

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU AİLE EĞİTİMİ KİTAP SETİ

I. KADEME

- Dr. Öğr. Üyesi Esin PEKTAŞ KARABEKİR
- Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK
- Dr. Öğr. Üyesi Özgöl ALDEMİR FIRAT
- Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN
- Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2024

3.
Kitap

Genel Yayın Yönetmeni	Doç. Dr. Mustafa OTRAR
Yayın Koordinatörü	Gökçağrı GÜREL
Proje Koordinatörü	Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR
Editör	Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON Dr. Öğr. Üyesi Ersin Ufuk TİMUÇİN
Yazı İşleri	Dr. Mehmet Akif CİHAN
Yayına Hazırlayan	Sevil CANPOLAT Gülhan ERSOY Merve LAÇİN
Katkıda Bulunanlar	Oğuz BURCU
Tashih	Ömür YALÇIN
Görsel Betimleme	Hafize DOĞAN
Görsel Tasarım	Sude Ajans Reklam Org. Tan. Ltd. Şti.
ISBN	978-975-11-8202-9

Aile Eğitimi Kitap Seti'nin her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne aittir. Setin içerikleri kaynak gösterilmeden hiçbir suretle alınıp yayınlanamaz.

Değerli Aileler,

Eğitimde tüm paydaşların bir araya gelerek ortak bir amaç uğruna çaba sarf etmesi, başarı için en önemli kriterlerdendir. Paydaşların en mühimlerinden birisi de muhakkak ki sizlersiniz. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin ebeveyni veya vasisi olmak, sizleri de bizim nazarımda özel kılmaktadır. Bizler Millî Eğitim Bakanlığı mensupları olarak çocuğunuzun doğumundan mezuniyetine kadar geçireceğiniz süreçte sizlere destek vermek amacıyla gece gündüz çalışmaktayız. "Aile Eğitimi Kitap Seti'de" bu amaçla hazırlanmıştır. Setimiz, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların eğitiminde, sizlere yol gösteren bir başucu kitabı görevi görecektir mahiyette hazırlanmıştır.

Sevgili Aileler, Kıymetli Öğretmenler,

Aile Eğitimi Kitap Seti; alanında uzman seksenden fazla akademisyen ve eğitimcinin uzun uğraşlar sonucunda ortaya çıkardığı, toplam 53 kitaptan oluşan bir yardımcı kaynak kitap setidir. Tüm yetersizlik türleri için kendi içerisinde ayrı kitap setleri barındıran ve her bir kitap setinin içerisinde de farklı yaş gruplarına veya alt yetersizlik türlerine hitap eden bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Eğitim sürecinde ve sonrasında ihtiyaç duyacağınız teorik bilgiler, etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmış uygulama örnekleriyle harmanlanmış ve uzun yıllar kullanılacak harika bir çalışma ortaya çıkmıştır.

Günümüz bilgi toplumunun ihtiyaçları ve teknolojik gelişmeler düşünüldüğünde video içeriklerin öğrenmede ne kadar etkili bir yöntem olduğu herkesin malumudur. Bu çalışmada kitaplarda yer alan teori ve uygulama içerikleri kısa videolar ile desteklemeye çalışılmıştır. Ayrıca bu videolar işitme ve görme yetersizliği olan aileler için erişilebilir formatta hazırlanmıştır. Bununla birlikte kitaplardaki görsel betimleme metinleri de düşünüldüğünde özel eğitim alanında her ögesiyle erişilebilir bir eser ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Takdimimi noktalarken "Aile Eğitimi Kitap Seti"nin sizlere özel eğitim ihtiyacı olan bireyler yetiştirirken yol gösterici olmasını ve her bir evladımızın eğitim hayatının sonunda, bağımsız bir yurttaş olarak yaşamlarına devam edecek seviyeye gelmelerinde katkı sağlamasını temenni ederim. "Özel Eğitim" alanında bir mihenk taşı görevi görecektir bu eserin hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyen, eğitimci ve Genel Müdürlüğümüzün kıymetli personellerini canı gönülden kutlar, setimizin memleketimize hayırlı olmasını umut ederim.

Doç. Dr. Mustafa OTRAR
Genel Müdür

SUNUŞ

Değerli Aileler,

Sizler, en değerli varlıklarınız olan biricik çocuklarınızın yaşam içinde kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak becerileri kazanabilmeleri için büyük bir mücadele vermektесiniz. Bu mücadelede sizlere yardımcı olabilmek için sağlık, eğitim, sosyal destek, güvenlik gibi alanlarda pek çok eğitimci ve uzman görev yapmaktadır. Tüm görevlilerin amacı, siz ailelerin çocuklarınızın gelişimi ve eğitimine katkıda bulunarak onları bağımsız bireyler hâline getirme sürecinde yanınızda olmaktır.

Gelişim özellikleri her ne olursa olsun her çocuğun ailesiyle mutlu, huzurlu ve geleceğe güvenle bakan bireyler olmaya hakkı vardır. Çocuklarınızın bu hakları elde edebilmesi, onlara verilecek nitelikli eğitim ve destek hizmetlerin sunulması ile mümkün olacaktır. Tüm çocukların bu nitelikli eğitim ve destek alma yönündeki anayasal haklarını, en verimli şekilde kullanabilmeleri için doktorların, öğretmenlerin, uzmanların yanı sıra siz ailelerin de önemli sorumlulukları yerine getirmeleri gerekir. Her anne baba mutlaka çocuğu için en iyisini ister. Sizler için önemli olan; en iyi bakıma, en iyi eğitime, en iyi destek hizmetlerine kolaylıkla erişebilmektir. Biz hizmet verenlerin de sizin çok önem verdiğiniz bu hizmetlerin geliştirilmesinde iş birliğimize ihtiyacımız vardır. İnanıyoruz ki uzmanlar ve eğitimciler ile aileler, el ele vererek çocukların toplum yaşamına katılımlarını sağlamak için en iyisini yapacaklardır.

Çocuklarınızın, uzmanlar ve eğitimcilerin sunduğu pek çok hizmetten en iyi şekilde yararlanabilmesi için siz ailelerin de bu sürece etkin katılmanız beklenmektedir. Şu bir gerçektir ki aileler çocuklarının gelişim ve eğitimlerinde katılımcı olduklarında çocuklarının okul başarıları artacağı gibi bağımsız yaşama hazırlanmaları da kolaylaşacaktır. Sizlere sunulan bu Aile Eğitimi Kitap Seti, tüm özel eğitim kategorileri ve tüm yaş grupları için alanında uzman akademisyenler tarafından titizlikle hazırlanmıştır. Sizler çocuğunuzun durumuna ve yaşına uygun olan kitapları, bu kitap setinden seçerek çocuğunuzun gelişim ve eğitimine katkıda bulunabileceksiniz.

Sevgili Öğretmenler, Değerli Aileler,

Kitap setlerimiz otizm spektrum bozukluğu, zihin yetersizliği, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, fiziksel yetersizlik, öğrenme güçlüğü, dil ve konuşma bozukluğu, duygu ve davranış bozukluğu, çoklu yetersizlikler ve ailelerle çalışma konularını kapsamaktadır. Her bir kitap seti ise 0-3 yaş, 4-6 yaş, birinci kademe olan ilkokul, ikinci kademe olan ortaokul, üçüncü kademe olan ortaöğretim öğrencilerinin aileleri için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Aynı zamanda tüm grupları ilgilendiren konular, ortak aile eğitimi kitap seti olan Özel Eğitimde Ailelerle Çalışma Seti'nde toplanmıştır. Tüm kitap setlerinde açıklanan konular, uzmanların ve öğretmenlerin hazırladığı videolarla zenginleştirilmiştir. Böylece sizler çocuğunuzun gelişimi ve eğitimiyle ilgili bilgileri edinirken aynı zamanda konuların videolarını izleyebileceksiniz. Özel eğitim ihtiyacı olan tüm bireylerin ailelerine yararlı olması dileğiyle...

Çocuk yetiştirmek bir sanattır, aileler sanatçılardır, çocuklar ailelerin eserleridir.

Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR
Proje Koordinatörü

EDİTÖR/KOORDİNATÖR

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Dr. Öğr. Üyesi Ersin Ufuk TİMUÇİN

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU AİLE EĞİTİMİ KİTAP SETİ YAZAR LİSTESİ

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Dr. Öğr. Üyesi Ersin Ufuk TİMUÇİN

Dr. Öğr. Üyesi Esin PEKTAŞ KARABEKİR

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK

Dr. Öğr. Üyesi Özgül ALDEMİR FIRAT

Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

GENEL AMAÇ

Sevgili Ailelerimiz, Kıymetli Öğretmenler,

0-18 yaş aralığında otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların ailelerine yönelik olarak hazırlanan bu rehber kitap serisi ile OSB'yi daha iyi anlamamız, çocuğunuzun içinde bulunduğu gelişim alanlarında sahip olması gereken becerileri öğrenerek onu beceri alanlarında en iyi şekilde nasıl destekleyebileceğiniz konusunda yapmanız gerekenleri bilmeniz yanısıra ve anne-baba olarak doğru rolleri kazanmanız amaçlanmıştır.

KAZANIMLAR

Bu kitap seti ile aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Çocuklarının içerisinde bulunduğu gelişim aşamalarında yer alan beceriler hakkında bilgi edinir.
- OSB'nin çocukları üzerindeki etkilerini söyler.
- Evde ve okulda günlük rutinleri planlar.
- İletişim, sosyal etkileşim, oyun, öz bakım, bedensel ve bilişsel beceriler, akademik beceriler, günlük yaşam becerileri, güvenlik becerileri, bağımsız yaşam becerileri, öz belirleme becerileri ile iş çalışmaya hazırlık becerilerini desteklemede ebeveyn olarak işlevsel bir rol sergileyebilir.

İÇERİK

Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 5 kitaptan oluşmaktadı. Bu kitaplar:

1. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 0-3 Yaş Grubu*
2. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 4-6 Yaş Grubu*
3. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti I. Kademe*
4. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti II. Kademe*
5. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti III. kademe*

AÇIKLAMALAR

Sevgili Aileler,

Kitap seti 0-3 yaş, 4-6 yaş, 7-10 yaş (I. kademe), 11-14 yaş (II. kademe) ve 15-18 yaş (III. kademe) olmak üzere beş aile eğitim kitabından oluşmaktadır. Bu kitapların her birinde çocuklarınızın yaş gruplarına uygun olarak dil, sosyal etkileşim, öz bakım, oyun, bedensel, duygusal ve bilişsel gelişim alanlarını destekleyici bilgiler ve uygulama örneklerine yer verilmektedir.

Çocuğunuzun yaş grubuna uygun olarak verilen etkinlik örnek ve önerilerinin çocuğunuzun gelişim düzeyinin üzerinde veya altında olduğunu düşünüyorsanız çocuğunuzun yaşını ya da okul kademesini dikkate almadan serinin bir önceki veya bir sonraki ilgili bölümünü inceleyerek çocuğunuza uygun bilgiler edinebilir ve bunları uygulayabilirsiniz. Her bölümün özetine ve uygulamaların bazılarına video kaydı olarak da ulaşmanız mümkündür. Kitabı kullanmaya kendinize en uygun gördüğünüz bölümden başlayabilirsiniz.

BÖLÜM 1: GELİŞİM AŞAMALARI VE ÖZELLİKLERİ

Genel Amaç	8
Kazanımlar	8
İçerik	8
Açıklamalar	8
Giriş	8
Gelişimin Tanımı ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar	9
Gelişimin Temel İlkeleri	10
Gelişimin Görevleri ve Dönemleri	12
Alıcı ve İfade Edici Dil Gelişim Alanı ve Özellikleri	14
Bilişsel Gelişim Alanı ve Özellikleri	22
Fiziksel Gelişim Alanı ve Kaba ve İnce Motor Gelişim Alanı ve Özellikleri	30
Uyumsal Beceriler Gelişim Alanı ve Özellikleri	38
Psikososyal Gelişim Alanı ve Özellikleri	43
Neler Öğrendik?	47
Yararlanılan Kaynaklar	49

BÖLÜM 2: EVDE VE OKULDA GÜNLÜK RUTİNLERİN DÜZENLENMESİ

Genel Amaç 54

Kazanımlar 54

İçerik 54

Açıklamalar 54

Giriş 54

Rutin Nedir? 55

Rutinler Neden Önemlidir? 57

Rutinlerin Nitelikli Hâle
Getirilmesi 62

Rutinlere Yeni Etkinlikler Ekleme 63

Çocuğunuza Yeni Alışkanlıklar
Kazandırma 64

Serbest Zaman Etkinliklerini
Planlama 64

Etkinlik Çizelgeleri Kullanma 66

Günlük Yaşam İçerisinde Doğal
Etkinlikleri Düzenleme 67

Neler Öğrendik? 70

Yararlanılan Kaynaklar 71

BÖLÜM 3: İLETİŞİM BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Genel Amaç	74
Kazanımlar	74
İçerik	74
Açıklamalar	75
Giriş	75
İletişim	76
İletişim Biçimleri	76
İletişim Becerileri	77
OSB Olan Çocuklarda Sık Rastlanılan Dil ve İletişim Özellikleri	78
İletişim Becerilerini Kazandırmaya Yönelik Uygulamalar	80
Replik Öğretimi ve Silikleştirme	81
Fırsat Öğretimi	84
Alternatif ve Destekleyici İletişim Sistemleri (ADİ)	84
Resim Değiş Tokuşuna Dayalı İletişim Sistemi (PECS)	86
Konuşma Üreten Cihaz Kullanımı	87
Değerlendirme	104
Neler Öğrendik?	105
Yararlanılan Kaynaklar	106

BÖLÜM 4: GÜVENLİK BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Genel Amaç 110

Kazanımlar 110

İçerik 110

Açıklamalar 110

Giriş 110

Güvenlik Becerileri Neden
Önemlidir? 111

Güvenlik Becerileri Nelerdir? 113

Çocuğumu Güvenlik Risklerine Karşı
Nasıl Destekleyebilirim? 113

Güvenlik Becerilerinin
Değerlendirilmesi 114

Güvenlik Becerilerinin Öğretimi 120

Beslenme 121

Hastalıklarla ve Yaralanmalarla
Baş Etme 122

Tehlikeleri Fark Etme 124

Güvenliği Sağlama 126

Neler Öğrendik? 128

Yararlanılan Kaynaklar 130

BÖLÜM 5: BAĞIMSIZ YAŞAM BECERİLERİNİ DESTEKLEME

Genel Amaç	132
Kazanımlar	132
İçerik	132
Açıklamalar	132
Giriş	132
OSB Olan Çocuklar İçin Bağımsız Yaşam Becerilerinin Önemi	133
Bağımsız Yaşam Becerileri	134
Günlük Yaşam Becerileri	136
Kişisel Gereksinimlerini Karşılama Becerileri	136
Alışveriş Becerileri	138
Kişisel Bütçe Yönetimi Becerileri	138
Ulaşım Becerileri	139
Serbest Zaman Becerileri	140
Öz Belirleme Etkinlikleri	141
Kendini Savunma	144
Bağımsız Yaşam Becerilerinin Desteklenmesi	144
Neler Öğrendik?	145
Yararlanılan Kaynaklar	146

BÖLÜM 6: AKADEMİK BECERİLERİ DESTEKLEME

Genel Amaç 148

Kazanımlar 148

İçerik 148

Açıklamalar 149

Giriş 149

Akademik Beceriler Nelerdir? 151

Okuma Becerileri 153

Okuma Becerileri Neden
Önemlidir? 155

Yazma Becerisi 156

Yazma Becerileri Neden
Önemlidir? 157

Matematik 157

Matematik Becerisi Neden
Önemlidir? 158

Hayat Bilgisi 159

Hayat Bilgisi Neden Önemlidir? 160

Öğrenilen Konuları Destekleyici
Çalışmalar Yapmak 169

Neler Öğrendik? 174

Yararlanılan Kaynaklar 174

BÖLÜM 1: GELİŞİM AŞAMALARI VE ÖZELLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi **Özgül ALDEMİR FIRAT**

BÖLÜM 2: EVDE VE OKULDA GÜNLÜK RUTİNLERİN DÜZENLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi **Tahir Mete ARTAR**

BÖLÜM 3: İLETİŞİM BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi **Esin PEKTAŞ KARABEKİR**

BÖLÜM 4: GÜVENLİK BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi **Tahir Mete ARTAR**

BÖLÜM 5: BAĞIMSIZ YAŞAM BECERİLERİNİ DESTEKLEME

Dr. Öğr. Üyesi **Esra ORUM ÇATTIK**

BÖLÜM 6: AKADEMİK BECERİLERİ DESTEKLEME

Dr. Öğr. Üyesi **Serap DOĞAN ASLAN**

Genel Amaç

Bu kitabın amacı, ebeveynlerin 1. kademedeki riskli veya OSB tanılı çocuklarını gelişim alanlarında destekleyecek düzenlemeler ve çalışmalar hakkında bilgi sahibi yapmak.

Kazanımlar

Bu kitapla aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Gelişimi ve gelişimle ilgili temel kavramları tanımlar.
- Gelişimin temel ilkelerini, gelişimin görevlerini, dönemleri ve özelliklerini açıklar.
- Her bir gelişim alanına ilişkin genel özellikleri ifade eder.
- Otizmin her bir gelişim alanını nasıl etkileyebileceğini belirler.
- Çocuğun gelişim alanlarını nasıl destekleyebileceğini açıklar.
- Rutin kavramını açıklar.
- Rutinlerin çocuğun gelişimi için önemini açıklar.
- Çocuğun günlük rutinlerini sıralar.
- Çocuğun rutinlerini değerlendirir.
- Çocuğun rutinlerini nitelikli hâle getirmek için gerekli uygulamaları sıralar.
- İletişim kavramını ve iletişim biçimlerini tanımlar.
- İletişim becerilerinin neler olduğunu söyler.
- OSB olan çocuklarda sık rastlanan dil ve iletişim özelliklerinin neler olduğunu söyler.
- Sözel iletişim becerilerini desteklemeye yönelik uygulamalara ilişkin bilgi ve becerileri edinir.
- Sözel olmayan iletişim becerilerini desteklemeye yönelik uygulamalara ilişkin bilgi ve becerileri edinir.
- İletişim becerilerinin desteklenmesinde çevrenin ve ailenin rolünü açıklar.
- İletişim becerilerinin desteklenmesinde dikkat edilecek noktaları söyler.
- Çocuğuyla iletişim kurarken kullanabileceği basit iletişim stratejilerini açıklar.
- I. kademedeki yer alan ve OSB olan çocuğun iletişim becerileri listesi içerisinde

yapabildiği ve yapamadığı becerileri değerlendirme çizelgesi üzerinde işaretler.

- I. kademede yer alan ve OSB olan çocuğun gerçekleştirmesi gereken iletişim becerilerini desteklemek/öğretmek için koşulları (ör. ortam düzenlemesi, araç gereç uyarlaması, zaman ve süre vb.) düzenler.
- I. kademede yer alan ve OSB olan çocuğun gerçekleştirmesi gereken sözel iletişim becerilerini desteklemek için ipuçlarını kullanarak eğitim uygulamaları yapar.
- I. kademede yer alan ve OSB olan çocuğun gerçekleştirmesi gereken sözel olmayan iletişim becerilerini desteklemek için ipuçlarını kullanarak eğitim uygulamaları yapar.
- Güvenlik becerilerinin neden önemli olduğunu açıklar.
- Güvenlik becerilerini sergilendikleri bağlama göre sınıflandırır.
- Çocuğunu ve çevresini güvenlik becerileri açısından değerlendirir.
- Çocuğun güvenlik risklerinden kaçınması için gerekli çevresel düzenlemeleri gerçekleştirir.
- Çocuğun güvenlik becerilerini desteklemek için gerekli adımları uygular.
- Bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocuklar için neden önemli olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin nasıl desteklenebileceğini ve bu beceriler desteklenirken ne tür uyarlamalar yapılabileceğini açıklar.
- Akademik becerilerin neler olduğunu söyler.
- Temel akademik becerileri ve önemini açıklar.
- Hayat bilgisinin önemini açıklar.
- Akademik beceriler hakkında doğru bilinen yanlışları söyler.
- Çocuğun eğitim yaşamına anne-baba katılımının önemini açıklar.
- Ev ödevinin ne olduğunu açıklar.
- Öğretmenler tarafından verilen ev ödevlerine yardımcı olur.
- Çocuğun öğrendiği akademik becerileri desteklemek için desteklemek için çalışmalar yapar.

İçerik

1. Gelişim Döneminin Özellikleri
2. Evde Okulda ve Toplumsal Yaşamda Günlük Rutinleri Planlama
3. İletişim Becerilerini Destekleme
4. Güvenlik Becerilerini Destekleme
5. Bağımsız Yaşam Becerilerini Destekleme
6. Akademik Becerileri Destekleme

Bölümler Hakkında

Birinci bölümde 1. kademe yaş diliminde bulunan tipik gelişen çocukların gelişim alanlarında hangi becerileri edindiği ve her bir gelişim alanının genel özelliklerine yer verilmiştir. Bu yolla çocuklarınızı tipik gelişen çocuklarla kıyaslanmaktansa çocuğunun gerçekleştirmesi gereken becerilerinin neler olduğunu anlamanız amaçlanmaktadır.

İkinci bölümde evde ve okulda günlük rutinleri ne şekilde düzenleyeceğinize değindik. Bu yolla çocuğunuzun hangi nitelikte rutinlerde yer alması gerektiğine yönelik açıklamalarla evdeki ve okuldaki bir günlük rutini en verimli ne şekilde geçirebileceğinizi açıklamaya çalıştık. Bu bölümde çocuğunuzun rutinlerinin düzenlenmesinin nasıl olması gerektiğini bulabileceksiniz.

Üçüncü bölümde OSB’de en fazla etkilenen gelişim alanlarından biri olan iletişim becerilerinin nasıl desteklenmesi gerektiğine yer verdik. Bu bölümde sözel, destekleyici ve alternatif iletişim gibi farklı iletişim sistemlerine ve bu sistemlerin genel özelliklerine değindik. Diğer alanlarda da çok önemli rolünüz olduğunu söylemeliyiz ama çocuğunun iletişim becerilerini desteklemedeki rolünüz çok daha önemli, bunun altını çizmeliyiz.

Dördüncü bölümde artık ev dışı etkinliklerde de fazlasıyla yer alan OSB olan çocuğunuzun güvenlik becerilerinin desteklenmesi üzerinde durduk. Bu bölümde güvenlik becerilerinin ne olduğunu, çocuğunuzun güvenlik becerilerinin değerlendirilmesini, çevresel düzenlemeleri, önleyici müdahaleleri ve güvenlik becerilerini nasıl destekleyebileceğinizi bulabileceksiniz.

Beşinci bölüm, bağımsız yaşam becerilerinin desteklenmesine yönelik olan bölümdür. Bu bölümde bağımsız yaşam ve öz belirleme becerilerinin neler olduğunu ve nasıl destekleneceğini öğreneceksiniz.

Son olarak altıncı bölümde 1. kademedeki çocuğunuzu akademik becerilerde nasıl destekleyebileceğinize, ev ödevlerini yaptırırken işlevsel rolünüzü öğrenmenize yönelik içeriği bulabileceksiniz.

Genel olarak ele aldığımız bölümlerde çocuğunuza bir beceriyi kazandırmaya çalışırken düzenlemeniz gereken koşulları; ortam, materyal, zaman, süre gibi düzenlemelerin örneklerini bulabilecek ve farklı becerileri kazandırırken nasıl düzenlemeler yapmanız gerektiğine yönelik fikirler edinebileceksiniz. En önemlisi bu bölümde çocuğunuza bir beceriyi kazandırırken ne tür ipuçları olduğunu ve bunlardan nasıl yararlanabileceğinizi bulabileceksiniz. Biz; sizin için belli başlı bazı becerilerde örnekler verdik, sizin çocuğunuzun gereksinim duyduğu farklı becerilerde bu becerileri kullanmanızı umuyoruz.

BÖLÜM 1

Dr. Öğr. Üyesi Özgül ALDEMİR FIRAT

GELİŞİM AŞAMALARI VE
ÖZELLİKLERİ

Genel Amaç

Bu bölüm sonunda aileler, özel gereksinimi olan çocukların gelişim döneminin özelliklerini açıklayabileceklerdir. Ayrıca aileler, çocuklarının temel gelişim alanlarını desteklemeye yönelik neler yapabileceklerini de ifade edebileceklerdir.

Kazanımlar

Bu kitapla aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Gelişimi ve gelişimle ilgili temel kavramları tanımlar.
- Gelişimin temel ilkelerini, gelişimin görevlerini, dönemlerini ve özelliklerini açıklar.
- Her bir gelişim alanına ilişkin genel özellikleri ifade eder.
- Otizm spektrum bozukluğunun (OSB) her bir gelişim alanını nasıl etkileyebileceğini söyler.
- Çocuğun gelişim alanlarını nasıl destekleyebileceğini açıklar.

İçerik

1. Gelişim ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar
2. Gelişimin Temel İlkeleri, Görevleri, Dönemleri ve Özellikleri
3. Gelişim Alanlarının Temel Özellikleri
4. OSB'nin Gelişim Alanlarına Etkisi
5. OSB Olan Çocuğun Gelişim Alanlarını Destekleme

Açıklamalar

Bu bölümde "gelişim" in tanımı, gelişimle ilgili temel kavramların neler olduğu ile ilgili bilgi verilmektedir. Ayrıca gelişimin temel ilkeleri ve gelişim dönemleri ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Gelişimin ilkelerinin ve çocuklarının içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerinin aileler tarafından bilinmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte (a) alıcı ve ifade edici dil, (b) bilişsel, (c) fiziksel, kaba ve ince motor, (d) uyumsal ve (e) psikososyal gelişim alanı ve özelliklerine yönelik bilgi edinebilirsiniz.

Giriş

Sevgili Aileler,

Bu bölümde "gelişim" e ve gelişim dönemlerinin özelliklerine ilişkin bilgilerin sunulması amaçlanmıştır. Böylece çocuklarınızın gelişim alanlarına yönelik bilgi sahibi olacak, otizmin bu gelişim alanlarını nasıl etkileyebileceğini bilecek ve bu alanlarda çocuklarınızı nasıl destekleyebileceğinizi öğrenebileceksiniz.

Gelişimin Tanımı ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Bu başlık altında gelişimin tanımına ve gelişimle ilgili temel kavramlara ilişkin bilgiler izleyen biçimde sunulmaktadır (1, 2, 3, 4, 5, 6):

- ✓ **Gelişim**, döllenmeden başlayıp ölüme kadar devam etmektedir. Gelişim, yaşam boyunca organizmada gözlenen düzenli ve sürekli değişiklikleri belirtmektedir.
- ✓ Gelişim, "**büyüme**", "**olgunlaşma**" ve "**öğrenme süreçleri**" bakımından gözlenen değişiklikleri ifade eder.
- ✓ Bireyin boy, kilo ve hacimsel olarak artması **büyümedir**. Büyüme, vücudun farklı organlarında farklı hızlarda gerçekleşebilir.
- ✓ Vücut organlarının kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilecek düzeye gelmesine **olgunlaşma** denilmektedir.
- ✓ Olgunlaşma, fiziksel gelişime büyük anlamda etki etmektedir. Pek çok motor davranışın yapılması olgunlaşmaya bağlı olmaktadır.
- ✓ Örneğin küçük kas gelişimi yeterli olgunluğa erişmeden ne kadar alıştırmaya yapılırsa yapılsın çocuk, makası uygun biçimde kullanamaz.
- ✓ I. kademe çocukları 4-6 yaş arasında edindikleri becerileri daha ustalıkla yapmaya başlarlar.
- ✓ **Öğrenme**, yaşantı ve tekrarlar sonucu davranışta gözlenen kalıcı değişikliklerdir.
- ✓ "**Hazırbulunuşluk**" ve "**kritik dönem**" gelişimle ilgili olan diğer temel kavramlardır.
- ✓ **Hazırbulunuşluk**, yeni bir öğrenme durumunda bireyin önceden sahip olduğu özelliklerin tümünü kapsamaktadır.
- ✓ Bireyin yaşı, olgunluk düzeyi, gelişimi, motivasyonu, tutumu ve sağlık durumu yeni öğrenme ortamında oldukça etkilidir.
- ✓ Gelişim sürecinde çocuğun gelişmeye daha yatkın olduğu belirli zaman dilimleri bulunmaktadır. Bu zaman dilimlerine **kritik dönem** denilmektedir.
- ✓ Kritik dönemlerde ise birey yaş değişkenine göre belirli becerileri öğrenme konusunda daha avantajlı olmaktadır.

- ✓ Diğer bir deyişle kritik dönem, belirli bir zaman diliminde belirgin bazı özelliklerin ön planda olduğu ve bu özelliklerin uyarılmasının önemli olduğu dönemdir.
- ✓ Yaşa ve kazanılacak beceriye göre farklı öğrenme durumları için farklı kritik dönemler vardır.
- ✓ Bu kritik dönemlerde çocuğa zengin uyaran sağlanırsa ve olumsuz çevresel durumlar ortadan kaldırılırsa çocuğun gelişimi olumlu yöne çevrilebilir.
- ✓ Eğer bu kritik dönemlerde çocuğa gereken destek ve uyaran sağlanmazsa çocuğun gelişimi sekteye uğrayabilir.
- ✓ Gelişim tüm bireyler için belli temel ilkeler çerçevesinde gerçekleşmektedir.

! DİKKAT

Kritik dönemlerde çocuğa gereken desteğin sunulması çok önemlidir.

Gelişimin Temel İlkeleri

Gelişimle ilgili bazı evrensel ilkeler bulunmaktadır. Her bireyin gelişimi, bu ilkeler doğrultusunda gerçekleşmektedir.

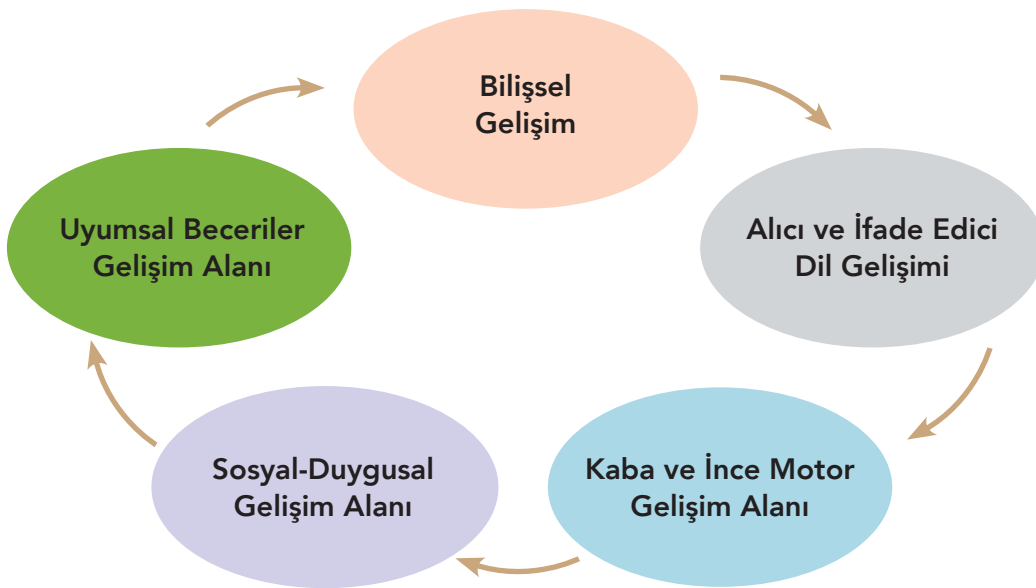
Bu ilkeler (1, 2, 3):

- 1. Gelişim sürekli ve belli aşamalar hâlinde gerçekleşir.** Her aşama kendinden önceki aşamaya dayalıdır ve her aşama kendinden sonraki aşamaya hazırlayıcıdır. Bu alanlar birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Bu alanlar birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamışlardır.
- 2. Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür.** Kalıtım yoluyla gelen saç rengi, göz rengi, beden biçimi gibi özellikler doğrudan gözlenebilen özelliklerdir. Fakat bazı özellikler de çevre ile etkileşimin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Örnek verilecek olursa kalıtsal olarak gelen zekâ kapasitesinin tam olarak kullanılabilmesi için bireye bilişsel gelişimini destekleyen zengin bir çevre de sunulması gerekmektedir.
- 3. Çeşitli dönemlerde gelişim alanları nöbetleşe ön plana geçebilir.** Bir gelişim alanı hızlandığında diğeri duraklayabilir. Örneğin motor gelişim alanında hızlı bir ilerlemenin görüldüğü dönemde dil gelişimi alanında sözcük üretme süreci yavaşlayabilir. Ancak gelişim durmaz, sürekliliği devam eder.

4. **Gelişim genelden özele doğru olur.** Çocuklar önce tüm bedenleriyle hareket eder ve büyük kaslarını kullanır. Zaman geçtikçe etkinlikle ilgili organını kullanır duruma gelir. Çocuk, top oynarken önceleri tüm bedenini kullanarak topu tutarken sonraki zamanlarda sinir sistemi ve küçük kasları geliştikçe topu elleriyle tutar duruma gelir.
5. **Gelişim baştan ayağa, içten dışıdır.** Önce baş hareketi kontrol edilir, sonra göğüs, karın, bacaklar ve ayaklar kontrol edilir. Önce iç organlar, ardından dışı doğru olan kollar gelişir.
6. **Gelişimde kritik dönemler vardır.** Bireyin bazı gelişim alanlarında gelişmeye ve öğrenmeye daha eğilimli olduğu hassas dönemler vardır. Bu hassas dönemde birey çevrenin etkilerine karşı daha duyarlıdır, bu dönemde daha çabuk öğrenmektedir. Örneğin okul öncesi dönem, zihinsel gelişim ve dil gelişimi için kritik bir dönemdir.
7. **Gelişim bir bütündür.** Tüm gelişim alanları birbiriyle ilişkilidir. **Bir gelişim alanında yaşanan olumlu ya da olumsuz durumlar diğer gelişim alanlarını da etkilemektedir.** Örneğin dil gelişimi iyi olan bir öğrencinin bu durumu, sosyal-duygusal gelişim alanlarına da olumlu yansımaktadır. Dolayısıyla "Önce bir gelişim alanına yönelik çalışılır, sonrasında da diğer gelişim alanlarına yönelik çalışılır." gibi bir durum kesinlikle söz konusu **değildir**.

! DİKKAT

Tüm gelişim alanları birbirini etkilemektedir.

Şekil 3.1 Gelişim Alanlarının Birbiri ile İlgisi

SORU

Sizce gelişimin tüm alanları birbirini nasıl etkilemektedir?

- 8. Gelişimde bireysel farklılıklar vardır.** Gelişme, olgunlaşmanın ve öğrenmenin etkileşiminin bir ürünü olarak ifade edilmektedir. Olgunlaşmayı büyük oranda kalıtsal faktörler, öğrenmeyi de çevresel etkileşimler sonucu edinilen yaşantılar belirlemektedir. Her bireyin kalıtsal ve çevresel özellikleri farklıdır. Dolayısıyla her bireyin gelişimi de farklıdır.
- ✓ İnsan gelişimini daha iyi bir biçimde gözlemek ve anlamak üzere gelişim psikologları insanı belirli yaşlarda ve belirli becerilerin odaklaştığı dönemler içinde ele almaktadırlar. İzleyen kısımda gelişimin görevleri ve dönemlerine ilişkin bilgi sunulmaktadır.

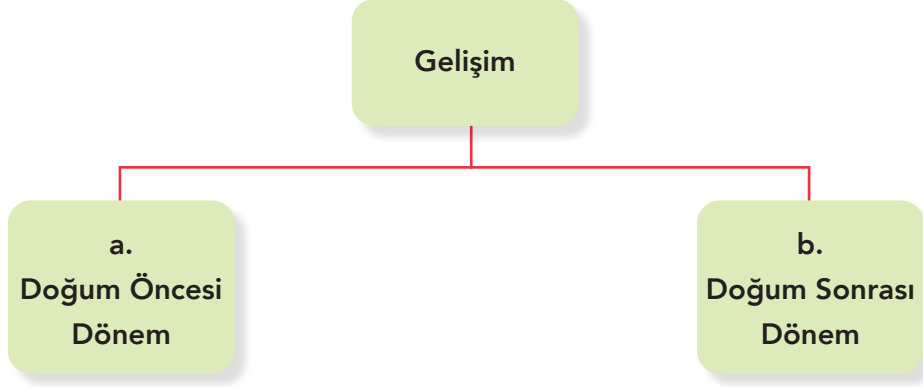
Gelişimin Görevleri ve Dönemleri

- ✓ Gelişim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreçte belli dönemlerde bireylerin kazanmaları beklenen beceriler, davranışlar ve özellikler vardır. Bu beceriler, davranışlar ve özellikler gelişim görevleri olarak isimlendirilmektedir.
- ✓ Yaşamın her döneminde başarılması önemli olan, bireyi çevreyle olumlu etkileşime ve mutluluğa götüren davranışlara gelişim görevleri denilmektedir.
- ✓ Büyüme, olgunlaşma, çevre, çevrenin ve bireyin beklentileri gelişimin görevlerini etkilemektedir.
- ✓ Bazı durumlarda kronolojik yaş ve o yaştan beklenen gelişimsel görevler, eşgüdümü olarak gerçekleşmeyebilir.
- ✓ Gelişim görevleri dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır (1, 2, 3, 4, 5, 6).

Gelişim Dönemleri ve Özellikleri

Gelişim, **doğum öncesi dönem** ve **doğum sonrası dönem** olarak iki döneme ayrılmaktadır.

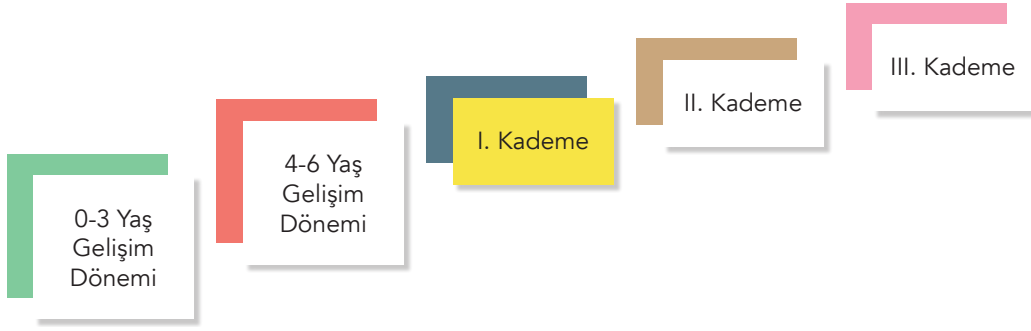

Şekil 3.2 Gelişim Dönemleri

Son Çocukluk Dönemi Gelişim Görevleri

Bu dönem **6-11 yaş dilimini kapsamaktadır**. Bu dönemde eğitim faaliyetleri ön plandadır. Düşünme becerisinde somut özellikler gözlenmektedir. Çocuk bu dönemde duyu organlarıyla algıladığı durumlara yönelik düşünüp akıl yürütebilir. Sosyalleşme ve başarı arzusu ön planda olmaktadır. Bu dönemin gelişim görevleri çocuk için aşağıdaki gibidir:

- ✓ Akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirir.
- ✓ Akranlarıyla çeşitli etkinlikler yapar.
- ✓ Cinsiyet rollerini öğrenir ve cinsiyetine uygun davranışları edinir.
- ✓ Okuma, yazma, hesap yapma gibi temel okul becerilerini geliştirir.
- ✓ Kendine göre bir değer sistemi ve vicdan anlayışı geliştirir. Bu durum, davranışlarına ve tercihlerine yansır.
- ✓ Kişisel bağımsızlığı oluşur.
- ✓ Bağımsız olarak hareket edebildiği için kendi iradesiyle bir işe girişebilir, işi yönlendirebilir ve sonlandırabilir (1).
- ✓ Çocukların gelişim dönemleri bu aile eğitim seti kapsamında (a) 0-3 yaş gelişim dönemi, (b) 4-6 yaş gelişim dönemi, (c) I. kademe, (d) II. kademe ve (e) III. kademe şeklinde ele alınmaktadır. Bu bölüm kapsamında I. kademedeki çocukların gelişim dönemine yönelik bilgiler sunulmaktadır. Buna ilişkin Şekil 3.3'e bakabilirsiniz.

Şekil 3.3 Gelişim Dönemleri

Alıcı ve İfade Edici Dil Gelişim Alanı ve Özellikleri

a. Alıcı Dil ve İfade Edici Dil Alanına İlişkin Genel Bilgi

- ✓ Dil, bireylerin gereksinimlerini ve isteklerini ifade edebilmek ve düşüncelerini başkalarına iletebilmek amacıyla kullanılan kurallar sistemidir.
- ✓ Çocukların kendilerine yöneltilen dili anlaması, alıcı dil denilmektedir. Diğer bir ifadeyle kullandığınız dili çocuğun anlaması alıcı dil olarak ifade edilmektedir. Yazılı ya da sözlü olarak ifade edilen mesajları anlayabilmek alıcı dil becerileriyle açıklanır.
- ✓ Çocukların dili üretmesine ise ifade edici dil denilmektedir. Bir başka deyişle çocuğun konuşma ve yazmayla kendini ifade etmesi, ifade edici dil becerileri ile açıklanır.
- ✓ Çocuklar dili üretmeye başlamadan önce dili anlamaya başlarlar.
- ✓ Bilişsel gelişim, dil gelişimine zemin hazırlar.
- ✓ Dil gelişimi dönemleri (a) konuşma öncesi dönem ve (b) konuşma dönemi olarak iki başlıkta incelenir (7, 8, 9, 10).

Dil Gelişimi Dönemleri

**Konuşma
Öncesi Dönem**

**Konuşma
Dönemi**

I. kademedeki çocuklar, alıcı ve ifade edici dil becerileri kapsamında;

- ✓ Cümlelerinde zamir, zarf, fiil kullanırlar.
- ✓ Daha karmaşık dil bilgisine sahip cümleleri anlayabilirler ve oluşturabilirler.
- ✓ Edilgen cümle yapılarını anlamaya başlarlar.
- ✓ Sözcüklerin birden fazla anlamı olabildiğini fark ederler.
- ✓ Mecazi dili, imaları anlamaya başlarlar.
- ✓ İnce espri ve şakaları anlamaya başlarlar.
- ✓ Sohbeti başlatma, sürdürme ve sonlandırma becerileri artmıştır.
- ✓ Bir başkasının gözünden olaya bakma becerilerini geliştirmeye başlarlar.
- ✓ Dinleyici-konuşmacı dengesini daha iyi kurmaya başlarlar.
- ✓ Bağlama göre o durumda ne demesi ya da dememesi gerektiği konusunda ustalaşmaya başlarlar.
- ✓ Basitten karmaşığa doğru duygu ve düşüncelerin ifadesinde sözcükler kullanılır.
- ✓ Günlük hayatta duydukları sözcükleri öğrenerek söyleyişlerini ve anlamlarını kavramaya çalışırlar.
- ✓ Sözcük dağarcıklarını hızlı bir şekilde geliştirirler.
- ✓ Sözcük dağarcıklarına yeni kelimeler ve terimler dâhil ederler.
- ✓ Dilin belirli seslere sahip olduğunu ve belirli bir kurala sahip olduğunu fark ederler.
- ✓ O ana kadar duyduğu seslerin yeni bir forma yani yazılı bir forma büründüğünü fark ederler.
- ✓ Bir hikâyeyi oluş sırasına göre sıralayarak bir başkasına aktarırlar.
- ✓ Varlıkları çeşitli özelliklerine göre tarif ederler.
- ✓ Sözlü iletişim kurallarına uyarlar.
- ✓ Başkalarının sorduğu soruları cevaplandırır (8, 9, 11).

ÖNERİ

Ayrıntılı bilgi için "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin İletişim Becerileri Dersi Öğretim Programı 1. Kademe (1, 2, 3 ve 4. Sınıflar)"yi inceleyebilirsiniz.

Link:

https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091594339516-%C4%B0leti%C5%9FimBecerileri_Kademe1.pdf

(b) Otizmin Dil Gelişimi Alanına Etkileri

- ✓ Göz kontağını uygun şekilde kurmada sorun yaşayabilirler. Sıra dışı göz kontağı kurabilirler.
- ✓ Ortak dikkat kurmada zorlanabilirler.
- ✓ Sosyal gülümsemede sınırlılık yaşayabilirler.
- ✓ Sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinde sınırlılık gösterebilirler.
- ✓ Alıcı dil ve ifade edici dil becerilerinde zorlanabilirler.
- ✓ Belli nesnelere işaret etmede yetersizlik ve isteksizlik gösterebilirler.
- ✓ Jest ve mimikleri kullanmada sınırlılık gösterebilirler.
- ✓ Yönergeleri takip etmede zorlanabilirler.
- ✓ Nesne kullanarak ya nesne kullanmaksızın taklit etme becerilerinde zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Dilin bileşenlerinde zorlanabilirler. Bu bağlamda dilin içeriği, biçimi ve kullanımı alanlarında sıkıntılar yaşayabilirler.
- ✓ Dilin içerik bağlamında sözcüklerin anlamlarının öğrenilmesi, kavramların öğrenilmesi gibi alanlarda zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Dilin biçim bağlamında dildeki konuşma seslerini, bu seslerin anlamları değiştirebildiğini; sözcüklerin köklerini, sözcüklerin sonuna gelen ekleri fark ederek doğru olarak kullanmada sıkıntı yaşayabilirler.

- ✓ Dilin kullanımı bağlamında ise dili ortama, kişiye, duruma ve iletişim amacına göre nasıl kullanacağı konusunda zorluk yaşayabilirler. Konuşulan bağlamı anlamada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Jest, mimik, ses ya da kurallı cümle kullanarak bir şey talep etmede sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Üç yaşından büyük olmasına rağmen iki-üç sözcüklü basit ifadeler kullanmada zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Konuşmaya başladıktan sonra basit bir dil bilgisi yapısı kullanırlar ya da belli yanlışları tekrarlamaya devam edebilirler.
- ✓ Soru sormada ve kendilerine sorulan sorulara yanıt vermede zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Nesnelere ilişkin adlandırma yapmada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ İsteklerini bildirmede ve yardım talep etmede zorluk yaşayabilirler.
- ✓ "Önce-sonra" ve olumsuzluk ifadelerini anlamada ve kullanmada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Zamirleri (özellikle de 'ben' zamirini), yer bildiren sözcükleri, sıfatları kullanmada zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Zaman eklerini uygun biçimde kullanmada zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Öykü kartlarını sırasına göre anlatmada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Karşılıklı konuşmaya duydukları motivasyonları yetersiz olabilir.
- ✓ Karşılıklı konuşmayı başlatmada, sürdürmede ve sonlandırmada sorunlar yaşayabilirler.
- ✓ Başkalarının yorumlarına tepkide bulunmayabilirler.
- ✓ Konuşma konularında seçici olabilirler. Sadece kendi favori konularına ilişkin konuşabilirler.
- ✓ Duyduklarını ilişkisiz zamanlarda ve bağlam dışı olarak yineleyebilirler.
- ✓ Kendisinin uydurduğu ya da yalnızca kendisine anlam ifade eden sözleri tekrarlayabilirler.
- ✓ Aşırı resmî ve didaktik konuşma özellikleri gösterebilirler.
- ✓ Sözcüklerin telaffuzunda sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Soyut ifadeleri, mecaz sözcükleri, imaları anlamakta zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Ses tonlarını kontrol etmede sorunlar yaşayabilirler. Fısıltıyla ya da yüksek bir sesle konuşabilirler.
- ✓ Bazı çocuklar konuşamayabilir ya da konuşmak istemeyebilir.

! DİKKAT

Otizimli çocukların bir kısmı "konuşabilir", bir kısmı "konuşamayabilir" ve bir kısmı da "konuşabilir fakat sözel iletişimi tercih etmeyebilir".

- ✓ Otizimli çocuk kendini, duygularını ve isteklerini ifade etmede yetersizlik gösterdiği için bazı uygun olmayan davranışlar sergileyebilir. Örneğin istediği oyuncuğa ulaşmak için ağlayabilir, kendine ya da etrafına karşı zarar verici davranışlarda bulunabilir (7, 10, 11, 12, 13).

(c) Alıcı ve İfade Edici Dil Gelişimini Destekleme

Görsel 1 Betimleme: Annesiyle birlikte hikaye kitabı bakan çocuk ve babasıyla birlikte yerde bloklarla oynayan çocuk

- ✓ Konuşmasını desteklemek üzere yapacağınız etkinliklerde çocuğunuzla göz kontağı kurabilecek ve yüz yüze gelecek bir biçimde durun.
- ✓ Çocuğun konuşma becerilerini geliştirme sürecinde konuşmayan çocuk için sizinle göz kontağı kurmasını, üzerinde konuşulan nesneye bakmasını, uygun jestler kullanmasını, anlamlı sesler çıkarmaya çalışmasını **iletişim girişimi** olarak kabul edin.
- ✓ Çocukla bir nesneye ilişkin konuşurken o nesneyi de çocuğun göz hizasında tutarak gösterin. Böylece üzerine konuşulan nesne ile ona ait sözel ifadeyi eşleştirebilir ve nesnelere ilişkin adlandırma yapabilir.
- ✓ Örneğin çocuğunuz elini yıkadıktan sonra ellerini kurulamak üzere havluya uzanmaya çalıştığında havluyu çocuğunuza uzatarak "Havlu", "Havluyu al." diyebilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzu; isteklerini bildirmesi, gerektiğinde yardım istemesi gibi konularda cesaretlendirin.
- ✓ Örneğin çocuğunuz susadıysa ona suyu isteme fırsatı verin. Daha çocuğunuz istemediğinde çocuğunuzun susadığını anlayıp suyu ona direkt vermeyin.
- ✓ Ya da eğer çocuğunuz kaleminin ucunu kalemtıraşıyla bağımsız olarak açmakta zorlanıyorsa hemen onun yerine açmayın. Bunun yerine baba çocuğa "Yardım ister misin? Söyle." diyebilir ve anne de "Yardım et." diyerek çocuğa model olabilir.
- ✓ Çocuğunuz bazı yiyecekleri sevmiyor ve istemiyor olabilir. Bu durumda çocuğunuza reddetmeyi öğretebilirsiniz. Bunun için çocuğunuz iştahla yemeğini yediği bir sırada yemekten hiç hoşlanmadığı bir yiyeceği ona sunabilirsiniz. Böyle bir durumda çocuğunuzdan "İıı ihh", "Hayır", "İstemiyorum." gibi ifadeler kullanmasını bekleyebilirsiniz. Bu ifadeleri söylemesi için ona model olabilirsiniz. Sizi model aldığı anda ise çocuğun önünden ona sunduğunuz ve hiç sevmediği yiyeceği hemen geri çekebilirsiniz.
- ✓ Konuşma sürecinde çocuğunuza ilginç gelen nesnelere ve etkinlikleri kullanın.
- ✓ Çocuğunuzla konuşurken çocuğu rahatsız edecek derecede ısrarcı olmaktan kaçının.
- ✓ Çocuğunuzun yaptıklarıyla ilgili yorumlarda bulunun. Örneğin çocuğunuz defterine mavi boyama kalemiyle rastgele çizimler yapıyorsa "Çizgi çiziyorsun. 'Mavi' renk çok güzel." diyebilirsiniz.
- ✓ İletişim sürecinde siz konuştuktan sonra çocuğunuzdan da karşılık beklediğinizi belirtecek biçimde bir süre bekleyerek ondan da karşılık beklediğinizi hissettirin.
- ✓ Çocuğunuz sohbete katıldığında (sesler çıkararak, sözcükler kullanarak, gülümseyerek) ona övgü dolu sözler söyleyin. Örneğin çocuğunuza dişlerini fırçalaması gerektiğini söylediğinizde, çocuğunuz da "Fıçaa" dediyse ona "Evet, o diş fırçası. Hadi diş macunu sürelim. Sen dişlerini fırçala." diyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla konuşurken ses tonu, jest ve mimiklerinizi abartılı bir şekilde kullanın. Böylece çocuğu sohbetin içine çekme ve çocuğunuzun sohbeti sürdürme olasılığını arttırmış olursunuz.
- ✓ Örneğin çocuğunuza "Hadi oynayalım." demiş olun. Çocuğunuz beşikteki oyuncak bebeğini salladığında kısık bir ses tonuyla "Şşşş, bebek uyuyor. Sessiz olalım" derken jest ve mimiklerinizi de dikkat çekici bir biçimde bağlama uygun kullanarak (işaret parmağınızı dudağınıza doğru getirerek 'sus' işareti yaparak, parmak ucunda yürüyerek) çocuğu sohbete çekmeye çalışabilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzun söylediklerine ilişkin aşırı düzeltici olmaktan kaçının.
- ✓ Soyut ifadeleri, mecaz sözcükleri, imaları anlamakta zorluk yaşayabileceklerinden bu ifadelerin ne anlama geldiğini olabildiğince açıklayın, somutlaştırın.
- ✓ Örneğin ödevini tamamlamaya çalışan çocuğunuza babası "Hadi oğlum, az kaldı. Sen yaparsın. Bu, bebek işi." dediğinde hemen ardından "bebek işi" ifadesini çocuğunuzun anlayabileceği biçimde açıklayın. "Bebek işi" demek "Bu çok kolay. Sen bunu biliyorsun. Çok kolay yapıyorsun." diye anlatabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun söylediği ifadeyi kabul edin ve doğru söylenişine ilişkin model olun. Eğer çocuğunuz ders kitabını göstererek "Kipa" derse, çocuğunuza "Evet, o bir kitap. Çok güzel söyledin." diyerek onunla kitaplarını kitaplarını masasına yerleştirebilirsiniz.
- ✓ Konuşmanızı çocuğunuzun dil düzeyine uygun olacak biçimde düzenleyiniz.
- ✓ Eğer çocuğunuz bir-iki sözcükten oluşan cümleler (Elma ver, gibi...) kullanıyorsa çocuğunuzla konuşurken iki-üç sözcüklü cümleler kullanabilirsiniz. Fakat altı-yedi sözcüklü sıralı cümleleri art arda söylemeniz çocuğunuz için uygun bir dil düzeyi olmayacaktır.
- ✓ Bu bağlamda çocuğunuzla konuşurken onun bilgi düzeyini de dikkate alınız. Örneğin eğer çocuğunuzun mutfaktaki soğan sepetinden soğan vermesini istiyorsanız "tane" kavramını kaç taneye kadar bildiği önemlidir. Örneğin çocuğunuz üç taneye kadar biliyorsa çocuğunuzdan üç tane soğan vermesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğa iletişim kurması için fırsatlar (gerekli durumlar) yaratın. Örneğin eğer çocuğunuza boyama yapması için en sevdiği hayvanın olduğu boyama şablonunu verdiyseniz; onu boyaması için verdiyseniz boyama kalemini vermeyi unutmuş gibi yaparak kalemi elinizde tutun. Çocuk kalemi istediğinde (Çocuğunuzun düzeyine göre çocuğunuz kalemi işaret ettiğinde ya da "İhh ihh" dediğinde ya da "Ver" ya da "Kalem" ya da "Kalem ver." dediğinde) ona kalemi verin.
- ✓ Çocuğunuzla kurduğunuz sohbeti eğlenceli bir hâle getirmeye çalışın.
- ✓ Örneğin çocuğunuzun kendisine okunmasından çok zevk aldığı kitabı görebileceği fakat uzanamayacağı bir yere koyun ve çocuğunuzun kitabı almak için iletişim girişiminde bulunmasına fırsat verin.
- ✓ Çocuğunuzla olay kartlarıyla "önce" olanı ve "sonra" olanı sıralamaya yönelik çalışın. Örneğin "Bak burada iki kart var. Önce çocuk montunu giyiyor. Sonra dışarı çıkıyor." diyerek kartları birlikte sıralayabilirsiniz. Böylece çocuğunuz "önce" ve "sonra" kavramlarını farklı olaylar üzerinden öğrenmeye başlayacaktır.

- ✓ Çocuğunuzla sıralı olayları anlatan öykü kartlarını paylaştıktan sonra (Her bir karta ilişkin sırasıyla çocuğunuzun dil ve bilgi düzeyine göre konuştuktan ve kartları olay, oluş sırasına göre çocuğunuzun okuma çizgisi doğrultusunda sıraladıktan sonra) çocuğunuzdan kartları oluş sırasına göre dizmesini isteyin. Çocuğunuza sıralama yaparken ona destek olun. Örneğin sözel olarak çocuğunuza ipucu (Önce çocuk ne yaptı? Çocuk önce kahvaltı yaptı, gibi...) verebilirsiniz. Çocuğunuzun sıralayabilmesi için karışık hâlde duran üç sıralı karttan ilkinin çocuğunuza işaret edebilirsiniz. Çocuğunuz daha fazla desteğe gereksinim duyuyorsa "Önce çocuk kahvaltı yaptı." diyerek çocuğunuzun elini bu karta doğru yönlendirebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla konuşurken ortamda dikkati dağıtabilecek ses, eşya ve kişilerin olmasına özen gösterin.
- ✓ Eğer ortamda açık olan bir televizyon varsa televizyonu kapatabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuza iletişim kurması için verdiğiniz fırsatları farklı ortamlarda ve farklı kişilerle de sunun. Böylece çocuğunuz farklı ortamlarda, farklı kişilerle de bu fırsatları kullanmayı öğrenir.
- ✓ Çocuğunuzun dil becerilerini geliştirmek üzere bazı uyarlamalar yapmanız gerekebilir.
- ✓ Örneğin eğer çocuğunuzla bir hikâye kitabına bakacaksanız ve kitabın sayfaları ve içindeki olay sayıları çocuğun ilgi süresi açısından çok fazla geliyorsa fazla gelen sayfaları ataşla birleştirerek ya da bakmayacağınız sayfadaki resimleri boş bir A-4 sayfası ile kapayarak sayfa sayısını çocuğun ilgi süresine göre ayarlayabilirsiniz.
- ✓ Burada önemli olan sayfa sayısını ve olay sayısını azaltmanıza rağmen olay örüntüsünün çocuk için hâlâ anlamlı olmasıdır. Böylece çocuğun ilgi süresi boyunca kısaltılmış fakat hâlâ anlamlı olan hikâye kitabını çocuğunuzla etkili bir şekilde paylaşabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla yaptığınız sohbetlerde çocuğunuzun ihtiyacı doğrultusunda **görsel destekler** kullanabilirsiniz. Görsel destekler yazılı metinler, çizimler, fotoğraflar, nesnelere, resimler ve video görüntüleri olabilir destekler; (13, 14, 15).
- ✓ Örneğin çocuğunuzla sabah rutinine ilişkin konuşurken ("Önce pijamalarını çıkart. Sonra giysilerini giy." derken) önce pijamalarını çıkaran ve sonra günlük kıyafetlerini giyen çocuk resimlerini göstermeniz, çocuğunuzun ne yapması gerektiğini anlamasına destek olabilir.
- ✓ Çocuğunuzun dil gelişimi ile ilgili süreçlerinde gerektiğinde **dil ve konuşma terapisti**yle de görüşebilirsiniz. Bunun için öncesinde özel eğitim öğretmeninle konuşup ondan fikir alabilirsiniz.

- ✓ I. kademedeki çocuğunuz eğer hâlâ **konuşamıyor** ya da **konuşmayı tercih etmiyorsa** özel eğitim öğretmeninizle görüşerek alternatif ve destekleyici iletişim sisteminin kullanımını düşünebilirsiniz.
- ✓ **Alternatif iletişim**; görsel sistem, işaret sistemi gibi konuşmanın yerini almak üzere bireye kazandırılan sözel olmayan iletişim uygulamalarını kapsamaktadır (13, 14, 15).
- ✓ **Destekleyici iletişim** ise sözel iletişimi desteklemek üzere alternatif iletişim sistemlerinin kullanılmasıdır (13, 14, 15). Çocuğunuzun iletişimsel becerilerini desteklemek, alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerinin kullanımına ilişkin evde çocuğunuza sunabileceğiniz fırsatlar konusunda yapabilecekelinize yönelik ayrıntılı bilgi için Bölüm 3'ü inceleyebilirsiniz.

Bilişsel Gelişim Alanı ve Özellikleri

Resim 2 Yapboz yapan çocuklar

(a) Gelişim Alanına Yönelik Genel Bilgi

- ✓ "Biliş"; düşünme, öğrenme ve hatırlama süreçlerine verilen addır.
- ✓ "Bilişsel" sözcüğü ise akıl ve bilgi, akıl yürütme, bellek, hatırlama, unutma, kavramlar, düşünce ve sorun çözme gibi zihinsel işlevleri ifade etmede kullanılmaktadır.
- ✓ Yaşla birlikte düşünme, öğrenme ve hatırlama süreçlerinde gerçekleşen değişimlere "bilişsel gelişim" denilmektedir.
- ✓ **Bilişsel gelişim**, bireyin çevresindeki dünyayı öğrenmesini ve anlamasını sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişimi belirtmektedir.

- ✓ Bilişsel gelişimi anlayabilmek için bazı kavramların üzerinde durulmalıdır. Bu kavramlar "**algı**", "**dikkat**", "**taklit**", "**bellek ve hatırlama**", "**yaratıcılık**", "**kavram**", "**düşünme ve akıl yürütme**", "**problem çözme**", "**motivasyon**" şeklinde sıralanabilir.
- ✓ **Algı**, kavram gelişimi ve anlama üzerinde oldukça etkilidir. Algının amacı, duyularla elde edilen bilgileri bazı bilişsel öğelerle eşleştirme ve evrendeki olguları anlayabilmektir.
- ✓ **Dikkat**, uyarıcılar üzerinde bilinçli olarak odaklanma süreci olarak ifade edilmektedir. Öğrenme süreci dikkat ile başlar.
- ✓ Bir davranışın örneğini ya da modelini takip etme ve kopya etme yeteneğine **taklit** denilmektedir. Taklit becerisi pek çok becerinin öğrenilmesinde ön koşuldur.
- ✓ **Bellek**; bireyin deneyimlerinden elde ettiği, öğrendiği bilgileri doğru ve güvenilir biçimde depolamaya, gerektiğinde tekrar kullanmaya imkân veren bilişsel yeteneğe denilmektedir.
- ✓ **Hatırlama**, uygun bir uyarıcı ile zihindeki bilgilerin güvenilir biçimde ve değişmeden bilinçli hâle gelebilmesidir.
- ✓ **Yaratıcılık**; benzersiz ve yeni, alışılmadık yollardan giderek bilinen şeylerden yeni bir şeyler oluşturmaya denmektedir.
- ✓ **Kavram**, olayların ya da nesnelerin ortak özelliklerini simgelemektedir. Bu simgeleme genellikle bir sözcükle yapılır. Bu sebeple çocukta algısal uyarıcıları düzenleme yeteneği geliştikçe kavramlar da öğrenilmeye başlamaktadır. Renkler, şekiller, sayılar, uzunluk, büyüklük kavramlara örnek olarak verilebilir.
- ✓ Gözlem, deneyim, akıl yürütme ve diğer kanallarla elde edilen bilginin şekillendirilmesi sürecine **düşünme** denilmektedir.
- ✓ **Akıl yürütme**, daha önce öğrenilen bilgilerin yeni karşılaşılan soruna çözüm sağlamak amacıyla birleştirilip düzenlenmesidir.
- ✓ Bir amaca erişmekte karşılaşılan güçlükleri yenme sürecine **problem çözme** denilmektedir. Problem çözme, öğrenilmesi ve sürekli olarak geliştirilmesi gereken bir yetenektir.
- ✓ Davranışları yönlendirerek davranışların artmasını ya da kalıcı hâle gelmesini sağlayan içsel durum **motivasyon** olarak isimlendirilmektedir. Motivasyon dikkat becerilerine de etki etmektedir (9, 16, 17, 18).

I. kademedeki çocukların bilişsel gelişim alanındaki özellikleri:

- ✓ Dikkat süresinin yaşla birlikte arttığı görülür.
- ✓ Örneğin altı yaşındaki bir çocuğun belirli bir konu üzerindeki dikkat süresi 15 dakika olabilirken dokuz yaşında bir çocuk için bu süre bir saate yakın bir süre ya da bir saat olabilir.
- ✓ Korunum kavramını kazanmışlardır. Korunum kavramı; herhangi bir nesne ya da nesne grubunun mekândaki konumu ya da fiziksel biçimi değiştiğinde nesnenin hacim, alan, sayı, miktar gibi özelliklerinin değişmeyeceği kuralıdır. Örneğin iki eş bardakta aynı miktarda süt olsun. Bu sütlerden birini ince ve uzun bir bardağa, diğerini ise geniş bir kâseye döktüğümüzde korunum kavramını kazanmamış bir çocuk, uzun ince bardaktaki sütün geniş kâsede bulunan süttten daha çok olduğunu düşünecektir.
- ✓ Üst düzeyde gruplama yapabilirler. Yani bir grup nesnenin başka bir grubun alt grubu olabileceğini anlarlar. Örneğin hayvanları, evcil hayvanlar ve vahşi hayvanlar olarak gruplayabilirler.
- ✓ Nesnelere uzunluklarına, genişliklerine, büyüklüklerine gibi belli özellikler doğrultusunda sıralayabilirler.
- ✓ Ben merkezlikten uzaklaşmışlardır. Olayları diğerleri açısından da görebilirler.
- ✓ Düşünme süreçleri, gözlenebilen ve somut olaylara yöneliktir.
- ✓ Somut olan karmaşık problemleri çözebilirler (9, 16, 17, 19).
- ✓ 1, 2, 3 ve 4. sınıf boyunca Türkçe, matematik, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, fen bilimleri, yabancı dil, din kültürü ve ahlak bilgisi, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve oyun, trafik güvenliği, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi gibi dersleri görürler.

ÖNERİ

Ayrıntılı bilgi için T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı "İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi"ni inceleyebilirsiniz.

Link:

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/19093950_ilkogretim-hdc-karar-ve-eki-2022-2023.pdf

(b) Otizmin Bilişsel Gelişim Alanına Etkileri

- ✓ Sıra dışı göz kontağı kurabilir.
- ✓ Çevreyi keşfetmeye yönelik ilgi düzeyinde ve girişimde bulunmada yetersiz kalabilir.
- ✓ Öğrendikleri bilgileri hatırlamada, öğrendikleri bilgi ve becerileri farklı bir ortamda, farklı kişilerin yanında ve farklı araç gereçlerle sergilemede yetersizlik gösterebilir.
- ✓ Neden-sonuç ilişkisi kurmada zorlanabilir.
- ✓ Korunum kavramını öğrenmede zorluk yaşayabilir.
- ✓ Grublama, sınıflama, problem çözme becerilerini gerçekleştirmede sıkıntı yaşayabilir.
- ✓ Başkalarının bakış açısını anlamada ve günlük hayatta ortaya çıkan problemleri çözmeye ilişkin stratejileri kullanmada zorluk yaşayabilir.
- ✓ Bir konuya dikkatini vermede, odaklanmada zorlanabilir.
- ✓ Belli olay ya da duruma bir başkasının ilgisini çekmeye çalışmada yetersizlik gösterebilir.
- ✓ Bazı nesnelere karşı takıntılı olabilir ve nesnelere amaç dışı kullanabilir.
- ✓ Otizmlili çocukların zihinsel yetersizlikten etkilenme dereceleri ya da ek bir kronik rahatsızlık durumları da sergiledikleri davranışların özelliklerini etkileyebilmektedir.

! DİKKAT

Otizmlili çocukların zihinsel yetersizlikten etkilenme düzeyleri davranışlarını etkileyebilmektedir.

- ✓ Örneğin zihinsel yetersizlikten daha çok etkilenmiş bir çocuk öğrendiği bilgi ve becerileri farklı bir ortamda, farklı kişilerin yanında ve farklı araç gereçlerle sergilemede zihinsel yetersizlikten daha az etkilenmiş bir çocuğa göre daha fazla zorluk yaşayabilir.
- ✓ Yaşına uygun kavramları (zaman kavramı, vücudun bölümleri, canlı-cansız varlıklar gibi...) öğrenmede ve bu kavramları günlük hayatında kullanmada zorluk yaşayabilir.

- ✓ Okuma yazma becerilerinde, matematik becerilerinde, hayat bilgisi dersine ilişkin becerilerde yetersizlik sergileyebilir.
- ✓ "Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe"ye devam eden otizmli çocuklar; beslenme, sağlık ve güvenlik dersi, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, görsel sanatlar ve el becerileri dersi, hayat bilgisi dersi, iletişim becerileri dersi, matematik dersi, müzik ve oyun dersi, oyun, spor ve fiziksel etkinlikler dersi, sosyal beceriler dersi ve Türkçe okuma ve yazma dersi gibi derslere ilişkin öğretim almaktadırlar.
- ✓ Çocuklara sunulan matematik dersi kapsamında matematiğe hazırlık, ritmik sayma, doğal sayılar, dört işlem, ölçme, örüntü, veri analizi ve geometri konuları gibi öğrenme alanları bulunmaktadır.
- ✓ Çocuklara sunulan hayat bilgisi dersi kapsamında öz bakım becerileri, vücudunu tanıma, aile ve yakın çevreyi tanıma, okulu ve sınıfı tanıma, trafik ve yaya becerileri, canlı ve cansız varlıklar, dünyamız ve gök cisimleri, zaman, meslekler, millî değerler ve belirli gün ve haftalar gibi öğrenme alanları bulunmaktadır.
- ✓ Çocuklara sunulan okuma yazma dersi kapsamında öğrenmeye hazırlık, erken okuyabilirlik, ilk okuma yazma, okuduğunu anlama, yazılı ifade, dinlediğini anlama ve sözlü iletişim gibi öğrenme alanları bulunmaktadır.

Görsel 3 Betimleme: Sol üstte odasında yere uzanmış kitabına bakan çocuk, sağ üstte masada sulu boyayla boyama yapan çocuk, sol altta çizgi çalışması yapan çocuk ve sol altta masasında defterine yazı yazan çocuk

 ÖNERİ

Link:

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

Yukarıda yer alan adresten "Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe Öğretim Programları" isimli zip dosyasını (sıkıştırılmış dosyayı) indirebilirsiniz.

İndirdiğiniz bu dosyada "Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin" olan

(a) Beslenme, sağlık ve güvenlik dersi,

(b) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi,

(c) Görsel sanatlar ve el becerileri dersi,

(d) Hayat bilgisi dersi,

(e) İletişim becerileri dersi,

(f) Matematik dersi,

(g) Müzik ve oyun dersi,

(h) Oyun, spor ve fiziksel etkinlikler dersi,

(i) Sosyal beceriler dersi ve

(i) Türkçe okuma ve yazma dersi öğretim programlarını sırasıyla bulabilirsiniz.

(c) Bilişsel Gelişim Alanını Destekleme

- ✓ Çocukların bilişsel becerilerini geliştirmek için evinizdeki günlük rutinleri olarak gerçekleştiren rutinleri kullanabilirsiniz.
- ✓ Günlük rutinler çocukların bilişsel becerilerini geliştirmeye yönelik çeşitli fırsatlar sunmaktadır.
- ✓ Bu günlük rutinler sırasında çocuğunuzla okulda öğretimi yapılmış olan becerilere ilişkin destekleyici etkinlikler yapabilirsiniz.
- ✓ Örneğin sabah kahvaltı hazırlayan baba, kâseye altı tane kiraz domates koyar. Anne, kahvaltı tabağına koymak üzere ikisini alır. Baba, çocuğa kâsede kaç kiraz domates kaldığını sorabilir.

- ✓ "E" sesini okulda öğrenen çocuğunuzla "Eeeee-eeee" diyerek oyuncak bebeği sallayıp uyutma oyunu oynayabilirsiniz. Böylece çocuğunuz, okulda öğrendiği bu sesi ev ortamında tekrarlamış olur.
- ✓ Çocuğunuz yazmayı öğrendiyse mutfaktaki şeffaf cam baharatlıklara baharatların adını yazıp yapıştırabilirsiniz. Böylece çocuğunuz okulda öğrenmiş olduğu öğrendiği bir beceriyi evde de kullanarak pekiştirmiş olur.
- ✓ Okulda hayat bilgisi dersinde zaman kavramı paylaşılmış olsun. Böyle bir durumda çocuğunuzun desteklemek için siz de akşam vakti neler yapıldığı ile ilgili konuşabilirsiniz. Böylece çocuğunuz okulda üzerinde konuşulan bu kavramla ilgili farklı bir ortamda ve farklı kişilerle de pratik yapmış olur.
- ✓ Çocukların öğrendikleri bilgi ve becerileri farklı ortamlarda, farklı kişilerle ve farklı araç gereçlerle de sergilemeleri yani çocukların öğrendiklerini genellemeleri gerekmektedir.
- ✓ Bu bağlamda çocuğunuz okulda neler üzerine çalışıyor, hangi becerilerin öğretimi yapılmış bilerseniz evde de çocuğunuzun destekleme fırsatını yakalamış olursunuz.
- ✓ Çocuğun banyo rutininden sonra giyinmesine destek olurken bir yandan da vücut bölümlerine ilişkin çocuğunuza sorular sorduğunuz bir oyun oynayabilirsiniz.
- ✓ Çocukların öğrendikleri becerileri genelledebilmeleri için planlama yapılmalıdır.
- ✓ Çocuğunuzun bilişsel becerilerini desteklemek için bazı uyarlamalar yapmanız gerekmektedir.
- ✓ Günlük rutinler bağlamında çocuğunuza öğretim fırsatları sağlarken çalışma ortamının da düzenlenmesi gerekmektedir.
- ✓ Örneğin çocuğun ev ödevini yaptığı ortamda bulunan televizyondan, bilgisayardan gelen ses ya da müzik varsa bu durum çocuğun dikkatini dağıtabilir.
- ✓ Bu yüzden çocukla çalışılan ortamın sessiz olmasına özen göstermeniz gerekir.
- ✓ Etkinlik ya da ödev için kullanmayacağınız ve çocuğun etkinliğe odaklanmasının önüne geçen nesnelere ortamdaki kaldırabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun ödev yapmaya motive etmek için çocuğunuzun sevdiği nesne, yiyecek, etkinliklerden faydalanabilirsiniz. Örneğin "Yazma ödevini bitirdiğinde sana mısır patlatacağım." diyebilirsiniz.
- ✓ Bu bağlamda görsellerden de faydalanabilirsiniz. Okuldan geldikten sonra çocuğunuzun yapması gerekenleri gösteren görselleri (Çocuğunuz o etkinliği gerçekleştirirken çektiğiniz fotoğrafları kullanabilirsiniz ya da o etkinliği anlatan resimleri bularak onları kullanabilirsiniz.) sırasıyla bir panoya yapıştırabilirsiniz. Çocuğunuzla konuşup

o, yapması gerekenleri yaptıkça yaptığı etkinliği gösteren kartı panodan kaldırabilirsiniz. Örneğin “Şimdi yemeğimizi yedik. Bu kartı alalım. Bak bakalım sırada ne var? Ellerimizi yıkamak ve ödevleri yapmak var.” diyebilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzun davranışsal özellikleri, onun bilişsel becerilerini destekleme sürecinizi etkileyebilir.
- ✓ Çocuğunuzun sergilediği yineleyici-kendini uyarıcı davranışlar, takıntılı davranışlar ve nesnelere ilgili sıra dışı ilgiler-takıntılar; çocuğunuzun öğrenme sürecini olumsuz etkileyebilir.
- ✓ Böyle bir durumda çocuğunuzun uygun olmayan davranışına yönelik bir planlama yapılması gerekebilir. Bu durumda çocuğunuzun özel eğitim öğretmeniyle görüşerek sürecin sağlıklı yönetilmesi için ondan destek talep ediniz.
- ✓ Çocuğunuzun öğrenmesini olumsuz etkileyen bu davranışlarının azalması veya ortadan kalkması, öğrenmesini desteklemenize katkı sunacaktır.
- ✓ Çocuğunuz günlük yaşamında kendi rutini dışına çıkan durumlarda gerginlik yaşayabilir.
- ✓ Bu durum ise çocuğunuzun öğrenme sürecini olumsuz etkileyebilir.
- ✓ Çocuğunuzun değişiklikleri daha kolay kabullenebilmesi için meydana gelecek değişikliklerle ilgili önceden bilgi sahibi olmaya gereksinimi vardır.
- ✓ Böyle bir durumda çocuğunuza öncesinden değişiklik olacak duruma ilişkin gerekli olan bilgileri onun anlayacağı dil ve bilgi düzeyinde iletin.
- ✓ Böylece bu durumda oluşabilecek uygun olmayan davranışları en aza indirebilir ya da ortadan kaldırabilirsiniz.
- ✓ Çocuklar, bilişsel gelişim alanına yönelik bazı davranışlarda performans eksikliği yaşayabilirler.
- ✓ Çocuk; davranışı biliyor olabilir fakat uygun zamanda, yerde ve biçimde sergilenmekte zorlanabilir.
- ✓ Bu durumda çocuğun öğrendiği davranışı uygun zamanda, yerde ve biçimde sergilenmesine yönelik çocuğunuzu destekleyebilirsiniz.
- ✓ Örneğin çocuğunuz okumayı öğrenmiş fakat bu becerisini markette kullanma konusunda yetersiz ise markete gittiğinizde indirimde olan ürünlerin listesinin olduğu büyük kartondaki yazıları okumasını ondan isteyebilirsiniz.

Çocuğunuzun akademik becerilerini desteklemek konusunda ilgili olarak Bölüm 6’yı inceleyebilirsiniz.

Fiziksel Gelişim Alanı ve Kaba ve İnce Motor Gelişim Alanı ve Özellikleri

(a) Gelişim Alanına Yönelik Genel Bilgi

- ✓ Bedensel gelişim normal sınırlar içindeyse birey motor becerileri kolaylıkla sergileyebilir.
- ✓ Bedensel gelişim sayesinde birey yaşama ilişkin daha fazla deneyim kazanır.
- ✓ Bireyin bedeninin alt sistemleriyle beraber sağlıklı olarak gelişebilmesi, fiziksel gelişime bağlıdır.
- ✓ Gözle görülür ve ölçülebilir özellikler sergileyen fiziksel gelişim, bireyin gerek psikolojisinin gerekse eğitiminin temelidir.
- ✓ Fiziksel gelişimin her döneminde kendine özgü özellikleri vardır.
- ✓ Her gelişimsel dönem, sonraki dönemin özellikleriyle birleşerek bireyin gelişimini etkilemektedir.
- ✓ Birey, her gelişim döneminin ödevlerini yerine getirirken bedenini kullanır.
- ✓ Örneğin çocuğun yazabilmesi için iskelet, kas ve sinir sistemlerinin uygun şekilde büyüüp gelişmesi gerekmektedir.
- ✓ Gelişim, doğum öncesi dönemden ölüme kadar devam eden bir süreç olarak adlandırılmaktadır.
- ✓ Bu süreçte büyüme gerçekleşir.
- ✓ Fiziksel büyüme, bütün vücudun veya vücudu oluşturan parçalarının büyümesidir.
- ✓ Fiziksel büyümede hücrelerin sayısı artar ve hücrelerin ölçüleri büyür.
- ✓ Fiziksel büyüme; uzunlamasına, genişlemesine ve derinlemesine olur.
- ✓ Fiziksel büyüme, anne karnında başlayan ve devam eden bir süreçtir.
- ✓ Büyüme; erkeklerde 22-23, kadınlarda 21-22 yaşında sona erer.
- ✓ Fiziksel gelişme ise büyüme sürecinde insan vücudunun şekil ve oranlarının değişmesidir.
- ✓ Fiziksel gelişim; hem bedensel hem de motor gelişimi kapsamaktadır.
- ✓ Fiziksel gelişim bedenin ağırlıkça artması, boyca uzaması, organların ve kemiklerin

Görsel 4 Betimleme: Futbol oynayan üç çocuk

gelişimi, dişlerin çıkması-değişmesi, beyin, kas ve tüm sistemlerle duyu organlarının büyümesi ve olgunlaşmasını kapsamaktadır.

- ✓ Fiziksel gelişim; boy, ağırlık ve hacim olarak artmanın yanı sıra, kas, iskelet, solunum, sindirim, sinir, dolaşım ve boşaltım sistemlerinin ve organlarının kendinden beklenen görevleri yerine getirecek duruma gelmeleri olarak ifade edilmektedir.
- ✓ Fiziksel gelişim, bireyin davranışlarının niteliğini ve niceliğini dolaylı olarak ya da doğrudan etkilemektedir.
- ✓ Fiziksel gelişim süreci bireyin diğer gelişim alanlarını da etkilemektedir.
- ✓ Fiziksel gelişim; doğum öncesi, yeni doğan, bebeklik, ilk çocukluk, orta çocukluk ve ergenlik (son çocukluk) olmak üzere altı dönemde ele alınmaktadır.
- ✓ 6-7 ile 12 yaş orta çocukluk döneminde çocuklar örgün eğitimlerine başlarlar.
- ✓ Bu dönemde fiziksel gelişim daha yavaştır.
- ✓ Bu dönemde başın uzunluğu bedenın toplam uzunluğunun sekizde biri kadardır.
- ✓ Beynin bazı yapılarında önemli büyümeler söz konusudur.
- ✓ Orta çocukluk yıllarında çocuklar yılda genelde 5 cm uzarlar.
- ✓ Çocuklar 10 yaşında yaklaşık 140 cm, 11-12 yaşlarında 145 cm civarında olurlar.
- ✓ Bu dönemde ağırlık da boy uzaması gibi yavaş seyreder.
- ✓ 7 yaşındaki çocuğun ağırlığı yaklaşık 24 kg civarındadır.
- ✓ 10-11 yaşlarında kızların ağırlığı, akranı olan erkeklere göre daha fazladır.
- ✓ Kızlar erkeklerden daha önce ergenlik dönemine girmektedirler.
- ✓ Bu dönemde iskelet istemi ve kemiklerdeki gelişimin kas gelişiminden ileride olmasından dolayı büyüme ağrıları olabilir.
- ✓ Zihinsel ve fiziksel çabalarının sonucu olarak kolay yorulurlar.
- ✓ Kemik gelişimi henüz tamamlanmamıştır.
- ✓ Küçük yazı veya nesnelere odaklanma sürecinde zorlanabilirler.
- ✓ Bu dönemde kol, bacak ve omurga kemiklerine yüklenmeler iskelet gelişimini olumsuz etkileyebilir. 7 yaşlarında bilek ve parmak kemikleri ince işleri yapabilecek olgunlukta değildir.
- ✓ Çocukların 6-12 yaş aralığında süt dişlerinin hepsi dökülür. Yerlerine ilerleyen zamanlarda yenileri çıkar.
- ✓ Bu dönemde en yaygın görülen görme sorunu miyopluktur.
- ✓ Sık görülen kulak iltihabı bu dönemde daha az görülür.
- ✓ Bu dönemde çocuğun düzenli görme ve işitme taramalarından geçmesi önemlidir (20, 21, 22, 23).

- ✓ Motor gelişim ise bu başlık altında üzerinde durulan bir diğer önemli kavramdır.
- ✓ “Motor” sözcüğü hareket anlamına gelmektedir. “Motor gelişim” ise fiziksel büyümeye ve merkezi sinir sisteminin gelişmesine paralel bir biçimde bireyin istemli olarak hareket kazanması olarak belirtilmektedir.
- ✓ Motor gelişim; (a) baştan ayağa doğru, (b) merkezden dışa doğru, (c) genelden özele doğru gerçekleşmektedir.
- ✓ “Motor beceri” öğrenilmiş ve hedefe yönelik bir şekilde bir ya da birkaç vücut parçasının hareketidir.
- ✓ Hareketin boyutu ve kapsamına göre motor beceriler; “kaba motor beceriler” ve “ince motor beceriler” olmak üzere iki sınıfta ele alınır.
- ✓ Kaba motor beceriler, genel kuvvet ve dayanıklılık gösterecek biçimde bacaklarda ve kollarda büyük kasların kullanımını gerektiren becerilerdir.
- ✓ Vücudun genel hareketlerini ve dengesini kapsamaktadır. Zıplama, merdiven inme-çıkma, koşma, atlama gibi hareketler kaba motor becerilere örnek olarak verilebilir.
- ✓ İnce motor beceriler, kollar, eller ve parmaklarda daha küçük kasları koordine etme yeterliliği olarak ifade edilmektedir.
- ✓ Resim çizme, boncuk dizme, küçük nesnelere parmakla tutma gibi beceriler ince motor becerilerine örnek olarak verilebilir.
- ✓ Motor gelişim belli bir sırayla gerçekleşse de gelişimin hızı bireysel olarak farklılık göstermektedir.
- ✓ Aynı anda doğan iki çocuğun motor gelişimleri izlendiğinde bu gelişimin aynı oranda ve hızda olmadığı fark edilebilir.
- ✓ Fakat bununla birlikte bu iki çocuğun arasındaki farkın çok da büyük olmadığı görülür.
- ✓ Eğer bu aradaki fark dikkat çekecek ölçüde ise çok dikkatli olmak gerekmektedir.
- ✓ Bu bağlamda refleks, baş çevresi, boy ve kilo takibinin doğumdan itibaren takip edilmesi gerekir (22, 24, 25, 26).
- ✓ Çocukların 6 ve üzeri yaşlarda gerçekleştirdikleri büyük ve küçük kas becerilerine ilişkin Tablo 3.1’i inceleyebilirsiniz (24, 25, 26).
- ✓ Bu bağlamda ileri yaşlardaki çocukların motor becerilerine ilişkin bilgiler sonraki bölümde yer almaktadır.

Tablo 3.1 Neaum'a Göre (2010) Temel Hareketler Döneminde Motor Gelişim Süreci

Yaş	Büyük Kas Becerileri	Küçük Kas Becerileri
6	<ul style="list-style-type: none"> Tüm hareketli faaliyetlerde çeviklik, kas eşgüdümü ve denge sergiler. İki tekerlekli bisiklete binebilir. Topa ayağıyla isabetli vurur. Koşarak uzun atlayabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Tek eliyle top yakalayabilir. Kalem tutuşu yetişkinle aynıdır. İnsan yüzünü kirpik ve saç stili gibi detaylarla çizebilir.
7	<ul style="list-style-type: none"> Düzenek üzerinde başarılı tırmanışlar ve denge sağlama hareketleri yapabilir. Dengesini koruyarak her iki ayağını kullanarak seksek oynayabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Güzel yazı yazabilir. Büyük bir iğneyle güzelce dikiş dikebilir.

Tablo, Can Yaşar ve Kaya'dan (2018) uyarlanarak alınmıştır.

- ✓ 2-7 yaş arasındaki çocuklar, temel hareketler dönemindedir. Yaşamı bağımsız devam ettirebilmek amacıyla gerçekleştirilen hareketlere, temel hareketler dönemi denilmektedir.
- ✓ Koşma, atlama, sekme, yakalama, fırlatma gibi büyük kas becerileri ve kalem tutma, yırtma, makas kullanma, buruşturma gibi küçük kas becerileri temel hareketler dönemi hareketlerine örnek olarak verilebilir.
- ✓ I. kademedeki çocuklar ise özelleşmiş hareketler döneminde olurlar.
- ✓ Özelleşmiş hareketler döneminde ise hareket; eğlenme, spor yapma ve günlük yaşamdaki karmaşık hareketlerin yapılmasında bir araç hâline gelmiştir.
- ✓ Yer değiştirme, dengeleme, manipülatif beceriler; zaman geçtikçe yapılan alıştırmaların yoğunluğuna bağlı olarak birleştirilmekte ve detaylandırılmaktadır.
- ✓ Örneğin temel hareketler döneminde koşarak topa vuramayan çocuk, bu özelleşmiş hareketler döneminde yeterli alıştırmalar yapması sayesinde yeterli alıştırmalar yaparak topu sürüp çalım atabilir.
- ✓ Bu dönemdeki becerilerin gelişimi bilişsel, duyuşsal ve motor becerilerden etkilenmektedir.
- ✓ 7-8 yaşlarındaki bir çocuk, kullandığı temel hareket becerilerini birleştirerek özelleşmiş hareketleri yapabilir.

- ✓ Yaklaşık 7-10 yaş arası dönemde çocuklar, temel hareketleri daha kontrollü ve daha büyük formda yüksek doğrulukta gerçekleştirilmektedirler.
- ✓ Önceki dönemde gelişmiş olan temel hareketler bu dönemde günlük hayatında daha da ustalıkla kullanılır.
- ✓ Temel hareketler dönemindeki hareketler, özelleşmiş hareketler döneminde daha karmaşık ve özelleşmiş durumdadırlar.
- ✓ Çocuklar oldukça aktiftirler ve çeşitlenen hareketler sergilerler ve bu hareketleriyle gurur duyarlar.
- ✓ Sportif etkinliklere katılmayı severler. Sevdikleri spor dalıyla ilgili hareketleri keşfetmeye gayret ederler.
- ✓ Bu dönemde performansın doğru sergilenmesi çok önemli değildir (24, 25).
- ✓ Bu dönemde çocuklar küçük kas becerilerini de geliştirirler.
- ✓ Fakat bu dönemin başlarında çocukların bilek ve parmaklarındaki kaslar ve kemikler yeterli olgunluğa erişmemiştir.
- ✓ Bu durum da küçük kasların kontrolünü gerektiren becerilerde zorlanmalarına neden olabilir.
- ✓ Bu nedenle okulun ilk yıllarında çocuklardan düzgün ve çok güzel yazı yazmaları beklenmemelidir.
- ✓ Bu dönemde çocuklar çok uzun süre kalem tutmaya zorlanmamalıdır.
- ✓ 10-11 yaşlarına doğru çocuklar parmaklarını ve ellerini daha iyi kullanmaya başlarlar.
- ✓ Bu durumda küçük kaslarını kontrol etmede, kullanmada daha başarılı olurlar ve yeterliliklerini geliştirirler (24, 25, 26).
- ✓ I. kademe de yer alan T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Beden Eğitimi ve Oyun Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul 1, 2, 3 ve 4. Sınıflar) (a) dayanıklılık, (b) çabukluk, (c) esneklik, (d) hareketlilik, (e) koordinasyon, (f) kuvvet ve (g) ritim gibi beceriler üzerinde durulmaktadır.

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Beden Eğitimi ve Oyun Dersi Öğretim Programı'na (İlkokul 1, 2, 3 ve 4. Sınıflar) ilişkin ayrıntılı bilgiye aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.

Link:

<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20181023115223781-06-Beden%20E%C4%9F-timi%20ve%20Oyun%202018-124%20Eki%20%C3%96P.pdf.pdf>

- ✓ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ise el-göz-beyin koordinasyonunu sağlama, malzeme kullanma ve diğer farklı beceriler üzerinde durulmaktadır.

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı'na (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ilişkin ayrıntılı bilgiye aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.

Link:

<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018121111026326-GORSEL%20SANATLAR.pdf>

(b) Otizmin Fiziksel Gelişim Alanı ve Motor Gelişim Alanına Etkileri

- ✓ Çevrelerinde olup biteni keşfetmeye ilişkin hareketlerini kullanmada sınırlılık gösterebilirler.
- ✓ Çocuklar motor becerilerde çeşitli sorunlar yaşayabilmektedirler.
- ✓ Çocuklar motor becerilere ilişkin bazı farklılıklar sergileyebilirler ve bazı becerilerin kazanılmasında gecikmeler yaşayabilirler.
- ✓ Çocuklarda görülen yineleyici motor hareketler (tekrarlanan sıra dışı el ve beden hareketleri) çocukların motor becerilerini olumsuz etkileyebilmektedir.
- ✓ Motor becerileri; bağlama ve amacına uygun, işlevsel olarak kullanmada zorluk yaşayabilmektedirler.
- ✓ Vücut ve vücudun bölümlerine ilişkin farkındalık düzeyleri yetersiz olabilir.
- ✓ Uygun vücut duruşunu sergilemede sıkıntılar yaşayabilirler.
- ✓ Uygun yürümede ve dengede olma ile ilgili sorunlar yaşayabilirler.
- ✓ Otizme başka yetersizlikler de eşlik ettiğinde bu durumdan motor beceriler de etkilenebilmektedir.
- ✓ Eğer çocuk otizmin yanı sıra bedensel bir yetersizlik de yaşıyorsa motor becerileri de bu durumdan olumsuz olarak etkilenebilir.
- ✓ Örneğin çocuk kas sistemiyle ilgili sorun yaşıyorsa o kası kullanmasını gerektiren hareketleri gerçekleştirilmede zorluk yaşayabilir.
- ✓ Çocuğun zihinsel yetersizlikten etkilenmiş olması da motor becerilerine etki edebilir.

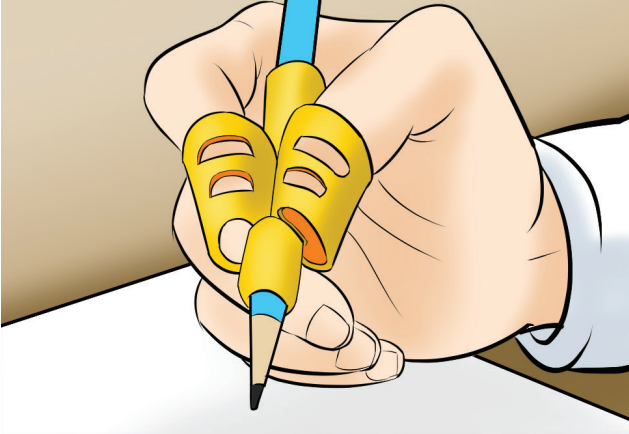
- ✓ Aşırı koruyucu anne-baba tutumları, çocukların motor becerilerinin gelişiminin önünde engel oluşturabilir.
- ✓ Örneğin çocuk uyanınca çocuğun yatağını çocuğun yerine kendisi toplayan bir anne ya da baba, çocuğun motor becerilerini geliştirme fırsatının önüne geçebilir.
- ✓ Gerek nesne kullanarak gerekse nesne kullanmaksızın taklit etme becerilerinde yetersizlik gösterebilirler.
- ✓ Motor becerileri kullanmasını gerektiren sosyal oyunlara katılmada isteksizlik gösterebilirler.
- ✓ Çocukların motor becerileri sergilemede yaşadıkları yetersizlikler öz bakım becerilerine de yansiyabilir.
- ✓ Örneğin kavrama, tutma, bileği uygun şekilde hareket ettirme, el-göz koordinasyonu gibi alanlarda sıkıntı yaşayan bir çocuk diş fırçalama becerisini sergilemede de yetersizlik gösterebilir.
- ✓ Kaşık-çatal kullanma, kalemi tutma, makas kullanma, çizgi çalışmaları, harfleri-rakamları yazma, boyama gibi el-göz koordinasyonu gerektiren küçük kas becerilerini gerçekleştirmede yetersizlik gösterebilirler.
- ✓ Çocukların bilişsel, dil ve iletişim ve motor beceriler alanlarındaki yaşadıkları zorluklar, okuma yazmaya süreçlerine de olumsuz olarak yansiyabilir (12, 24, 25, 26).

(c) Fiziksel Gelişim Alanı ve Kaba ve İnce Motor Becerileri Destekleme

- ✓ Günümüzde çocukların hareketlilik düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir.
- ✓ Hareketliliğin düşmesiyle fiziksel uygunluk da düşmektedir.
- ✓ Hareketliliğin az olması, düzensiz beslenme, sağlıksız beslenme fiziksel uygunluğu olumsuz etkileyen unsurlardır.
- ✓ Tüm bunlar çocukların motor becerilerini geliştirme fırsatlarının önüne geçmektedir.
- ✓ Çünkü sağlıklı bir beden, kuvvet ve performansı olumlu etkilemektedir.
- ✓ Bu bağlamda çocukların tablet, televizyon, bilgisayar başında gereğinden fazla vakit harcamalarının önüne geçebilirsiniz.
- ✓ Çocuklara rahat hareket edebilecekleri, güvenli ve sağlıklı ortamlar yaratmaya çalışabilirsiniz.
- ✓ Örneğin hava durumunun uygun olduğu zamanlarda çocukları rahatlıkla hareket edebilecekleri ortamlara götürebilirsiniz ve o ortamlarda hareket etmelerini (atlamalarını, zıplamalarını, tırmanmalarını, fırlatmalarını, yakalamalarını gibi...) teşvik edecek oyunlar ve etkinlikler planlayabilirsiniz.

- ✓ Kötü havalar için de yine evin içinde çocuklarınıza güvenli hareket alanları yaratabilirsiniz.
- ✓ Örneğin eğer çocuğunuzun odası bunun için uygunsa burayı, değilse evinizde uygun bir odayı çocuğunuz için rahat hareket edebileceği ve güvenli olacağı bir şekilde düzenleyebilirsiniz.
- ✓ Bu odada çocuğunuzun ilgisine göre hareket edebileceği oyunlar oynayabilirsiniz.
- ✓ Eğer çocuğunuz balonları seviyorsa çocuğunuzla birlikte balonu atma ve tutma oyunu oynayabilirsiniz.
- ✓ Bu oyunda çocuk balonu tutacaktır, fırlatacaktır. Sizin attığınız balonu tutmak için koşacaktır, zıplayacaktır.
- ✓ Çocuğunuzun sadece tek bir hareketi yapmasındansa birkaç hareketi birden yapmasına olanak veren oyunları planlayabilirsiniz.
- ✓ Evin içinde gerçekleştirdiğiniz temizlik rutinlerine çocuklarınızı dâhil edebilirsiniz.
- ✓ Buradaki önemli nokta çocuktan becerileri doğrultusunda yapabileceği şeyleri ve çocuğunuzun güvenliğini tehdit etmeyecek işleri istemenizdir.
- ✓ Örneğin çocuğunuza ıslak bir bez vererek kendi boyunda olan çalışma masasının yüzeyini silmesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzdan yemek masasını kurmanıza yardım etmesini isteyebilirsiniz. Örneğin ekmek sepetini masaya çocuğunuz koyabilir. Peçeteleri yerleştirebilir.
- ✓ Ya da çamaşırları asarken size teker teker vermesini isteyebilirsiniz. Çamaşırları çırpmasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Kendi oyuncaklarını toplamasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun çizim ve boyama yapmasını, yazmasını geliştirecek etkinliklere destek sunabilirsiniz.
- ✓ Bu etkinlikleri yapma sırasında çocuğunuza ihtiyacına göre destek sunabilirsiniz. Örneğin çocuğunuza model olarak nasıl boyama yapacağını gösterebilirsiniz ya da elinizi çocuğunuzun elinin üzerine koyarak çizgiyi birlikte çizebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun yaptığı etkinlikleri panonuza ya da buzdolabınızın üstüne takabilirsiniz. Ya da çocuğunuzla birlikte tarih sırasına göre dosyalayabilirsiniz.
- ✓ Böylece hem çocuğunuz onun çalışmasına değer verdiğinizi hisseder hem de siz zamanla çocuğunuzdaki gelişimleri somut olarak fark edebilirsiniz.
- ✓ Oyun hamuruyla farklı şekiller yapabilirsiniz.
- ✓ Yapboz yapabilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzun özellikleri doğrultusunda araç gereçlerde ve etkinliklerde uyarlamalar yapmanız gerekebilir.
- ✓ Eğer çocuğunuz kurşun kalem tutmada zorlanıyorsa daha kalın bir kalem kullanabilirsiniz ya da kalem tutmayı kolaylaştıran aparatı kaleme takabilirsiniz.

Görsel 4 Betimleme: Kalem tutmayı kolaylaştıran aparatı baş ve işaret parmağına takarak kalem tutan ve defterine yazı yazan çocuk

! DİKKAT

Çocuğunuz bazı etkinliklerde ve oyunlarda uyarlamalara gereksinim duyabilir.

Uyumsal Beceriler Gelişim Alanı ve Özellikleri

Görsel 5 Betimleme: Soldaki görselde; Giysilerini katlayan çocuk, ortadaki görselde; kendine yiyecek hazırlayan çocuk ve sağdaki görselde dişlerini fırçalayan çocuk

(a) Uyumsal Beceriler Gelişim Alanı ve Özellikleri

- ✓ Uyum becerileri (a) sosyal becerilerden (b) kavram becerilerinden ve (c) pratik becerilerden oluşmaktadır.
- ✓ Bireyler günlük yaşamlarında uyum becerilerini sıklıkla kullanmaktadırlar.
- ✓ Sosyal uyum becerileri, toplumda olabildiğince bağımsız bir şekilde yaşayabilmek için yerine getirilmesi gereken becerilerdir.
- ✓ Uyumsal becerilerin edinilmesi, bireyin bağımsızlık düzeyinin ve yaşam kalitesinin artmasını sağlar.
- ✓ Kişiler arası ilişkiler, sosyal sorumluluk, özgüven, kurallara uyma gibi becerilere sosyal beceriler denilmektedir.
- ✓ Dil, okuryazarlık, sayı, para, zaman ve kişinin kendini yönetme becerilerine kavram becerileri denilmektedir.
- ✓ Günlük yaşamla ilgili etkinlikler, seyahat edebilme, sağlık hizmetlerinden yararlanma, iş becerileri ve güvenlik becerileri gibi becerilere pratik beceriler denilmektedir.
- ✓ Uyumsal beceriler yaş grubuna göre farklılaşmaktadır.
- ✓ Birey yaşına uygun uyumsal davranışları uygun ortamda ve uygun koşullarda doğru bir şekilde gerçekleştirdiğinde çevresiyle, toplumla uyum hâlinde olur.
- ✓ Her yaş grubu için öğrenilmesi ve sergilenmesi gereken uyumsal davranışlar farklılaşmaktadır.
- ✓ Yaş ilerledikçe bireyden farklı uyumsal davranışları sergilemesi beklenmektedir (12; 27, 28, 29). Örneğin on yaşındaki bir çocuktan parayı kullanma becerisini öğrenmesi ve kullanması beklenebilirken bankacılık işlemlerini gerçekleştirmesi beklenmez.

SORU

Sizce bu dönemde (I. kademedede) çocuğunuzun hangi uyumsal becerileri öğrenmesi hayatını kolaylaştırır?

I. kademedeki çocuklar;

- ✓ Giysilerini kendi kendine çıkarır ve giyer.
- ✓ Ayakkabılarını çıkarır ve giyer.
- ✓ Hava durumuna göre uygun kıyafetler seçer.

- ✓ Vücudunu yıkar.
- ✓ Günlük işlerde sorumluluk alır.
- ✓ Temizlikle ilgili malzemeleri doğru kullanır.
- ✓ Kendisi için tehlike yaratabilecek durumlardan kaçınır.
- ✓ Sofra hazırlamaya yardım eder.
- ✓ Tuvaletini bağımsız yapar.
- ✓ Tuvaleti temiz bırakır.
- ✓ Öğrendiği olduğu becerileri kullanmayı alışkanlık hâline getirir. Örneğin her akşam yatmadan önce dişlerini fırçalar.
- ✓ Anne, babasının gözetiminde yardımla alışveriş yapar.
- ✓ Ev işlerine yardım eder (30).

(b) Otizmin Uyumsal Beceri Gelişim Alanına Etkileri

- ✓ İletişim kurmada ve sosyal becerileri (ör. çevresindekilerle, akranlarıyla ilişki kurma, kurallara uyma, kendini koruma, sorumluluk alma vb.) sergilemede yetersizlik yaşayabilirler.
- ✓ Çocuklar, kavramları ve okuma yazmaya dair becerileri öğrenmede çeşitli zorluklar yaşayabilirler.
- ✓ Güvenliklerini ve sağlıklarını tehdit eden durumları fark etmede ve bu durumlardan kendilerini korumada yetersizlik gösterebilirler.
- ✓ Çocuklar bağımsız olarak yeme içme becerilerini gerçekleştirmede sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Yeme ve içmede aşırı seçici olabilirler. Örneğin çocuğun sadece pirinç pilavı yemekte ısrarcı olması gibi.
- ✓ Yedikleri ve içtikleri sınırlı menünün dışındaki yiyecekleri ve içecekleri reddedebilirler.
- ✓ Çocuklar, bağımsız olarak soyunma ve giyinme becerilerini gerçekleştirmede sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Çocuklar bazı durumlarda bildikleri bir beceriyi uygun zamanda, uygun yerde ve uygun biçimde sergilemekte zorlanabilir.
- ✓ Çocukların sergileyebildikleri el hareketleri ve sıra dışı beden hareketleri de öz bakım (ör. yemek yeme, tuvalete ilişkin beceriler, kişisel bakım becerileri, giyinme becerileri vb.) becerilerini gerçekleştirmede zorluk yaşamalarına neden olabilir.

- ✓ Gıda olarak değerlendirilmeyen ve yenmeyen şeyleri (toprak, kâğıt, ip, saç, çakıl gibi...) ağızlarına sokabilirler ya da yutabilirler.
- ✓ Tuvalet ihtiyacının geldiğini belli etmede, bağımsız olarak tuvalet ihtiyacını gidermede ve sonrasında temizliğini gerçekleştirmede zorlanabilirler.
- ✓ Saçını tarama, dişlerini fırçalama, elini-yüzünü yıkama gibi öz bakım becerilerini bağımsız olarak sergilemede zorlanabilirler.
- ✓ Yetişkin, çocuğun öz bakım gereksinimlerini gidermesine destek olurken çocuklar, yetişkinle iş birliği içinde olmayabilirler.
- ✓ Çocuklarda uykuya kolay dalmama ve uyku sırasında sık uyanma durumları görülebilir.
- ✓ Sosyal kurallara uymada, "Hayır" ifadesini anlamada yetersizlik sergileyebilirler.
- ✓ Günlük ev işlerinde annesine, babasına yardım etmeye yönelik bir istek göstermeyebilirler (12, 27, 28, 29, 30).

(c) Uyumsal Becerileri Destekleme

- ✓ Çocuğunuza okuma yazmaya dair becerileri öğrenmesine yönelik hususlarda destek sunmanız gerekmektedir.
- ✓ Bu bağlamda çocuğunuzun özel eğitim öğretmenine ev ödevlerine nasıl yardım edebileceğinizi ve çocuğunuzun desteklemek için ne gibi etkinlikler yapabileceğinizi sorabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun devam ettiği okulda ne gibi çalışmalar yapıldığını öğretmene sorabilirsiniz ve çocuğunuzun orada yaptığı çalışmaları inceleyebilirsiniz.
- ✓ Çocukların öz bakım becerilerini sergileyebilmeleri için öncelikle o becerinin ön koşulu olan bazı becerileri yerine getirebiliyor olmaları gerekmektedir. Örneğin kalem uygun olarak tutamayan çocuk, harfleri yazma etkinliğini doğru olarak yerine getiremeyecektir.
- ✓ Çocuğunuzun ön koşul olan becerileri sergileyemiyorsa önce çocuğunuzun o ön koşul becerileri gerçekleştirmesine ilişkin destek sunmanız gerekmektedir.
- ✓ Çocuğunuz öğrenmiş öğrendiği beceriyi uygun zamanda, yerde ve biçimde sergileyemiyorsa bu duruma yönelik çocuğunuzunuzu destekleyebilirsiniz.
- ✓ Örneğin çocuk sayıları biliyordur fakat otobüs durağında yazan otobüs numaralarını söylemede zorluk yaşıyordur. Bu durumda toplumsal bir ortamda da bu beceriyi sergilemesine ilişkin öğretmenle konuşarak bir planlama gerçekleştirebilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzun sağlığı için tehlikeli ya da zararlı olan durumları fark ederek kendisini koruması için yapılabilecekler konusunda bir özel eğitim öğretmeninden/uzmanından destek alabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun uyumsal becerilerini desteklemek üzere günlük rutinleri kullanabilirsiniz.
- ✓ Örneğin tuvalet ihtiyacını gideren çocuğunuzla sonrasında tuvalet sonrası kişisel temizliğini yapmasına ilişkin çalışabilirsiniz.
- ✓ Günlük rutinler sırasında çocuğunuzun gereksinim duyduğu becerileri edinmesi için desteklerken ortamın onlar için uygun ve rahat olduğundan emin olun.
- ✓ Çocuğunuzun dikkatini dağıtabilecek uyarılar varsa onları ortadan kaldırın.
- ✓ Çocuğunuza uyumsal becerilerin öğretiminde kolaydan zora doğru bir yol takip edin.
- ✓ Çocuğunuza becerileri gerçekleştirmeye çalışırken yardım ediniz. Ettiğiniz yardımı çocuğunuz beceriyi gerçekleştirmeye başladıkça azaltın. Bu süreçte çocuğunuz beceriyi gerçekleştirdiğinde ya gerçekleştirmeye yönelik çaba gösterdiğinde ona övgü dolu sözler söyleyin.
- ✓ Örneğin kazağını giyme sürecinde ilk başlarda elinizi çocuğunuzun elinin üzerine koyup uygun hareketleri yaptırarak kazağı giydirebilirsiniz. Zamanla çocuğunuz beceride ustalaştıkça çocuğunuzun bileğinden yönlendirerek kazağını giymesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuza gerçekleştirmeye çalıştığı beceriyi nasıl yapacağını, o beceriyi kendiniz yaparak gösterebilirsiniz. Ya da çocuğunuza çeşitli görseller sunabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla çalışırken bazı araç gereçlerde uyarılama yapmanız gerekebilir.
- ✓ Örneğin tarağın sapı çocuğunuzun tam olarak kavramasına el vermiyorsa daha geniş saplı bir tarak kullanabilirsiniz ya da tarağın sapını flaster bant kullanarak çocuğunuzun tutmasını kolaylaştıracak biçimde uygun hâle getirebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun yemesi gereken ama yemeyi tercih etmediği yiyecekleri, az miktarlarda tercih ettiği yiyeceklerle birlikte sunarak alıştırmaya çalışabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun sergilediği beceriyi farklı ortam, kişi ve araç gereçlerle de sergileyebilmesi önemlidir.
- ✓ Bu bağlamda çocuğun öğrendiği bir beceriyi farklı durumlara genelleyip genellemediğine ilişkin de dikkatli olmalısınız.
- ✓ Örneğin okul servisine binerken sıraya girebilen çocuğunuzun çarşıya gitmek üzere otobüse binerken de sıraya girmesi oldukça önemlidir.

Psikososyal Gelişim Alanı ve Özellikleri

Görsel 6 Betimleme: Bir elinde yeşil tik , diğer elinde kırmızı çarpı işaretli kartları tutan kişi

(a) Gelişim Alanına İlişkin Genel Bilgi:

- ✓ **Kişilik** bireyi diğerlerinden ayıran, tutarlı bir şekilde gerçekleşen ve o bireye özgü özellikler bütünü olarak ifade edilmektedir.
- ✓ Kişilik gelişiminde bireyin doğuştan gelen özellikleri, bireyin anne, baba, akranları, diğer bireylerle olan ilişkileri ve yaşamdaki deneyimleri etkilidir.
- ✓ Kişilik gelişimi sürecinde Erikson'a göre 6-12 yaşları arasında birey bazı kişilik özelliklerini kazanır.
- ✓ Birey ya başarılı ve yeterli olmaya istek duyar, kendi gücüne güvenir, kendisiyle ilgili yeterlik duygularını geliştirir ya da yetenekli olmadığına inanarak yetersizlik duyguları geliştirir.
- ✓ Bu dönemdeki en önemli kişiler çocuğun annesi, babası ve öğretmenleridir.

- ✓ Bu dönemde anne, baba ve öğretmenler, çocuğun yetenekleri ölçüsünde çocuklara başarılı olabilecekleri öğrenme durumları düzenlemelidirler.
- ✓ Çocukları başka akranlarıyla kıyaslamadan çocukların geçmiş başarılarıyla şimdiki başarılarını karşılaştırmalıdır.
- ✓ Bu dönemde çocukların ilgileri, oyundan çok sosyal ve akademik konular üzerine odaklanır.
- ✓ Çocuk kendini akranlarıyla kıyaslamaya başlayabilir.
- ✓ Çocuklar, bu dönemde yapabildikleri ve başarabildikleri kadarıyla takdir edilmek isterler.
- ✓ Bu durumda çocuklara yetenekleri ve becerileri ölçüsünde sorumluluklar vererek onları cesaretlendirmek ve kendilerini başarılı bireyler olarak algılamalarına yardım etmek gerekir.
- ✓ Böylece çocuğun kişilik yapısına başarılı olma duyguları egemen olacaktır (31).
- ✓ **Ahlak**, kişilerin toplumda uymak zorunda oldukları ve benimsedikleri kurallar ve davranış biçimleri olarak ifade edilmektedir.
- ✓ Ahlak, kabaca insanların toplum içindeki davranışlarını, neyi yapıp neyi yapmayacaklarını belirtir.
- ✓ Ahlak gelişimi; bireyin sosyal, ruhsal, zihinsel ve kişilik gelişimi ile yakından ilgilidir.
- ✓ Ahlak gelişiminde taklit etme becerisi ve model aracılığıyla öğrenme önemli bir yer tutar.
- ✓ I. kademedeki çocuklarda soyut anlama yeni yeni gelişmeye başlar.
- ✓ Soyut anlama gelişmeye başladıkça çocuklar olaylar karşısında farklı bakış açılarının da olabileceğini anlama becerilerini geliştirmeye başlarlar.
- ✓ 8-9 yaşlarında çocuklar, olaylar karşısında bireylerin farklı duygulara sahip olabileceklerini fark ederler.
- ✓ İlerleyen yıllarda çocuklar olayları içinde bulunduğu duruma göre değerlendirme becerisini kazanırlar.
- ✓ 7-9 yaşlar arasında çocuklar kuralları değişmez ve sabit olarak görürler.
- ✓ 9-11 yaşlarında ise kuralların duruma, gereksinimlere bağlı olarak değişebileceğini anlamaktadırlar.
- ✓ 10 yaşından sonra çocuklar doğruya ya da yanlışa karar verirken kişisel etkenleri ve niyeti önemsemeye başlamaktadırlar (32).

I. kademedeki çocuklar;

- ✓ Önlerine sunulanlar arasından seçim yapabilirler.
- ✓ İlgilerinin farkında olabilir ve seçimlerini yaparken bunu göz önüne alabilirler.
- ✓ Belli durumlarda karar alabilirler.
- ✓ Aldıkları kararların olumlu ya da olumsuz sonuçlarıyla ilgili sorumluluğu alabilirler.
- ✓ Seçim yapma, karar verme, problem çözme gibi becerilerin önemi ve öğretimine ilişkin ayrıntılı bilgi için 5. bölümü inceleyebilirsiniz.

(b) Otizmin Psikososyal Gelişim Alanına Etkileri:

- ✓ Otizmliler çocuklar "başarılı olma", "yeterli olma" duygularını yaşamada ve hissetmede zorluk yaşayabilirler.
- ✓ İlgilerini, sosyal ve akademik konulara odaklamada zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Toplumsal kuralları anlamada ve toplumsal kurallara uymada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Okulda ve sınıfta uyulması gereken kuralları anlamada ve bu kurallara uymada yetersizlik yaşayabilirler.
- ✓ Soyut ifadeleri anlamlandırmada zorluk yaşayabilirler.
- ✓ Diğer bireylerin farklı bakış açılarını anlamada zorlanırlar.
- ✓ Diğer bireylerin davranışlarını model almada, taklit etmede yetersizlik gösterebilirler.
- ✓ Duygularını fark etmede ve anlamada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Kendi bedenini tanımada yetersizlik yaşayabilirler.
- ✓ İlgilerini fark etmede ve seçim yapmada sıkıntı yaşayabilirler.
- ✓ Yaptığı seçimlerin sonuçlarını anlamada ve sorumluluğunu almada yetersizlik gösterebilirler.
- ✓ Duyusal uyaranlara az veya aşırı tepki verebilirler ya da tepkisiz olabilirler.
- ✓ Bu durum da tehlikeli olabilecek durumlardan kendilerini korumalarını zorlaştırabilir (12, 31, 32, 33, 34).

(c) Psikososyal Gelişimi Destekleme:

- ✓ Bu dönemdeki çocuğunuza ev içinde yapabileceği ve başarabileceği görevler verebilirsiniz.
- ✓ Böylece çocuğunuz kendisine verilen sorumluluğu başarıyla tamamlayabilecek, kendini başarılı ve yeterli hissedecektir.

- ✓ Çocuğunuz kendine verilen sorumluluğu tamamladığında ona övgü dolu sözler söyleyin.
- ✓ Örneğin çocuğunuza ödevlerini tamamladıktan sonra çalışma masasını toplamasını söylediğinizde ve çocuğunuz bu görevi elinden geldiğince tamamladığında ona "Aferin oğluma/kızıma masan çok güzel olmuş. Süpersin." diyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuza toplumsal ortamlarda, akraba ziyaretlerinde uyması gereken kuralları (yapması gerekenleri, yapmaması gerekenleri ortamlara girmeden belli bir süre önceden başlayarak) anlatabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuza bu kuralları anlatırken olabildiğince somutlaştırın, gerekirse uygun fotoğraflardan, resimlerden yararlanabilirsiniz.
- ✓ Çünkü soyut ifadeleri çocuğunuz anlamakta zorlanabilir ve bu yüzden de kuralları tam olarak anlamayabilir.
- ✓ Uyulması gereken kurallara nasıl uyulacağını; nasıl yapılacağını kendiniz yaparak çocuğunuza model olabilirsiniz.
- ✓ Örneğin misafirlğe gittiğinde ayakkabılarını çıkarmayı reddeden çocuğunuz için yapması gerekenleri örnekleyen bir resmi birlikte inceleyebilirsiniz.
- ✓ Ya da misafirlikte masadaki yiyecekleri izinsiz almak isteyen çocuğunuza uygun isteme davranışına ilişkin model olabilirsiniz, yani nasıl yapılacağını çocuğunuza gösterebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuz bir şey yemek istediğinde dil düzeyine göre "Ver" ya da "Verir misin?" diyerek çocuğunuza nasıl yapılacağını gösterebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun "duygu"ları anlamasına yönelik onu destekleyebilirsiniz.
- ✓ Örneğin çok sevdiği ve mutlu olduğu bir etkinlik yapıyorsa çocuğunuza "Sevdin mi? Nasıl hissediyorsun kendini? Mutlu. Evet, benim kızım/oğlum çok mutlu." diyebilirsiniz.
- ✓ Bu bağlamda farklı duyguları gösteren, görsellerden ya da bir duyguya neden olan olayları anlatan bir hikâye kitabından yararlanabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla cinsiyeti ve cinsiyetinin özellikleri ile ilgili konuşabilirsiniz. Bunun için resimli kartlardan ya da fotoğraflardan faydalanabilirsiniz.
- ✓ Örneğin resimli bir karta bakarken "Bak gördün mü o bir 'kız'. Peki, kız nasıl giymiş, neler yapıyor?" gibi soru ve bu soruya ilişkin açıklamalarla ve resimdeki görsel ipuçlarından da faydalanarak cinsiyete ilişkin özellikler hakkında konuşabilirsiniz.
- ✓ "Kız" ve "erkek" çocuklarının farklı özellikleri olduğunu çocuğunuzun gelişimsel özelliklerini dikkate alarak onunla paylaşabilirsiniz.

- ✓ Çocuğun sorularına onun düzeyine göre uygun cevaplar vermeniz gerekir.
- ✓ Çocuğunuza gerek evde gerekse pazarda, markette ya da mağazalarda seçim fırsatları sununuz.
- ✓ Örneğin eğer çocuğunuza kalın bir kazak alacaksanız, kazağın kalitesini ve kalınlığını siz belirlemek isteyebilirsiniz. Fakat bu durumda da belirlediğiniz kazak türü içindeki farklı renkler ya da modeller arasından çocuğunuza seçim fırsatı sunabilirsiniz.
- ✓ Ya da çocuğunuz tatlı yemek istediğini söylediğinde ona meyveli yoğurt mu yoksa muhallebi mi istediğini sorarak istediğini çocuğunuza sunabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuza belli konularda kendi kararlarını alma fırsatını tanıyınız.
- ✓ Bazen bu kararların olumsuz sonuçları da olabilir.
- ✓ Böyle bir durumda da bu sonucun sorumluluğunu alması konusunda çocuğunuza suçlayıcı olmadan destek olabilirsiniz.
- ✓ Örneğin yaz mevsiminde çocuğunuzla parka gideceğiniz zaman eğer çocuğunuz yaptığınız açıklamalara rağmen spor ayakkabısı yerine terlik giymekte ısrar ederse kararına saygı duyunuz.
- ✓ Fakat bu durumda da çocuğunuz parktaki tırmanma tahtasına tırmanmada zorluk yaşayabilir. O zaman çocuğunuza "Terlik giydiğin için şimdi tırmanamıyorsun. Çünkü güvenli değil. Bir daha parka gelirken spor ayakkabını giyelim olur mu? O zaman tırmanma tahtasına daha kolay tırmanırsın." diyebilirsiniz.

SORU

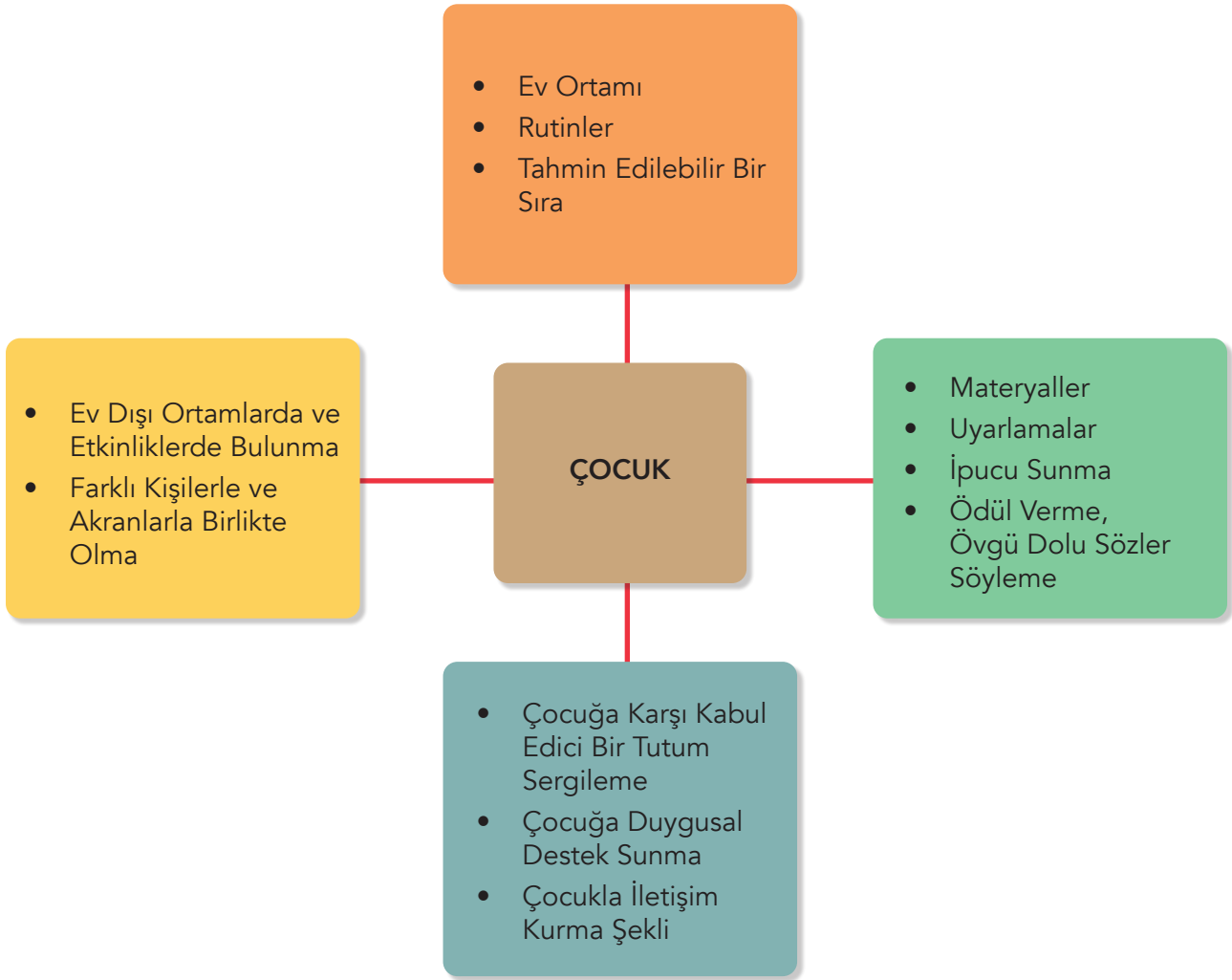
Siz çocuğunuzun seçimlerine ve ilgilerine saygı duyuyor musunuz?

Neler Öğrendik?

Bu bölümde gelişime ve gelişim alanlarına yönelik bilgiler verilmiştir. I. kademedeki çocukların gelişim özelliklerinden bahsedilmiş ve gelişim alanlarına göre çocuklara desteklerin nasıl sunulacağına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Gelişim alıcı ve ifade edici dil alanı, bilişsel gelişim alanı, fiziksel gelişim alanı ve kaba ve ince motor gelişim alanı, uyumsal beceriler gelişim alanı ve psikososyal gelişim alanı olmak üzere bir bütündür. Her gelişim alanı birbirini etkilemektedir. Bir gelişim alanındaki ilerlemeler diğer gelişim alanlarını da olumlu etkilemektedir. Benzer biçimde bir gelişim alanında yaşanan yetersizlik ise diğer gelişim alanlarını da olumsuz etkileyebilmektedir. Her dönemde her gelişim alanına ilişkin çocukların gerçekleştirmeleri beklenen bazı görevler bulunmaktadır. Bununla birlikte her çocuğun gelişim hızı

ve öğrenme özellikleri kendine özgüdür. Çocukların öğrenme sürecinde pek çok çevresel faktör etkili olmaktadır. Bireyin öğrenme çevresine ilişkin Şekil 3.4'ü inceleyebilirsiniz.

Çocukta farklı gelişim alanlarına ilişkin öğrenmelerin sağlanabilmesi sürecinde ev ve aile ortamı çok önemlidir. Günlük rutinlerin tahmin edilebilir bir sırada gerçekleşmesi çocuklara güven duygusu vermekte ve onlara çeşitli öğrenme fırsatları sunmaktadır. Çocuğa sağlıklı bir öğretim ortamı sunmada dikkat edilmesi gereken unsurlardan biri de uygun bir ortam oluşturmaktır. Çocukla çalıştığınız ortamlarda dikkati dağıtabilecek nesnelere varsa onları ortadan kaldırmanız gerekmektedir. Ayrıca ortamdaki çocuğun dikkatini dağıtabilecek televizyon, tablet, telefon gibi araçları kaldırmanız da çocuğun öğrenme sürecine olumlu katkı sunacaktır.

Şekil 3.4 Çocuğun Öğrenme Çevresinin Niteliği

Çocuğun öğrenmesini desteklemek için günlük rutinlerde kullanılacak araç gereçlerin çocuğa ve üzerinde çalışılacak beceriye uygun olması önemlidir. Gerektiğinde araç gereçlerde uyarlamalar yapılmalıdır. Anne ve baba, çocuk bir beceri üzerinde çalışırken çocuğun ihtiyacı doğrultusunda çocuğa ipucu sunmalıdır. Çocuk beceriyi gerçekleştirdikçe çocuğa

ödül verilmeli ve ona övgü dolu sözler söylenmelidir. Çocukla anne-babanın iletişim şekli de süreçteki önemli unsurlardan biridir. Çocukla iletişim sürecinde çocuğunuzun sevdiği, ilgili olduğu etkinlikleri bilmeniz, çocuktan başarabileceği etkinlikleri yapmasını istemeniz önemlidir. Bu etkinlikleri çocukların becerilerini geliştirme sürecinde kullanmanız gerekmektedir. Çocuğunuzu iletişim kurmaya daha istekli kılmak için çocuğa karşı kabul edici olmak, onu takdir etmek ve ona duygusal destek sunmak gerekmektedir. Ayrıca ev dışındaki farklı ortamlarda, farklı kişilerle bulunmak da çocuğunuzun iletişim alanı dâhil olmak üzere diğer beceri alanlarını da geliştirmesinde oldukça kıymetlidir.

Çocukların farklı gelişim alanlarında öğrenmeye gereksinim duydukları becerileri öğrenmeleri onları geçiş yapacakları ortamlara da hazırlamaktadır. Çocuklar I. kademededen sonra II. kademeye geçiş yapmaktadırlar. Çocukların geçiş öncesinde öğrenmeleri gereken becerileri öğrenmiş olmaları, geçiş yapacakları eğitim ortamından sağlayacakları faydayı ve o ortamdaki kabul edilme düzeylerini arttıracaktır (35). Geçiş sürecine ilişkin ayrıntılı bilgi için ortak kitaptan "Geçiş ve geçiş düzenlemeleri" kısmını okuyabilirsiniz.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Aydın, B. (2020). Gelişimin doğası. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (ss. 31-55) içinde. Pegem Akademi.
2. Doğan, Ö., & Acar Şengül, E. (2016). Büyüme ve gelişme. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 3-22) içinde. Pegem Akademi.
3. Senemoğlu, N. (2020). Gelişimle ilgili temel kavramlar, ilkeler ve gelişimi etkileyen faktörler. *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (ss. 2-14) içinde. Anı Yayıncılık.
4. Ceyhan, E. (2013). Gelişimin temelleri. G. Can (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 21-39) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
5. Cavkaytar, A. (2016). Çocuk gelişimine ilişkin temel kavramlar. A. Cavkaytar (Ed.), *Çocuk gelişiminde normal ve atipik gelişim* (ss. 2-24) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
6. Gürsoy, F., & Özaslan, H. (2018). Çocuk gelişimine giriş. N. Aral (Ed.), *Çocuk gelişimi içinde* (ss. 2-24). Anadolu Üniversitesi Yayını.
7. Tohum Otizm Portalı (2021). İletişim kurma ve sohbet etme becerileri modülü. <https://tohumotizmportali.org/>
8. Turan, F., & Topcu, Z. G. (2016). İletişim ve dil gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 125-156) içinde. Pegem Akademi.
9. Küçükkaragöz, H. (2020). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (ss. 84-121) içinde. Pegem Akademi.

10. Ergenekon, Y. (2016). Bilişsel beceriler ve dil gelişimi. A. Cavkaytar (Ed.), *Çocuk gelişiminde normal ve atipik gelişim* (ss. 79-102) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
11. Topbaş, S. S. (2013). Okulun ilk yıllarında dil ve konuşma gelişimi. E. Ceyhan (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim-II* (ss. 51-72) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
12. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistick manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
13. Ökcün-Akçamus, M. Ç. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde iletişim ve dil özellikleri. F. Acarlar & Diken, Ö. (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi* (ss. 103-122) içinde. Pegem Akademi.
14. Autism Speaks, (2018). Görsel destekler ve otizm. <https://www.autismspeaks.org/sites/default/files/2018-08/Visual%20Supports%20Tool%20Kit.pdf>
15. Kırcaali-İftar, G., & Odluyurt, S. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere iletişim becerilerinin kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* (s. 329-368) içinde. Vize Yayıncılık.
16. Senemoğlu, N. (2020). Bilişsel gelişim kuramları. *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (ss. 34-61) içinde. Anı Yayıncılık.
17. Şahin, S. (2016). Bilişsel gelişim. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 85-118) içinde. Pegem Akademi.
18. Türküm, A. S. (2013). Bilişsel gelişim. G. Can (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 65-82) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
19. Türküm, A. S. (2011). Okulun ilk yıllarında bilişsel gelişim. E. Ceyhan (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim-I* (ss. 223-243) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
20. Bulut, Ş. (2018). Fiziksel gelişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk gelişimi içinde* (ss. 26-56). Anadolu Üniversitesi Yayını.
21. Türküm, A. S. (2011). Okulun ilk yıllarında fiziksel gelişim. E. Ceyhan (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim-I* (ss. 161-179) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
22. Ceyhan, A. A. (2013). Fiziksel gelişim. G. Can (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 43-62) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
23. Senemoğlu, N. (2020). Fiziksel gelişim. *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (ss. 18-30) içinde. Anı Yayıncılık.
24. Can Yaşar, M., & Kaya, Ü. (2018). Motor gelişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk gelişimi* (ss. 58-94) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
25. Aytakin, Ç. (2016). Fiziksel büyüme ve motor gelişim. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 57-78) içinde. Pegem Akademi.
26. Yücesoy Öztürk, Ş. (2016). Büyüme ve motor gelişim. A. Cavkaytar (Ed.), *Çocuk gelişiminde normal ve atipik gelişim* (ss. 51-76) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.

27. Demir, Ş. (2018). Sosyal uyum becerilerine genel bakış. E. Sazak (Ed.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi* (ss. 219-242) içinde. Pegem Akademi.
28. Öncül, N., & Çiftçi Tekinarslan, İ. (2018). (Eds.). *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi 1: Özbakım ve güvenlik becerilerinin öğretimi*. Vize akademik.
29. Avcıoğlu, H. (2018). (Ed.). *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi*. Eğiten Kitap.
30. Uyaroğlu, B. (2016). Özbakım becerilerinin gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 265-284) içinde. Pegem Akademi.
31. Can, G. (2020). Kişilik gelişimi (psikososyal ve ahlak gelişimi). B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (ss. 125-163) içinde. Pegem Akademi.
32. Bencik Kangal, S. (2016). Ahlak gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 199-223) içinde. Pegem Akademi.
33. Millî Eğitim Bakanlığı (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Cinsel Gelişim Modülü*. http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/Cinsel%20Geli%C5%9Fim.pdf
34. Millî Eğitim Bakanlığı (2015). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 0-72 Ay Cinsel ve Ahlak Gelişimi Modülü*. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/0-72%20Ay%20Cinsel%20ve%20Ahlak%20Geli%C5%9Fim.pdf
35. Ergenekon, Y. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için geçiş süreci ve hizmetleri planlama. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu aile bilgilendirme rehberi* (ss. 103-118) içinde. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://www.aile.gov.tr/media/5617/otizm-spektrum-bozukluklari-aile-bilgilendirme-rehberi-2016-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf>

BÖLÜM 2

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

EVDE VE OKULDA
GÜNLÜK RUTİNLERİN
DÜZENLENMESİ

Genel Amaç

Bu bölümün sonunda aileler, çocuklarını günlük rutinlerin düzenlenmesi yoluyla desteklemek için neler yapabileceklerini açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Rutin kavramını açıklar.
- Rutinlerin çocuğun gelişimi için önemini açıklar.
- Çocuğun günlük rutinlerini sıralar.
- Çocuğun rutinlerini değerlendirir.
- Çocuğun rutinlerini nitelikli hâle getirmek için gerekli uygulamaları sıralar.

İçerik

1. Rutin Nedir?
2. Rutinler Neden Önemlidir?
3. Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi
4. Rutinlerin Nitelikli Hâle Getirilmesi
5. Neler Öğrendik?
6. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Kitabınızın İkinci bölümü “Günlük Rutinlerin Düzenlenmesi” başlığını taşımaktadır. İlgili bölüm, bir ailenin yaşam öyküsünün anlatıldığı yaşamdan bir kesit ile başlamıştır. Ardından ilgili bölümde Rutin Nedir? Rutinler Neden Önemlidir? Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi, Rutinlerin Nitelikli Hâle Getirilmesi başlıklarına yer verilmiştir.

Giriş

Sevgili Aileler,

Bu bölümde sizlere çocuğunuzu günlük rutinler yoluyla desteklemeye ilişkin bilgiler kazandırmak amaçlanmıştır. Okul dönemine yeni başlayan çocuğunuzun yaşamına zamanla farklı kişiler ve sorumluluklar girecektir. Çocuğunuz artık ev yaşamının dışında toplumsal yaşamla da etkileşime girecek. Siz aileler, çocuğunuz üzerindeki sorumluluğu zamanla ona destek sunan öğretmen ya da destek personeli ile paylaşacaksınız. Bununla birlikte sizler onu geleceğe hazırlamak ve okul etkinliklerini desteklemek için gün içerisinde onunla oyun etkinlikleri

ve fiziksel etkinlikler gerçekleştirebilirsiniz. Bölümde sizlerle çocuğunuzun bulunduğu yaş döneminde yaş döneminde işinize yarayacak stratejiler paylaşılmıştır (ör. etkinlik çizelgeleri, serbest zaman etkinlikleri). Bu bölümde öğreneceğiniz bilgiler çocuğunuzu erken dönemde desteklemek için sizleri bilgilendirmeyi amaçlamaktadır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

İdil Hanım ve Taha Bey'in çocukları okula başlamıştı. Önceleri sürekli evde olan çocukları artık gününün büyük bir bölümünü okulda geçiriyordu. Taha Bey, çocuğuyla daha çok zaman geçirebilmek için o doğduğunda evden çalışabileceği bir işe girmişti. Çocukları okula başladıktan sonra ailenin onunla geçirdikleri zaman azalmıştı. İdil Hanım ve Taha Bey, okuldan sonra kalan zamanı çocuklarıyla birlikte nasıl dolu dolu geçirebilecekleri konusunda kararsızdılar.

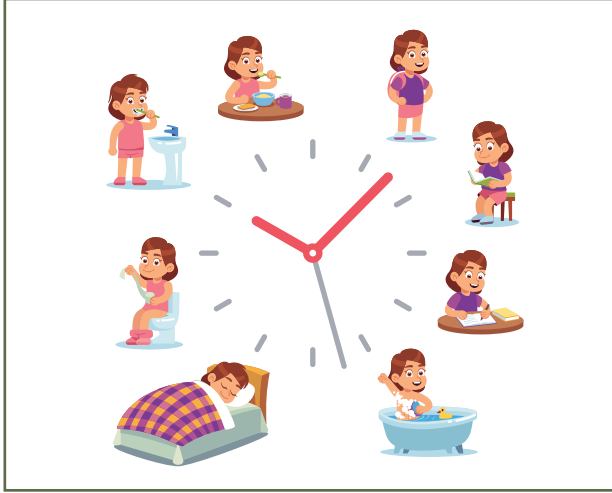
Rutin Nedir?

Rutinler sürekli tekrarlayan, beklendik olay ve durumlardır. Herkesin kendine özgü bir rutin içerisinde yaşadığı söylenebilir. Aile ve birey özelinde rutinler aşağıdaki özelliklere göre değişim gösterebilir:

- ✓ Bireyin yaşı
- ✓ Bireyin cinsiyeti
- ✓ Ailenin ekonomik durumu
- ✓ Ailenin yaşadığı çevre
- ✓ Ailedeki birey sayısı
- ✓ Ailenin eğitim durumu
- ✓ Aile üyelerinin meslekleri

Rutinler, Şekil 3.1’de gördüğünüz üzere birçok değişken tarafından belirlenmektedir. Çocuğunuzun becerileri, katıldığı etkinlikler, serbest zamanını geçirme şekli, alışkanlıkları genel olarak günlük rutinleri oluşturmaktadır. Diğer yandan rutinler birey için belirlenen hedeflerden, bireyden beklentilerden, ona sunulan desteklerden etkilenmektedir.

Görsel 1 Betimleme: Bir çocuğun günlük rutininin anlatıldığı 8 çizimin bulunduğu görsel. Uyuyan, tuvalete giden, dişlerini fırçalayan, kahvaltı yapan, sırt çantasını takmış okula giden, kitap okuyan, ders çalışan, banyo yapan çocuk çizimleri

Şekil 3.1 Günlük Rutini Oluşturan Bileşenler

Erken çocukluk yıllarında zamanının çoğunu evde uyuyarak ya da emekleyerek geçiren çocuğunuz büyüdükçe uyku süresi azalmakta ve düzene girmektedir. Dolayısıyla günlük rutinler birey büyüdükçe farklılık gösterebilir. Bununla birlikte oyuna ayırdığınız süre artmaktadır. Çocuğunuz okula başladığında ise evde geçirilen süre oldukça azalmaktadır. Aşağıda Tablo 3.1’de aynı çocuğun farklı yaş dönemindeki rutinlerine yönelik örnek bir akış sunulmuştur. Siz de en alttaki satıra kendi çocuğunuzun rutinini yazabilirsiniz.

Tablo 3.1 Rutinlerin Değişimi

4-6 Yaş Dönemi												
00.00	02.00	04.00	06.00	08.00	10.00	12.00	14.00	16.00	18.00	20.00	22.00	24.00
Uyku	Uyku	Uyku	Uyku	Kreş	Kreş	Kreşte Beslenme	Kreş	Eve geliş	Beslenme	Oyun	Uyku	Uyku
İlkokul Dönemi												
00.00	02.00	04.00	06.00	08.00	10.00	12.00	14.00	16.00	18.00	20.00	22.00	24.00
Uyku	Uyku	Uyku	Uyku	Kahvaltı	Okul	Okul	Okul	Oyun	Yemek-Duş	Ödev	Uyku	Uyku
Çocuğumun Rutini												
00.00	02.00	04.00	06.00	08.00	10.00	12.00	14.00	16.00	18.00	20.00	22.00	24.00

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere aynı çocuk, farklı yaş dönemlerinde farklı rutinler içerecek şekilde gününü geçirmektedir. Kimi günlerde hastalıklar, beklenmeyen etkinlikler gibi durumlarda rutinler esneklik gösterebilmektedir. Böyle anlarda bazı özel çocuklar rutin dışı etkinliklere direnç gösterebilir ya da kaygılanabilir. Bu, oldukça normal ve beklendik bir durumdur. İnsan, yapısı gereği farklı durum ve ortamlara karşı kaygı ya da korku hissedebilir. Çocuğunuz için bu gibi durumları önceden planlayarak gerekli önlemler alındığında rutinlerdeki değişimler en az sorunla atlatılabilir.

Rutinler Neden Önemlidir?

Rutinler, sürekli tekrarlanan ve yaşam döngümüzün önemli bölümünü kapsayan bir zaman dilimidir. Bu nedenle rutinlerimizi nasıl planladığımız ve belli rutinlerde gerçekleştirdiğimiz etkinlikler fizyolojik, psikolojik refahımız üzerinde önemli etkiye sahiptir.

Çocuğunuz erken çocukluk döneminde günlük yaşamının tamamına yakını, okul döneminde ise önemli bir bölümünü evde, sizlerle birlikte geçirmektedir. Bu nedenle günlük rutinlerin niteliği çocuğunuzun gelişim düzeyi üzerinde okul yaşamı kadar önemlidir. Örneğin akşam yemeği sonrası açık olan televizyonu izleyen bir çocuğa karşı babası ile oyun oynayan bir çocuğu düşünelim.

Ebeveynlerle birlikte geçirilen nitelikli oyun zamanları; çocukların iletişim, bilişsel ve motor becerilerini edinmesini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle sizlerin günlük rutinlerinizi belirleyip bu rutinleri nitelikli hâle getirmeniz oldukça önemlidir.

Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi

Çocuğunuzun gelişimini desteklemek için onun rutinlerini nitelikli hâle getirmek gerekir. Rutinlerin niteliğini artırmanın ilk aşaması ise kendi rutininizi belirlemenizdir. Rutinler yaşamınızdaki doğal ve alışlageldik olaylardan meydana gelir. Dolayısıyla önemli olan rutininizi baştan aşağı yenilemek değil, yaşamınızın doğal seyrinde akışı bozmayacak düzenlemeler yapmaktır. Aşağıda Şekil 3.2’de görülen süreci takip ederek çocuğunuzun rutinlerini belirleyebilir ve değerlendirebilirsiniz. Rutinlerinizi belirlemek ve değerlendirmek için aşağıdaki soruları yanıtlayabilirsiniz:

- ✓ Çocuğum bir gün boyunca neler yapıyor?
- ✓ Çocuğum bir gün boyunca kimlerle etkileşim kuruyor?
- ✓ Çocuğumdan günlük yaşamdaki beklentilerim nelerdir?
- ✓ Çocuğumun gelişimini desteklemek için ne tür düzenlemeler yapılabilir?

Bir günü betimleyin.

Haftalık, aylık rutinleri belirleyin.

Paydaşlarla iş birliği yapın.

Öncelikli amaçları belirleyin.

Durumu değerlendirin ve karar alın.

Şekil 3.2 Rutinlerin Belirlenmesi Süreci

Bir günü betimleyin: Rutinlerini belirlemek için öncelikle bir gününüzü kayıt altına alın. Bunun için bir not defteri, cep telefonu kullanabilirsiniz. Tablo 3.2’de örnek bir tablo sizle paylaşılmıştır. Gününüzü kayıt altına alırken aşağıdaki soruları yanıtladığınızdan emin olun (1, 2, 3).

- ✓ Çocuğum bir gün boyunca neler yaptı?
 - o Sabah
 - o Öğlen
 - o Akşam
- ✓ Biz (ailenin diğer üyeleri) gün boyunca neler yaptık?
 - o Sabah
 - o Öğlen
 - o Akşam
- ✓ Çocuğum kimlerle etkileşim kurdu?
 - o Evde
 - o Ev dışında
- ✓ Çocuğumun etkinliklerdeki bağımsızlık düzeyi nasıldı?
- ✓ Çocuğumun girdiği sosyal etkileşimler nasıldı?
- ✓ Çocuğumuz ve biz geçirdiğimiz günden memnun muyuz?

Gününüzü bir hafta boyunca kayıt altına alın: Günlük rutinleri belirlemek önemlidir. Ancak her gün birbirine benzer şekilde geçmeyebilir. Örneğin salı günü alışverişe gidilirken, cuma günü ebeveynlerden biri mesaiye kalıp eve geç gelebilir. Bunun gibi farklılıkları içeren haftalık ve aylık rutinlerin belirlenmesi size daha sağlıklı fikirler verebilir (4).

Çocuğunuzun etkileşim kurduğu diğer kişi ve kurumlarla iş birliği yapın: Çocuğunuz gün içerisinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine, fizyoterapi merkezine, okula ya da farklı kurslara katılım gösteriyorsa bu kurum ve personelle iletişim kurarak iş birliği yapmanız; rutinleri nitelikli hâle getirmede sizleri destekleyecektir. Bu kapsamda ilgili kurum ya da personelden;

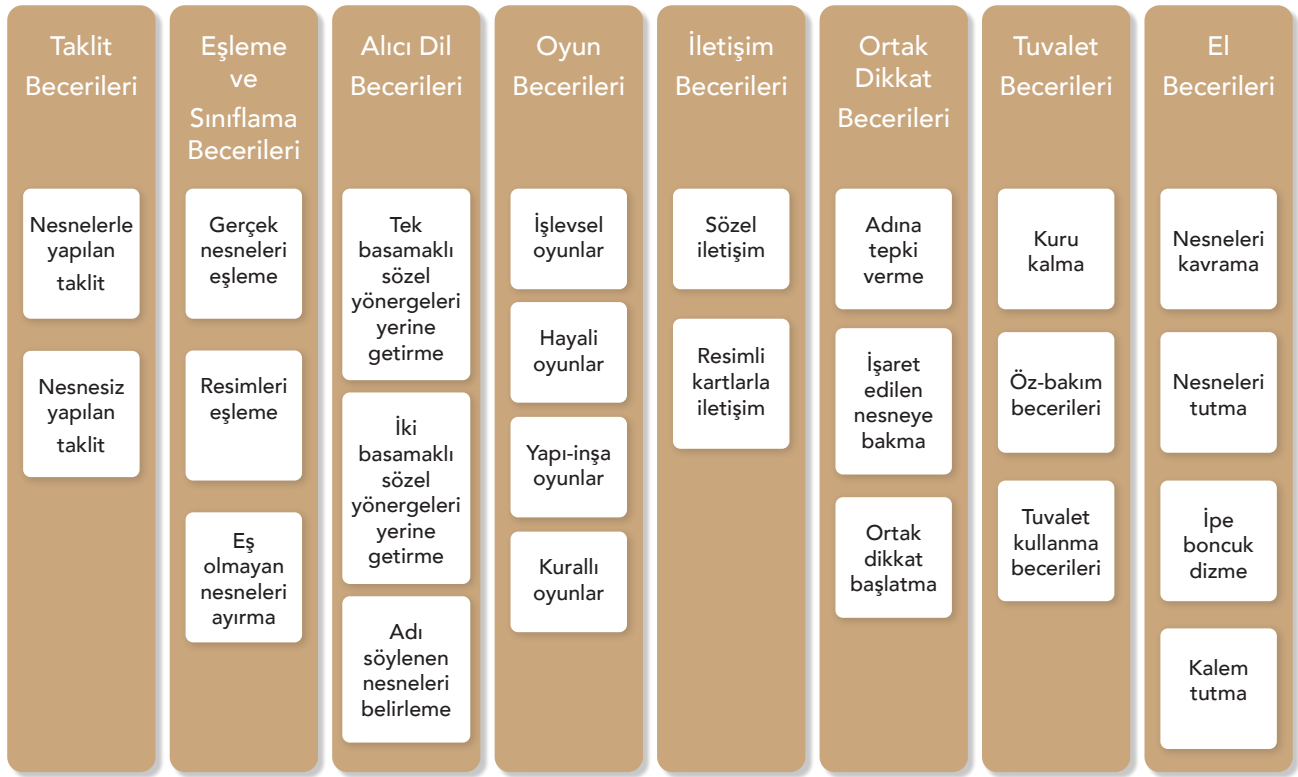
- ✓ Çocuğunuzun gereksinim duyduğu alanların neler olduğunu belirlemeye,
- ✓ Kurumda çocuğunuza sunulan destekleri evde nasıl tekrar edebileceğinize,
- ✓ İlgili beceri alanında çocuğunuzu nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgi talep edebilir ya da onlara gerekli alanlarda bilgi verebilirsiniz.

Çocuğunuz için öncelikli amaçlara karar verin: Hangi yaş grubunda olursa olsun çocuğunuz için önemli beceri alanları bulunmaktadır. Öğretmeninizle konuşarak ya da çocuğunuzu

gözlemleyerek onun hangi alanlarda öncelikli gereksinimi olduğunu belirleyin. Böylece rutinleriniz içerisinde hangi becerilere yönelik planlama yapacağınızı netleştirebilirsiniz. Örneğin çocuğunuzun iletişim becerilerinde desteklenmesi gerektiğini düşünüyorsanız onun gün içinde bir şeye gereksinim duyduğu zamanlar kritiktir. Diğer yandan küçük kas becerilerinde sorun yaşayan çocuğunuz için yemekten sonra onu, bu alanda geliştirici oyunlar planlayabilirsiniz.

ATIF: Farklı beceri alanları hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmak isterseniz bu kitabın diğer bölümlerini inceleyebilirsiniz.

Aşağıda Şekil 3.3'te çocuğunuz için kritik beceri alanları ve örnek beceriler sıralanmıştır.

Şekil 3.3 Kritik Beceri Alanları ve Beceri Örnekleri

Durumu değerlendirin ve karar alın: Yukarıda yer alan adımları tamamladığınızda artık rutinlerinizi değerlendirmeye hazır hâle geleceksiniz. Bu aşamada aile bireyleri, varsa çocuğunuza destek sunan paydaşlar (öğretmen, bakım elemanı vb.) ile görüş alışverişinde bulunabilirsiniz. Bu görüş alışverişinde;

- ✓ Çocuğunuzun rutinindeki eksikliklerin belirlenmesi,
- ✓ Var olan rutinlerin düzenlenerek iyileştirilmesi,
- ✓ Gereksinim duyulan rutinlerin eklenmesi,
- ✓ Farklı ortam ya da kişileri içeren rutinler varsa paydaşlar arasında iletişim kurulması gibi kararlar alabilirsiniz.

Şekil 3.2 Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin Örnek Tablo

Zaman	Rutin Öğeleri			
Sabah	Çocuğum kaçta kalktı?	Uyandığında nasıldı? (Aç, mutlu, gergin vb.)	Kalktıktan sonra sırasıyla neler yaptı?	Öğleye kadar yalnız zaman geçirdi mi? (Oyun oynayarak ya da TV vb. izleyerek)
	Öğle yemeğini kaçta yedi?	Öğle yemeğini severek yedi mi? Sevmediği yemekler nelerdir?	Kendi mi yedi birlikte mi yediniz?	Öğleden sonra sırasıyla neler yaptı?
Akşam	Akşam yemeğini kaçta yedi?	Akşam yemeğini severek yedi mi? Sevmediği yemekler nelerdir?	Kendi mi yedi birlikte mi yediniz?	Yemekten sonra sırasıyla neler yaptı?
	Uyku öncesi neler yaptınız? (Pijama giyme, duş, diş fırçalama, hikâye okuma vb.)	Uykusu düzenli midir yoksa sık sık bölünür mü?	Yatma vaktinde mutlu mudur?	Uyurken nelere gereksinim duyar? (Oyuncağ, sessiz ortam, ninni vb.)
Günüünüzü değerlendirin	Çocuğunuz sizce gün sonunda nasıl hissetti?	Siz gün sonunda nasıl hissettiniz?	Günüünüzün nitelikli olduğunu düşünüyor musunuz?	Sizce günüünüzü nitelikli hâle getirmek için nereden başlamalısınız?

Rutinlerin Nitelikli Hâle Getirilmesi

Çocuğunuzun rutinleri belirlenip amaçlar ortaya konduktan sonra sıra rutinlerin nitelikli hâle getirilmesindedir. Rutinlerin niteliğini artırmak, siz ailelerin gerçekleştireceği küçük düzenlemelerle mümkündür. Bu düzenlemeler şunlardır:

- ✓ Rutin süresini değiştirme
- ✓ Rutin sırasını değiştirme
- ✓ Rutinlere yeni etkinlikler ekleme
- ✓ Çocuğunuza yeni alışkanlıklar kazandırma
- ✓ Serbest zaman etkinlikleri planlama
- ✓ Etkinlik çizelgeleri kullanma
- ✓ Günlük yaşam içerisinde doğal etkinlikleri düzenleme şeklinde gerçekleştirilebilir. Aşağıda bu sıralanan düzenlemelere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Rutin Süresini Değiştirme

Rutinler olumlu ya da olumsuz anlam taşımaz. Ancak rutin içinde yer alan etkinliklere ayrılan zaman gereğinden fazla ya da az olabilir. Uyku her birey için doğal bir gereksinimdir. Fakat yetişkinlik dönemindeki bireyler için fazla uyku ya da çok az uyku, yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle çocuğunuzun yaşını ve özelliklerini göz önünde bulundurarak onun rutinlerine harcadığı süreyi değerlendirin. Bunun için aşağıdaki adımları uygulayabilirsiniz:

- ✓ Çocuğunuzun yaş dönemi için bir normal belirleyin (ör. 5 yaşındaki bir çocuk için günde 10 saat uyku ve günde 3 saat oyun normaldir.).
- ✓ Çocuğunuzun gün içerisindeki rutinlerini ve bu rutinlere harcadığı zamanı belirleyin.
- ✓ Normal süre ile çocuğunuzun harcadığı süreyi karşılaştırın.
- ✓ Her rutin için bir hedef belirleyin (ör. "Çocuğumla 20 dakika oyun oynuyoruz. Başlangıç için 1 saat oyun oynamayı hedefliyoruz.").
- ✓ Değişimi gözleyin (Aldığınız kararların sonuçlarını değerlendirin.).

Rutin Sırasını Değiştirme

Günlük yaşamın doğal akışı içerisinde her birimiz etkinlikleri kendi özelliklerimize göre belirleriz. Kimimiz işten eve geldikten sonra bir süre dinlenmeyi tercih ederken kimimiz hemen yemek yiyebilir. Bu durum çocuğunuz için de geçerlidir.

Çocuğunuzun günlük rutininde yer alan kimi etkinlikler doğru zamanda gerçekleştirilmiyor olabilir. Örneğin çocuğunuzla oyun oynamak için belirlediğiniz sürede onun karnı aç olabilir ya da kendisini yorgun hissedebilir. Böyle bir durumda çocuğunuzla nitelikli bir oyun zamanı

geçirmeniz mümkün değildir. Bu nedenle günlük rutinlerin sırası önemlidir. Rutinlerin sırasına karar verirken aşağıdaki soruları kendinize sorarak karar alabilirsiniz.

- ✓ Çocuğum bu etkinlik için istekli mi?
- ✓ Çocuğumun bu etkinlik için enerjisi yeterli mi?
- ✓ Bu etkinlik çocuğumun eğitim, uyku gibi zorunlu etkinliklerini nasıl etkiliyor?
- ✓ Evde olduğum zamanlarda çocuğumla nitelikli zaman geçirebiliyor muyum?
- ✓ Çocuğumun rutinleri benim rutinime uygun mu?

Rutinlere Yeni Etkinlikler Ekleme

Günlük rutinler nitelikli ve bir amaca yönelik olarak gerçekleştirildiğinde çocuğunuzun gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Uyku, beslenme, banyo yapma gibi etkinlikler yaşamın doğal akışı içerisinde yer almaktadır. Rutinlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi başlığında paylaşılan süreçte çocuğunuz için öncelikli amaçlara karar verme aşamasını tamamladıysanız, onun rutinlerine yeni etkinlikler eklemeniz oldukça kolay olacaktır.

Aşağıda Tablo 3.3'te farklı becerilere yönelik etkinlik örnekleri bulunmaktadır. Sizler de kendi kültürünüze ve olanaklarınıza göre bu örnekleri çeşitlendirebilirsiniz:

Tablo 3.3 Hedef Becerilere Yönelik Etkinlik Örnekleri

Hedef Beceri	Örnek Etkinlik
Tek basamaklı yönergeleri yerine getirme	Yemek saatinde çocuğunuzun masayı kurmaya ve toplamaya yardım etmesini isteyin. Al, koy, ver gibi komutları yerine getirmesini sağlayın.
Nesnelerle yapılan taklit becerileri	Çocuğunuzla oyun zamanında karşılıklı oturun. Ortanıza kovayı koyun. Kovaya bir küp atın. Ondan da kovaya küp atmasını isteyin.
Mont giyme becerisi	Her gün belli sayıda dışarı çıkma fırsatı yaratın. Acele etmeniz gereken zamanlarda bu beceriyi çalışmayın. Çocuğunuza "Montunu giy." yönergelerini verin. Zorlandığı anlarda ona fiziksel ya da sözlü olarak yardım edin. Montunu bağımsız giyene dek etkinliği tekrarlayın.
Nesneleri kavrama	Çocuğunuzun el kaslarını geliştirmek için her gün belli süre oyun hamuru ile oynamasını sağlayın.

Çocuğunuza Yeni Alışkanlıklar Kazandırma

Çocuğunuz gün geçtikçe yeni davranışlar öğrenebilir. Kimi zaman sizi gözlemleyip taklit ederken kimi zaman okulda yeni beceriler kazanır. Sizler bu davranışlardan bazılarını çocuğunuzun günlük yaşamı içerisinde alışkanlık hâline getirebilirsiniz. Böylece günlük rutinini zenginleştirmiş olacaksınız. Örneğin çocuğunuz ondan istediğinizde elini bağımsız olarak yıkıyor olabilir. Bu davranışı eve geldiğinde, yemekten önce ve sonra kendisine hatırlatılmasını gerek duymadan gerçekleştirmesi önemlidir. Bu kapsamda el yıkama davranışının çocuğunuzda “alışkanlık” hâline gelmesi gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki adımları izleyebilirsiniz:

- ✓ Çocuğunuzun gerçekleştirebildiği becerileri sıralayın.
 - o El yıkama, diş fırçalama, çorap giyme.
- ✓ Bu becerilerin gerçekleştirilmesi gereken günlük rutinleri sıralayın.
 - o Sabah kalktıktan hemen sonra, yemekten önce, eve geldikten sonra vb.
- ✓ Beceri ile rutini eşleştirerek bir amaç belirleyin.
 - o Çocuğum yemekten önce ve sonra ellerini yıkar.
- ✓ Çocuğunuza ipucu verin.
 - o Yemekten önce ve sonra “Hadi ellerimizi yıkayalım!” deyin.
- ✓ Çocuğunuzun davranışlardan sonra pekiştirin.
 - o “Aferin! Yemekten önce ve sonra ellerimizi yıkamalıyız.”
- ✓ İpucunu zamanla geri çekin.
 - o Beceriye tam söylemek yerine, “Yemekten önce ne yapıyorduk?” deyin.
 - o Evin farklı alanlarına alışkanlığı hatırlatıcı resimler ya da uyarılar koyun.
 - o Çocuğunuz için bir etkinlik çizelgesi hazırlayın (İzleyen bölümde detaylarına ulaşacaksınız).
- ✓ Bu süreci farklı becerilere uygulayın.

Serbest Zaman Etkinliklerini Planlama

Serbest zaman, sıklıkla sanılanın aksine “boş zaman” değildir. Bir iş ya da sorumluluğumuz olmayan, ilgi ve isteklerimize göre şekillendirdiğimiz zamanlardır. Serbest zamanların nitelikli geçirilmesi çocuğunuzun psikolojik, fizyolojik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sunar.

Serbest zaman etkinlikleri bireyin yaşına, özelliklerine, ilgi ve isteklerine göre farklılık gösterebilir. Çocuğunuz için serbest zaman etkinlikleri planlarken önceliğiniz çocuğunuzun ilgileri

olmalıdır. Boyama yapmak istemeyen çocuğunuza el kaslarının gelişmesi amacıyla boyama yaptırmanız onun etkinliğe katılım düzeyini olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla hem onun el kaslarını geliştirecek hem de ilgi duyduğu bir etkinliği planlamanız, etkinlikten elde edeceğiniz verimi artıracaktır. Serbest zaman etkinliklerini planlarken göz önünde bulundurmanız gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır (5).

- ✓ **Çocuğunuzda serbest zaman farkındalığı oluşturun:** Çocuğunuz etkinliğe katılırken bunun rahatlamak için gerçekleştirilen, keyif alması gereken bir etkinlik olduğunun bilincinde olmalıdır. Bunun için;
 - o Gün içerisinde onun kendini rahat hissettiği bir zaman aralığını belirleyin.
 - o Ona yaşına uygun şekilde "şimdi oyun zamanı!", "serbest zaman vakti geldi!" vb. ifadelerle serbest zaman rutinini hatırlatın.
 - o Böylece çocuğunuzun yaşı arttıkça serbest zaman farkındalığı gelişecektir.
- ✓ **Çocuğunuzun serbest zamana yönelik ilgi ve tutumlarını belirleyin:** Serbest zamanlar, gerçekleştirdiğimizde tatmin yaşadığımız etkinliklerden oluşmalıdır. Bu nedenle etkinlikleri belirlerken çocuğunuzun karar vermesi oldukça önemlidir.
 - o Serbest zamanında çocuğunuzun farklı etkinlikleri deneyimlemesini sağlayın.
 - o Etkinlikler sırasında onu gözleyin ya da etkinlik sonrasında ona "Boya yapmak nasıldı?", "Bu oyuncakla oynamayı sevdin mi?" gibi sorular sorun.
 - o Gözlemlerinizi ya da çocuğunuzun yanıtlarına göre sonraki etkinliklere karar verin.
 - o Deneyimlediğiniz etkinlik sayısı arttıkça etkinlik seçimindeki sorumluluğu aşamalı olarak çocuğunuza devredin.
 - o Belli zaman aralıklarıyla çocuğunuzun yeni etkinliklerle etkileşim kurması, onun gelişimi için oldukça önemlidir.
- ✓ **Serbest zaman etkinlikleri için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması:** Kimi durumlarda çocuğunuz ilgi duyduğu serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirecek becerilere sahip olmayabilir. Bu durumda ilgili becerilerin belirlenip çocuğunuza kazandırılması gereklidir.
 - o Çocuğunuzun ilgi duyduğu etkinliği siz gerçekleştirin.
 - o Gerekli becerileri sıralayın.
 - o Çocuğunuzun ilgili beceriyi gerçekleştirirken gözlemleyin.
 - o Gerçekleştiremediği basamakları not edin.
 - o Çocuğunuzun sorun yaşadığı basamaklarda ona ipucu sunun/varsın öğretmeninize danışın.

- ✓ **Etkinlik kaynaklarının kullanılması:** Serbest zaman etkinlikleri belli ortamlarda ya da belli zamanlarda gerçekleştirilebilir. Çocuğunuzun bu etkinliklere bağımsız olarak katılması için etkinliği gerçekleştirmenin yanında etkinliğe ulaşma, ürün satın alma gibi farklı becerileri de yerine getirmesi gerekebilir.
 - o Etkinliğe ulaşmak için gerekli becerileri belirleyin (Seyahat becerileri, güvenlik becerileri vb.).
 - o Etkinliğe katılmak için gerekli becerileri belirleyin (Etkinlik tarihini takip etmek için internet/sosyal medya kullanımı, alışveriş becerileri vb.).
 - o Çocuğunuzun gereksinim duyduğu becerilerin öğretimi için öğretmeninizle iş birliği yapın.
 - o Çocuğunuzun etkinliklere katılımı için sosyal destek ağlarından yardım talep edin (akran desteği, gölge öğretmen desteği vb.).

Etkinlik Çizelgeleri Kullanma

Çocuğunuz kimi becerileri yerine getirmek için ipuçlarına gereksinim duyabilir. Örneğin yüzünü yıkama becerisine sahipken sabah kalktığında yüzünü yıkamayı unutabilir. Benzer şekilde montunu giymek için gerekli becerilere sahip olmasına rağmen, dışarı çıkarken montunu giymek için kendisine hatırlatılmasına gereksinim duyabilir. Etkinlik çizelgeleri, yukarıda sıralanan durumlar gibi ipucu bağımlılığı kaynaklı durumlarda oldukça etkili bir yöntemdir (Birkan, 2008). Etkinlik çizelgeleri;

- ✓ Kitap şeklinde tasarlanabilir,
- ✓ Fotoğraflardan ya da sözcüklerden oluşabilir,
- ✓ Gün içinde gerçekleştirilen farklı rutinlere yönelik olabileceği gibi bütün bir güne yönelik de hazırlanabilir.

Etkinlik çizelgeleri yoluyla çocuğunuz ipucuna gereksinim duymadan günlük rutinlerini takip edebilir, farklı rutinler arasında tercih yapabilir, konuşamamasına rağmen kendisini ifade edebilir. Sürecin başında çocuğunuza etkinlik çizelgelerini kullanmayı öğretmeniz gerekmektedir. Çocuğunuz etkinlik çizelgesini almayı ve takip etmeyi öğrendikten sonra çizelgeyi farklı rutinlere yönelik uyarlayabilirsiniz. Etkinlik çizelgelerinin hazırlanması ve kullanımı için özel eğitim öğretmeninden destek alabilirsiniz. Aşağıda etkinlik çizelgesi kullanma öğretimi açıklanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun sevdiği oyuncakların fotoğrafını çekin.
- ✓ Fotoğrafları çıktı alın ve farklı dosya poşetlerine koyun (Boş bir defterin yapraklarına da yapıştırabilirsiniz).

- ✓ Dosyayı çocuğunuzun oyuncak kutusunun üzerine koyun.
- ✓ Oyun zamanında önce dosyayı alın ve çocuğunuza “Hangi oyunu oynamak istersin? Bunu mu yoksa bunu mu?” şeklinde ifadede bulunurken dosyanın yapraklarını çevirin.
- ✓ Çocuğunuzun gösterdiği oyuncacı kutudan alın ve oynamasına izin verin.
- ✓ Çocuğunuz dosyayı tek başına kullanana dek rehberlik edin.

Çocuğunuz etkinlik çizelgesinin tek başına kullanmaya başladıktan sonra diğer serbest zaman etkinlikleri için de çizelgeler hazırlayın. Çocuğunuz çizelge kullanımında yetkinleştikçe gün içi rutinleri konu alan farklı çizelgeler hazırlayabilirsiniz. Çizelgeler tek bir rutin için hazırlanabileceği gibi (ör. okula hazırlık) bütün bir gün için de hazırlanabilir. Bunun için örnek uygulama aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun hatırlatmaya gereksinim duyduğu rutinleri belirleyin.
- ✓ Bu rutinler için çizelge hazırlayın (ör. sabah rutini için çocuğunuzun kalktıktan sonra gerçekleştirmesini istediğiniz davranışların ayrı ayrı fotoğrafını çekip farklı dosyalara poşetleyin/defter yapraklarına yapıştırın).
- ✓ Çocuğunuza çizelgeyi kullanmasını hatırlatın.
- ✓ Çizelgeyi kullanan çocuğunuzu ödüllendirin.

Günlük Yaşam İçerisinde Doğal Etkinlikleri Düzenleme

Günlük yaşamın doğal akışı içerisinde birçok etkinlik gerçekleştirilir. Sabah kalkıp yüzümüzü yıkar, kahvaltımızı yaparız. Üzerimizi giyinip işe, okula gideriz. Akşam eve geldiğimizde elimizi yıkar, yemek yer, dinlenir ve yatarız. Yaşamın doğal akışı içerisindeki bu rutinlerin her biri çocuğunuz için öğretim fırsatı hâline getirilebilir. Böylece günlük rutinlerin niteliğini artırarak çocuğunuzun gelişimine katkı sağlayabilirsiniz. Bunun için,

- ✓ Gereksinim duyulan gelişim alanını/becerileri belirleyin.
- ✓ Becerinin sergilendiği rutine karar verin.
- ✓ Rutinde düzenleme yapın.
- ✓ Sürekli tekrar edin.

Doğal öğretim stratejileri olarak isimlendirilen bu düzenlemeler aşağıda başlıklar hâlinde sıralanmıştır (2, 7, 8). Her bir düzenleme için evinizde ya da toplumsal ortamlarda hâlihazırda gerçekleşen etkinlikleri, rutinleri kullanabilirsiniz.

! DİKKAT

Aşağıda yer alan düzenlemeler, rutinlere yeni şeyler ekleme ya da çocuğunuzun sevdiği nesnelere bir süre ulaşamamasını gerektirmektedir. Bir süreliğine çocuğunuz ağlayabilir, öfke nöbeti geçirebilir. Bu nedenle ilk uygulamalarda çocuğunuza ipucu vermekten çekinmeyin.

Unutmuş Gibi Yapma

Çocuğunuzun hemen her gün katıldığı, tanıdığı bir rutini oluşturan materyallerden birini ya da rutininin bir bölümünü eksik bırakarak duruma tepki vermesini bekleyebilirsiniz. Aşağıda ilgili örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Yemek sırasında çocuğunuzun önüne çorba koyun ancak kaşık vermeyin.
- ✓ "Haydi resim çizelim!" diyerek masaya oturun. Kâğıt verin ancak kalemi eksik bırakın.
- ✓ Önüne bardak koyun ancak bardağa su koymayın.
- ✓ Dışarı çıkmak için hazırlanın. Ancak ayakkabılarını giydirmeyin.

Çocuğunuz eksiklikleri fark ederse onu abartılı şekilde ödüllendirin (ör. "Harikasın!"). Fark etmezse siz "Ayakkabılarımızı giymeyi unuttuk!" diyerek eksikliğini hatırlatın ve ertesi gün tekrar deneyin.

Duruma/Ortama Yenilik Katma

Çocuğunuz için rutin hâline gelen, her gün tekrarlanan oyun, etkinlik ya da durumlara tanıdık olmayan öğeler ekleyin. Bu yeni öğelerin çocuğunuzun ilgisini çekecek nitelikte olmasına özen gösterin. Aşağıda ilgili örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun en sevdiği şarkıyla ilgili bir oyuncacı ona gösterin. Oyuncacı istemesini ve incelemesini sağlayın.
- ✓ Her gün kullandığı suluğunu dışında çizgi film karakteri olanla değiştirin. Karakter üzerine konuşun.

Ulaşılamaz Hâle Getirme

Çocuğunuzun bildiği, kullandığı ve ilgi duyduğu nesnelere kullanım zamanlarında onun gö-

rebileceği ancak ulaşamayacağı yerlere koyun. Bu sırada mutlaka çocuğunuzun yanında bulunun. Eksikliğini fark ettiği nesneyi istemesini sağlayın. İsterse ödüllendirin, istemezse model olun. Aşağıdaki örneği inceleyebilirsiniz.

- ✓ Oyun zamanında en sevdiği oyuncacı ulaşamayacağı bir yere koyun.
- ✓ Yerde oturan çocuğunuza "Arabamız nerde?" diye sorun ve arabanın bulunduğu yere bakın.
- ✓ Çocuğunuz oyuncacı görüp eliyle gösterirse "Arabayı veriyim mi?" deyin.
- ✓ "Ver!" derse arabayı ona verin ve sözel olarak ödüllendirin. Sözlü iletişim kuramıyorsa eliyle "Ver" işareti yapması da yeterlidir. Ancak oyuncacı verirken "Ver" kelimesini tekrarlayın.

Beklentilerde Değişiklik Yaratma

Çocuğunuzun tanıdığı bir etkinlik ya da duruma, alakalı olmayan ya da yadırganacak durumlar ekleyerek onu iletişim kurmaya teşvik edebilirsiniz. Örneğin yemek saatinde masaya tabak yerine kitap koyabilir ve çocuğunuzun tepkisini takip edebilirsiniz.

Parça Parça Verme

Kimi görevlerin ya da oyunların gerçekleştirilmesi için farklı parçalar gerekebilir. Çocuğunuzun gerçekleştirmeyi bildiği bu gibi etkinliklerde gerekli parçaları eksik bırakarak onun bu parçaları talep etmesini sağlayabilirsiniz. Örnek bir etkinlik aşağıda paylaşılmıştır.

- ✓ Legolardan kule yapma etkinliğinde çocuğunuzla karşılıklı oturun.
- ✓ Çocuğunuzun önüne iki tane lego koyun ve birleştirmesini bekleyin.
- ✓ Yeni parçayı o istemeden vermeyin.
- ✓ Çocuğunuz, parçayı istemezse parçayı ona gösterip "İster misin?", "Veriyim mi?" şeklinde onu teşvik edin.

Zor Görevler Oluşturup Yardım İsteme İçin Fırsat Oluşturma

Bu düzenleme için çocuğunuzun sevdiği ve ilgi duyduğu şeyleri zor görevlerle eşleştirin. Sevdiği nesne ya da etkinliğe ulaşması için yardım talep etmesini bekleyin. Aşağıda ilgili örnekler sıralanmıştır.

- ✓ Sandalyede oturamayan çocuğunuzun sevdiği oyuncacı masanın üzerine koyun.
- ✓ Oyuncak kutusunu iple bağlayın ve açamayacağı şekilde düğümleyin.
- ✓ Sevdiği çikolata ya da içeceği ambalajını açmadan verin ve yardım istemesini bekleyin.

Erteleme ya da Kesintiye Uğratma

Çocuğunuzun sevdiği bir etkinliği aniden sonlandırın. Şaşırın çocuğunuzun etkinliğin devamı için talepte bulunmasını bekleyin. Aşağıda çeşitli örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Çizgi film izleyen çocuğunuzun televizyonunu kapatın.
- ✓ Çocuğunuz sevdiği bir müziği dinlerken ilgili ekipmanı kapatın ya da sesi duyulamayacak düzeyde kısın.
- ✓ Oyuncağıyla oynayan çocuğunuzdan kısa süreliğine oyuncacı alın.

Neler Öğrendik?

Bu bölümde sizlere günlük rutinlerinizi düzenleme yoluyla çocuğunuzun gelişimini desteklemeye yönelik bilgiler paylaşılmıştır.

Rutinler, yaşamın doğal akışı içerisinde tekrarlayan şekilde gerçekleştirdiğimiz etkinliklerdir. Günlük yaşam içerisinde rutinlerin nasıl şekillendirildiği çocuğunuzun gelişimini yakından ilgilendirmektedir.

- ✓ Çocuğunuzun gelişimini desteklemek amacıyla gerçekleştirebileceğiniz ilk uygulama rutinlerinizi belirlemek ve değerlendirmektir. Bu kapsamda,
 - o Gün içinde ya da bir hafta içerisinde gerçekleştirdiğiniz etkinlikleri not edin.
 - o Çocuğunuzla etkileşim kuran diğer paydaşlarla görüşün.
 - o Çocuğunuz için amaçlar belirleyin.
 - o Rutinler için karar alın.
- ✓ Değerlendirme sonrasında rutinlerinizi nitelikli hâle getirmek için aşağıda sıralanan uygulamaları gerçekleştirebilirsiniz:
 - o Rutin süresini değiştirme
 - o Rutin sırasını değiştirme
 - o Rutinlere yeni etkinlikler ekleme
 - o Alışkanlıklar kazandırma
 - o Serbest zaman etkinlikleri planlama
 - o Etkinlik çizelgeleri kullanma
 - o Günlük yaşam içerisinde doğal etkinlikleri düzenleme

Yararlanılan Kaynaklar

1. McWilliam, R. A. (2010). *Routines-based early intervention: Supporting young children and their families*. London: Paul H. Brookes Publishing CO.
2. Pretti-Frontczak, K., & Bricker, D. (2004). *An activity-based approach to early intervention*. London: Paul Brooks Pub.
3. McWilliam, R. A., & Casey, A. M. (2008). *Engagement of every child in the preschool classroom*. London: Paul Brooks Pub.
4. Aksoy, A. B., & Çiftçi, H. D. (2008). *Erken çocukluk döneminde gelişimi destekleyen oyunlar*. Ankara: Pegem Akademi.
5. Artar, T. M., & Ergenekon, Y. (2020). *Gelişimsel yetersizliği olan yetişkinler için ihmal edilen bir zaman dilimi: Serbest zaman*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21(1), 171-192. doi:10.21565/ozelegitimdergisi.559802
6. Birkan, B. (2013). *Etkinlik çizelgeleri: Otizmlili çocuklara bağımsızlık, sosyal etkileşim ve seçim yapmayı kazandırma*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(01), 61-76.
7. Fırat, Ö. A., & Ergenekon, Y. (2018). *Uygulamacılar için özel eğitimde farklı bir bakış açısı: Gömülü öğretim*. Özel Eğitim Dergisi, 19(2), 379-401.
8. Özen, A., & Ergenekon, Y. (2011). *Özel eğitimde etkinlik temelli öğretim uygulamaları [Activity-based intervention practices in special education]*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(1), 351-362.

BÖLÜM 3

Dr. Esin PEKTAŞ KARABEKİR

İLETİŞİM BECERİLERİNİN
DESTEKLENMESİ

Genel Amaç

I. kademede yer alan otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuğunuzun iletişim becerilerini edinimini ve bu becerilerin gelişimini destekleyebilme.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- İletişim kavramını ve iletişim biçimlerini tanımlar.
- İletişim becerilerinin neler olduğunu söyler.
- OSB olan çocuklarda sık rastlanan dil ve iletişim özelliklerinin neler olduğunu söyler.
- Sözel iletişim becerilerini desteklemeye yönelik uygulamalara ilişkin bilgi ve becerileri edinir.
- Sözel olmayan iletişim becerilerini desteklemeye yönelik uygulamalara ilişkin bilgi ve becerileri edinir.
- İletişim becerilerinin desteklenmesinde çevrenin ve ailenin rolünü açıklar.
- İletişim becerilerinin desteklenmesinde dikkat edilecek noktaları söyler.
- Çocuğuyla iletişim kurarken kullanabilecekleri basit iletişim stratejilerini açıklar.
- I. kademede yer alan OSB olan çocuğun iletişim becerileri içerisinde yapabildiği ve yapamadığı becerileri değerlendirme çizelgesi üzerinde işaretler.
- I. kademede yer alan OSB olan çocuğun gerçekleştirmesi gereken iletişim becerilerini desteklemek/öğretmek için koşulları (ortam düzenlemesi, araç gereç uyarlaması, zamanı, süreyi) düzenler.
- I. kademede yer alan OSB olan çocuğun gerçekleştirmesi gereken sözel iletişim becerilerini desteklemek/öğretmek için ipuçlarını kullanarak eğitim uygulamaları yapar.
- I. kademede yer alan OSB olan çocuğun gerçekleştirmesi gereken sözel olmayan iletişim becerilerini desteklemek/öğretmek için ipuçlarını kullanarak eğitim uygulamaları yapar.

İçerik

1. İletişim
2. İletişim Biçimleri
3. İletişim Becerileri
4. OSB Olan Çocuklarda Sık Rastlanan Dil ve İletişim Özellikleri
5. İletişim Becerilerini Desteklemeye Yönelik Uygulamalar
6. Sözel İletişim Becerilerini Desteklemeye Yönelik Uygulamalar
7. Alternatif ve Destekleyici İletişim Sistemleri (ADİ)
8. İletişim Becerilerinin Desteklenmesinde Çevrenin ve Ailenin Rolü

9. İletişim Becerilerinin Desteklenmesinde Dikkat Edilecek Noktalar
10. Neler Öğrendik?
11. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Bu bölüm, I. kademedede yer alan OSB olan çocuğunuzun farklı ortamlarda sergilenen iletişim becerilerini desteklemeniz için sizlere yönelik hazırlanan temel düzeyde bilgilerden ve etkinlik örneklerinden oluşmaktadır.

Bu bölümde I. kademedede yer alan OSB olan çocuğunuza sözel iletişim becerilerinden alıcı dil ve ifade edici dil becerilerini, sözel olmayan iletişim becerileri içerisinde alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerini nasıl kazandırabileceğinize yönelik etkinlik örneklerine yer verilmiştir. Bu bölümü tamamladığınızda OSB olan çocuğunuzun farklı ortamlarda gereksinim duyduğu iletişim becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin ihtiyacınız olan bilgi ve becerileri edinmiş olacaksınız. Çocuğunuza sunacağınız katkının eşsiz değerinde olduğunu belirterek çocuğunuzun gelişiminde en önemli yere sahip olduğunuzun bilincinde olmanızdan dolayı sizleri takdir ediyor, başarılar diliyoruz.

Giriş

ÖRNEK OLAY

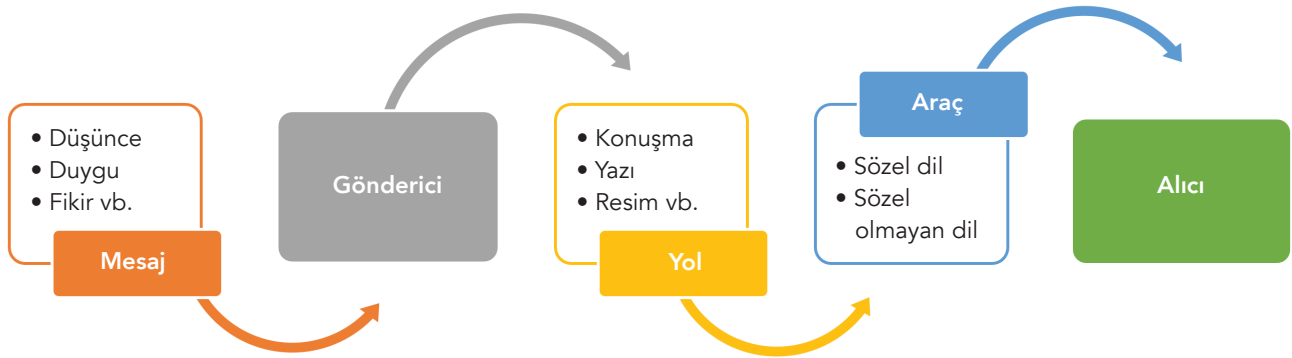
Mercan 8 yaşında OSB tanısı olan bir kız çocuğudur. Mercan kaynaştırma öğrencisi olarak I. kademedede eğitimine devam etmektedir. Mercan kendisine söylenen iki veya üç basamaklı kelimelerden oluşan cümleleri anlamasının yanı sıra kendisini de iki veya üç basamaklı kelimelerden oluşan cümlelerle ifade etmektedir. Ancak Mercan akranlarıyla bir araya geldiğinde sohbeti başlatıyor olmasına rağmen sohbeti sürdürme ve sonlandırma becerilerini yerine getirememektedir. Mercan'ın yaşadığı bu durum onun arkadaşları tarafından dışlanmasına sebep olmaktadır. Hem Mercan hem de annesi Semra Hanım bu duruma çok üzülmemektedir. Bu nedenle annesi Semra Hanım Mercan'a sözel iletişimi sürdürme becerileri içerisinde sohbeti başlatma ve sonlandırma becerilerini öğretmeye karar vermiştir.

İletişim

İletişim; Şekil 3.1’de gösterildiği gibi iletilmek istenen bir mesaj (ör. düşünce, duygu, fikir, bilgi, deneyim, gereksinim vb.) bu mesajı iletecek bir gönderici, mesajın gönderileceği bir yol (ör. konuşma, yazı, resim vb.), bu yolda mesajı götürececek bir araç (ör. sözel veya sözel olmayan dil) ve gönderilen mesajı alacak bir alıcı gerektiren bir süreçtir (1, 2).

Bireyler etkileşim hâlinde oldukları kişilerle bilgilerini, duygularını ve düşüncelerini paylaşarak isteklerini ve taleplerini ifade etmek ve karşı taraftan gelen istek ve taleplere cevap vermek amacıyla iletişim kurarlar. Dolayısıyla **iletişimin mutlaka bir amacı vardır**.

Şekil 3.1 İletişim Süreci

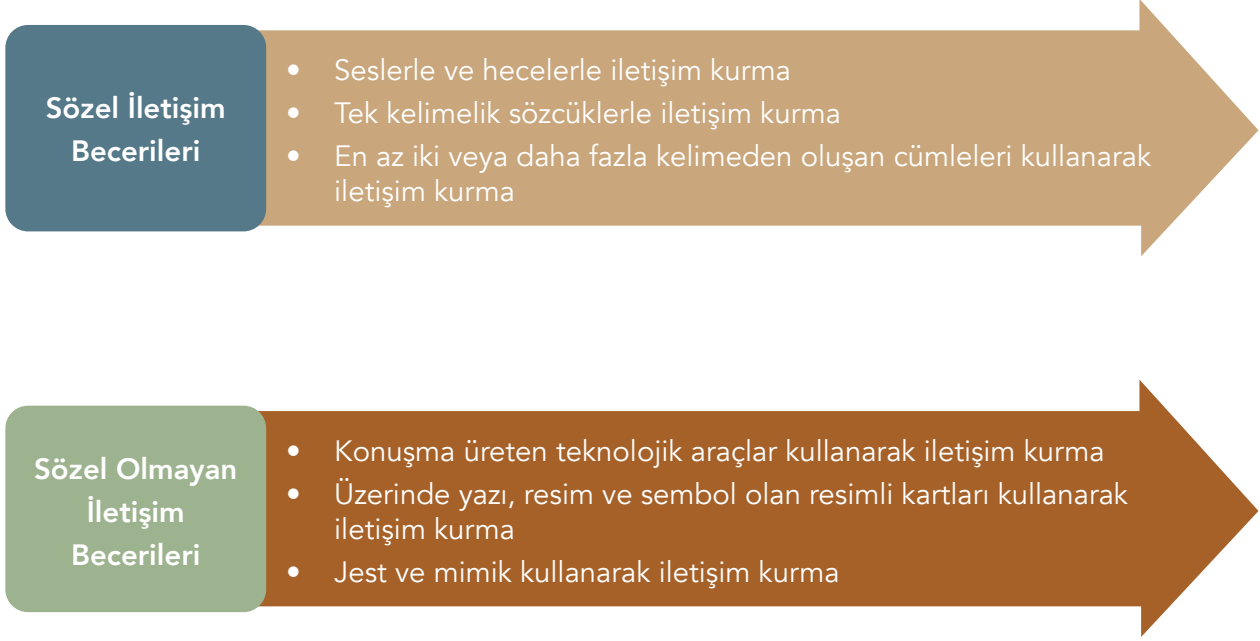
ÖRNEK

“Baba, bisiklet istiyorum.” ifadesiyle çocuğun babasından bisiklet almasını isterken gerçekleştirdiği iletişim sürecine baktığımızda

Mesaj: İstek → Gönderici: Çocuk → Yol: Konuşma
Araç: Sözel Dil → Alıcı: Baba

İletişim Biçimleri

Birey tarafından iletişim kurmak amacıyla sergilenen davranışa iletişim biçimi denir. İletişim biçimleri “sözel iletişim” ve “sözel olmayan iletişim” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (3, 4). İletişim biçimlerinin sınıflandırılmasına ilişkin bilgi Şekil 3.2’de gösterilmiştir.

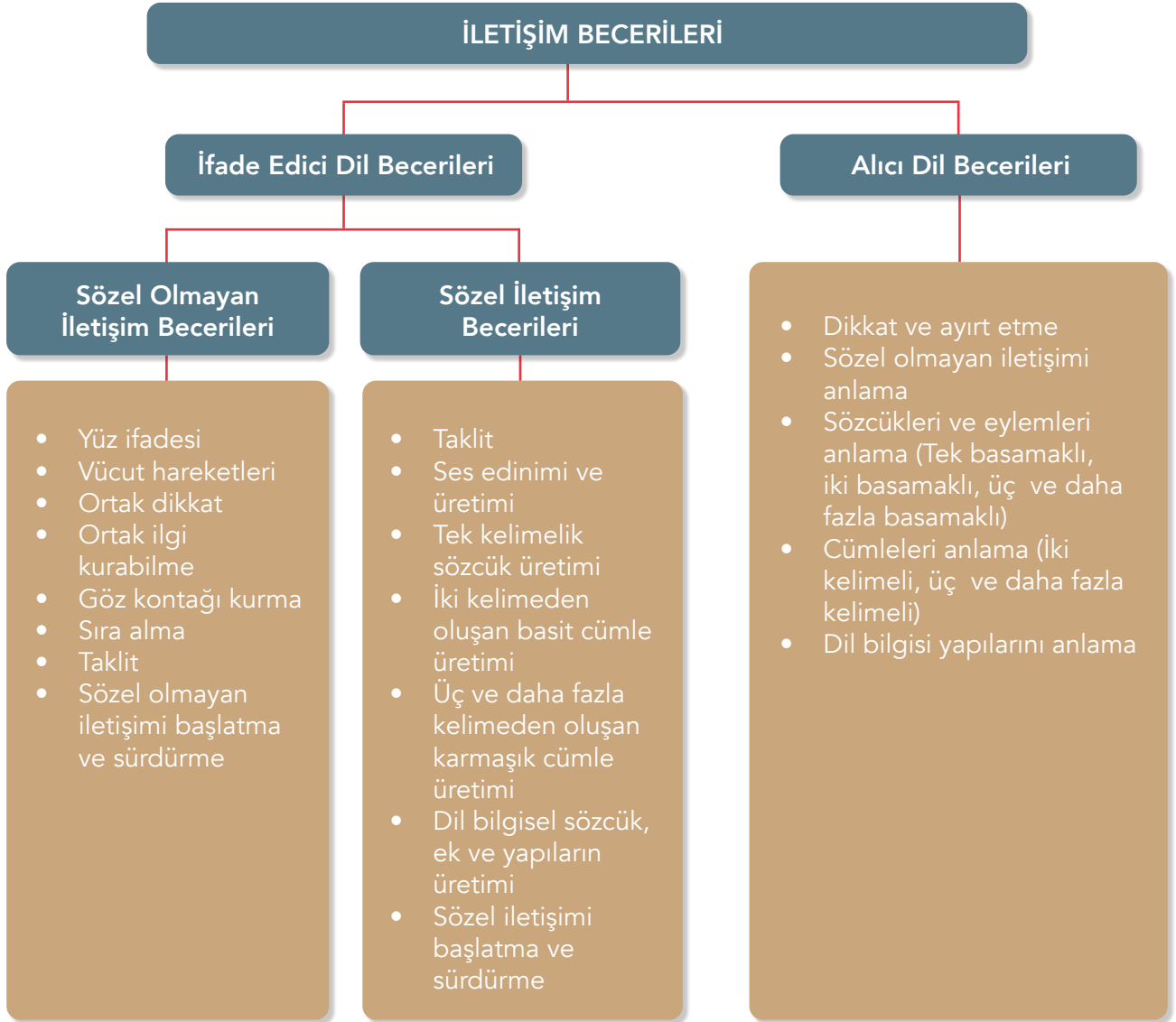
Şekil 3.2 İletişim Biçimlerinin Sınıflandırılması

İletişim Becerileri

İletişim, dil ve konuşmayı da içine alan bir süreçtir. Dolayısıyla iletişim, (a) alıcı dil becerileri ve (b) ifade edici dil becerilerinden oluşmaktadır (1, 2). Şekil 3.3'te alıcı dil ve ifade edici dil becerilerine yer verilmiştir.

(a) Alıcı dil becerileri, söylenenlerin algılanması ve anlaşılması ile ilgilidir. Bu beceriler; dikkat ve ayırt etme, sözel olmayan iletişimi anlama, sözcükleri ve eylemleri anlama (tek basamaklı, iki basamaklı, üç ve daha fazla basamaklı), cümleleri anlama (iki kelimeli, üç ve daha fazla kelimeli) ve dil bilgisi yapılarını anlamadır (1).

(b) İfade edici dil becerileri, zihinsel kavramın ses ya da işaretler aracılığıyla ifadesidir. İfade edici dil becerileri, sözel ve sözel olmayan iletişim becerileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sözel iletişim becerileri; taklit, ses edinimi ve üretimi, tek kelimelik sözcük üretimi, iki kelimededen oluşan basit cümle üretimi, üç ve daha fazla kelimededen oluşan karmaşık cümle üretimi, dil bilgisel sözcük, ek ve yapıların üretimi, sözel iletişim başlatma ve iletişimi sürdürmedir (1). Sözel olmayan iletişim becerileri ise jest, yüz ifadesi, vücut hareketleri, ortak dikkat, ortak ilgi kurabilme, göz kontağı kurma, sıra alma, taklit, sözel olmayan iletişim başlatma ve sürdürmedir.

Şekil 3.3 İletişim Becerilerinin Sınıflandırılması

OSB Olan Çocuklarda Sık Rastlanan Dil ve İletişim Özellikleri

OSB'nin temel tanı kriterleri içerisinde dil ve iletişim becerilerindeki yetersizliklerin olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla dil ve iletişim becerilerindeki yetersizlik, OSB olan çocukların tanı almalarında belirleyici özelliklere sahiptir.

ÖNEMLİ

OSB olan çocuklar, etraflarındaki kişiler ile iletişim kurabilmek için gerekli olan iletişimi başlatma ve başlatılan iletişimi sürdürme becerilerinde önemli derecede sınırlılıklar yaşamaktadırlar. Yaşadıkları bu sınırlılıklar nedeniyle de OSB olan çocukların genellikle diğer insanlarla iletişim kuramadıkları ve iletişim kuramamanın sonucu olarak da bazı zorluklarla karşı karşıya kaldıkları düşünülmektedir (4, 5, 6).

Otizmin erken belirtilerine bakıldığında bu belirtilerin büyük bir kısmının iletişim becerisiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak OSB olan çocuklarda sık rastlanan dil ve iletişim özelliklerinin neler neler olduğunun bilinmesi faydalı olacaktır. Bunlar:

(a) **Dil ve İletişim Becerilerinde Durağanlık ve Gerileme:** OSB olan çocukların tanıyla ilişkili dil ve iletişim becerilerinde zaman zaman durağanlık yani var olan performans düzeyinde kalma ve ilerlememe durumuyla zaman zaman da gerileme yani var olan performans düzeyinden daha geriye gitme durumlarıyla karşılaşılmaktadır (5, 6).

ÖRNEK

Durağanlık durumunda çocuğunuz dört yaşına gelmiş olmasına rağmen hâlâ sınırlı düzeyde tek kelimelik sözcük çıktıklarına sahip olabilir. Gerileme durumunda ise çocuğunuz tek kelimelik sözcük çıktıklarına sahip olmasına rağmen bu sözcük sayıları giderek azalabilir ya da tek kelimeyle hiçbir sözcük çıktısı olamayabilir.

(b) **Ekolali:** Çocuğun başka bir kaynaktan duyduğu sesi, sözcükleri veya cümleleri anlık (hemen arkasından) ya da bir süre sonra olarak tekrar etmesidir. OSB olan çocuklar sıklıkla anlık (hemen arkasından) veya gecikmeli (bir süre sonra) ekolali davranışı sergileyebilirler (5, 6).

ÖRNEK

Çocuğunuza "Senin adın ne?" diye sorduğunuzda size yanıt olarak "Senin adın ne?" diyorsa bu duruma anlık ekolali diyebiliriz. Aynı zamanda çocuğunuz daha önce duyduğu bir cümleyi farklı durumlarda da tekrar ediyorsa bu duruma gecikmeli ekolali diyebiliriz.

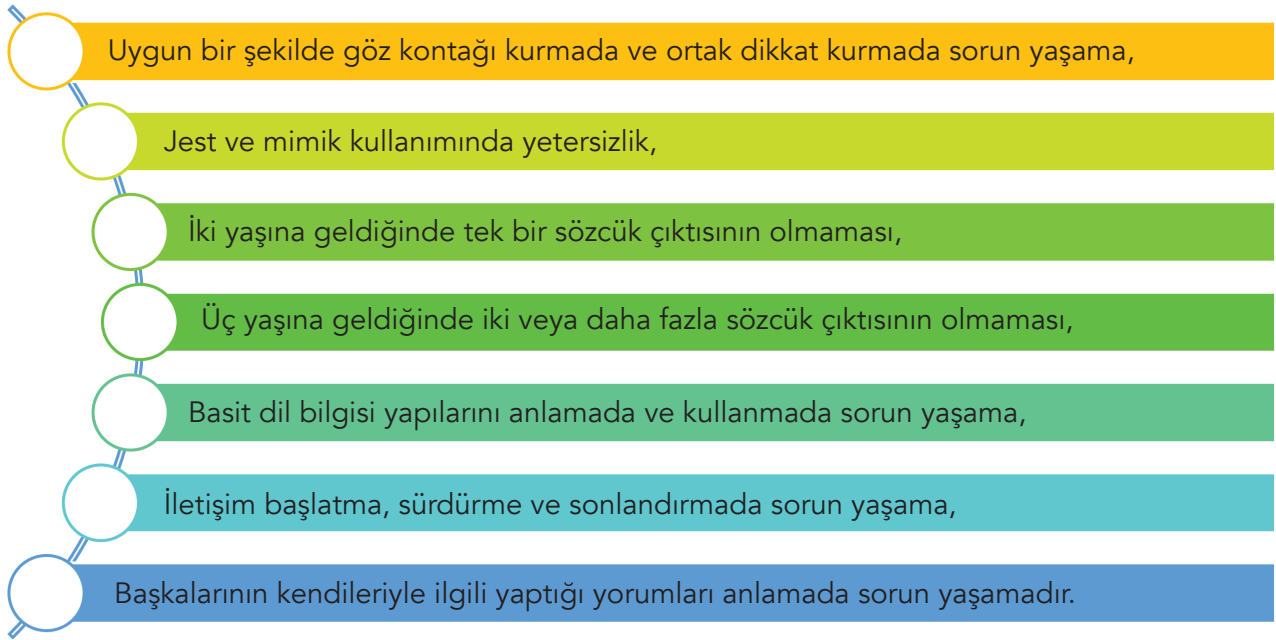
(c) **Zamir Kullanımı:** OSB olan çocuklar zamirleri (ör. ben, sen, o, biz, siz onlar vb.) kullanmakta zorluk yaşayabilirler. Bu çocuklar zamirleri ya hatalı kullanmakta ya da hiç kullanmamaktadırlar (5, 6).

ÖRNEK

Çocuğunuza ait olan bir nesneyi göstererek "Bu kimin?" diye sorduğunuzda size yanıt olarak "Ali'nin" diyerek cevap verebilir.

(d) Dilin İletişim Amaçlı Kullanımı: OSB olan çocuklar, dili iletişim amaçlı kullanmada zorluk yaşayabilirler. Bu çocuklar içerisinde bazı OSB olan çocuklar konuşabilirken bazıları konuşamayabilir veya konuşmayı hiç tercih etmeyebilirler. Konuşan çocuklar ise ya ilgisi olan belirli konularda konuşmayı tercih edebilir ya da yaşlarına göre daha geç konuşabilirler. Bu çocuklarda konuşmanın resmî ve didaktik olduğu görülmüştür (5, 6).

Yukarıda verilen özelliklerin yanı sıra OSB olan çocuklarda görülen dil ve iletişim becerilerindeki özellikler arasında Şekil 3.4'te verilen özellikler de yer almaktadır. Bunlar:

Şekil 3.4 OSB Olan Çocuklarda Görülen Dil ve İletişim Becerilerindeki Özellikler

ÖNEMLİ

Konuşan OSB olan çocuklarda dil ve iletişim becerilerinde birtakım yetersizliklerin yaşandığı görülmesine rağmen bazı OSB olan çocuklarda konuşma hiç gelişmeyebilir ya da çocuk konuşmayı hiç tercih etmeyebilir.

İletişim Becerilerini Kazandırmaya Yönelik Uygulamalar

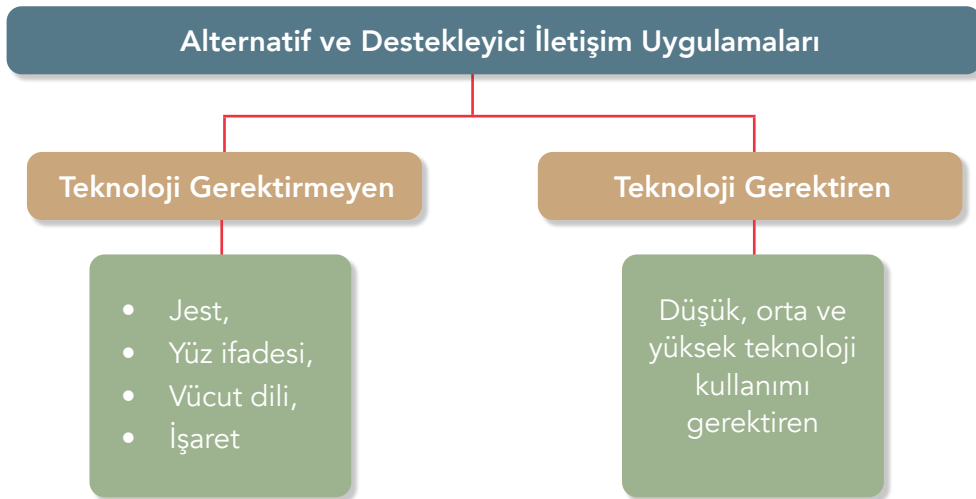
İletişim becerilerini kazandırmaya yönelik uygulamalar konuşan, konuşmaya yeni başlayan ya da henüz konuşamayan OSB olan çocuklara göre farklılık göstermektedir.

Konuşan ya da konuşmaya yeni başlayan OSB olan çocuklar için sözel iletişim becerilerini kazandırmaya yönelik uygulamalar tercih edilmelidir (4, 6). Sözel iletişim becerilerini kazandırmaya yönelik uygulamaların neler olduğu aşağıda verilen Şekil 3.5'te gösterilmektedir.

Şekil 3.5 Sözel İletişim Becerilerini Kazandırmaya Yönelik Uygulamalar

Henüz konuşamayan OSB olan çocuklar için ise alternatif ve destekleyici iletişim uygulamaları tercih edilebilir (7, 8, 9). Alternatif ve destekleyici iletişim uygulamalarının neler olduğu aşağıda verilen Şekil 3.6'da gösterilmektedir.

Şekil 3.6 Alternatif ve Destekleyici İletişim Uygulamaları

Replik Öğretimi ve Silikleştirme

Replik öğretimi ve silikleştirme; OSB olan bireylerin iletişim başlatma, sürdürme, genişletme, sonlandırma, istek bildirme ve yorum yapma gibi becerilerin öğretiminde kullanılan bir uygulamadır (10, 11, 12).

Replikler, OSB olan çocukların başkalarıyla karşılıklı konuşma başlatma ve sürdürme becerilerini desteklemek amacıyla hazırlanmış sözcük ve cümlelerdir. Bu replikler çocukların performansına göre yazılı veya sözlü olabilir. Replikler daha küçük yaş grubundaki çocuklar ya da henüz konuşamayan ya da konuşmaya yeni başlayan çocuklar için yalnızca "bay bay" sözcüğü olabileceği gibi daha büyük yaş grubundaki çocuklar ya da konuşma becerileri daha fazla gelişmiş çocuklar için "Pazar günleri arkadaşlarımla sinemaya gidiyorum." cümlesi de olabilir (10, 11, 12).

! DİKKAT

Replikler, çocukların yaşına ve bireysel performanslarına göre farklılık gösterebilir.

Replikler, sesli ve yazılı replikler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. **Sesli replikler** çocuğa kazandırılmak istenen repliğin sesle ifade edilmesidir. Örneğin akranlarıyla sohbet sürdürme becerisi kazandırılmak istenen bir çocuğa telefona kaydedilen "Pazar günleri arkadaşlarımla sinemaya gidiyorum." repliği kulaklık yardımıyla sesli olarak dinletip çocuğun bu repliği söylemesini öğretebilirsiniz. Yazılı replikler ise kazandırılmak istenen repliğin yazılı ifade edilmesidir. **Yazılı replikler** okuma bilen çocuklar için tercih edilmelidir. Çocukların okuma becerilerinin seviyelerine göre replikler seçilmelidir. Örneğin akranlarıyla sohbet sürdürme becerisi kazandırılmak istenen aynı zamanda okuma becerisine sahip olan bir çocuğa "Pazar günleri arkadaşlarımla sinemaya gidiyorum." repliği bir kart üzerine yazılmış olarak verilebilir ve çocuğun sohbet sırasında bu repliği okuyup kendisini bağımsız ifade etmesini öğretebilirsiniz (12).

! DİKKAT

Çocuk eğer sesli replikleri tekrar ederse ya da yazılı replikleri okursa bu replikler son sözcükten başlayarak ilk sözcüğe doğru hiçbir sözcük kalmayınca kadar silikleştirilmelidir. Örneğin;

- ✓ Yemekte çorba içtim.
- ✓ Yemekte çorba.
- ✓ Yemekte
- ✓ Boş ses kayıt cihazı ya da boş yazı kartı

ÖNEMLİ

Çocuklar sosyal etkileşim fırsatlarıyla ne kadar sık karşılaşırlarsa yeni ifadeler yaratmaya o kadar yakın olacaklardır. Çocuğunuza gün içinde sosyal etkileşime girebileceği çok fazla fırsat sunmalısınız.

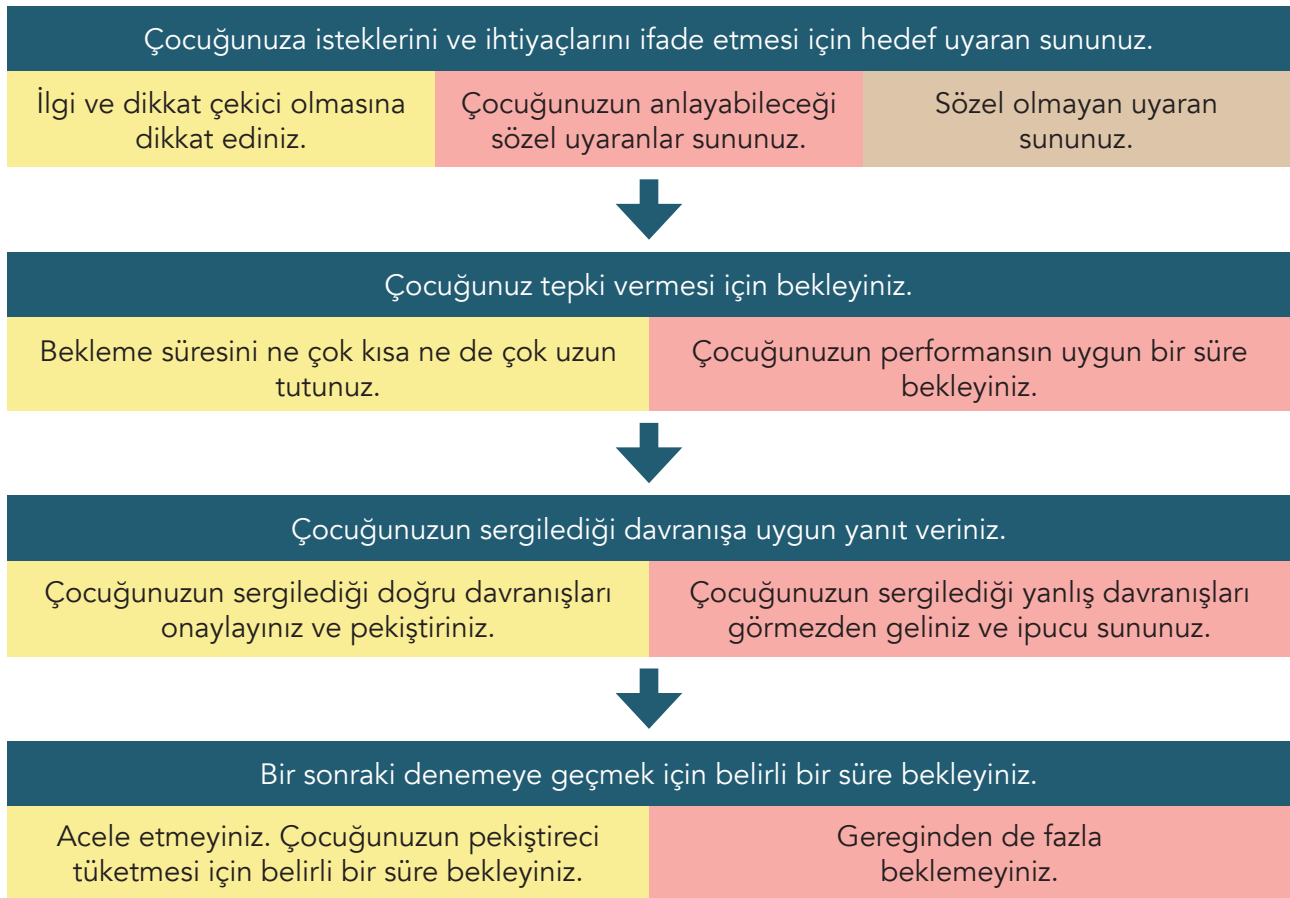
Örneğin "Süt içmeyi seviyorum." repliği öğretilen bir çocuğa, ailesi "Kahvaltıda süt içtim." ya da "Muzlu süt içmeyi severim." gibi tepkilerde bulunursa çocuk öğrendiği repliğin dışında da yeni ifadeler oluşturabilir (12).

Aşağıda, sözel iletişim becerisi kazandırmaya yönelik yürütülen replikli öğretim sürecinin uygulama basamaklarını izleyerek sizler de çocuğunuzla uygulama yapabilirsiniz.

1. Çocuğunuza öğretmek istediğiniz iletişim becerisini belirleyiniz.
2. Replikleri belirlerken öncelikle çocuğunuza öğretmek istediğiniz sözcükleri veya cümleleri çocuğunuzun tanıdığından emin olunuz. Aynı zaman da çocuğunuzun tercih ettiği nesnelere veya etkinliklere hemen erişimini sağlayabilecek sözcükleri veya cümleleri seçiniz.
3. Çocuğunuza öğretmek istediğiniz repliği hazırlayınız. Çocuğunuz okuma becerisine sahipse bir kâğıt ya da kart üzerine yazılmış bir repliği kullanabilirsiniz. Çocuğunuz okuma becerisine sahip değilse öğretmek istediğiniz repliğin sesli olarak ifade edilmesi için hazırlık yapabilirsiniz.
4. Repliği sesli veya yazılı olarak hazırladıktan sonra uygulama süreci içerisinde kullanacağınız araç gereçleri belirleyiniz.
5. Çocuğunuza öğretmek istediğiniz repliğe uygun bir zaman belirleyiniz ve ortamı hazırlayınız. Örneğin çocuğunuza "bay bay" sözcüğünü öğretmek istiyorsanız evden çıkacağınız zamanları değerlendirebilirsiniz.
6. Çocuğun tepkisini gözlemleyiniz. Çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde (bay bay) ifade ediyor mu, yanlış bir şekilde mi ifade ediyor (ya ya) yoksa herhangi bir davranış sergilemeden bekliyor mu, gözlemleyiniz.
7. Çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde ifade ettiğinde davranışa uygun bir sonuç sununuz. Bunun için çocuğunuzun en fazla tercih ettiği nesne ya da etkinlikleri (pekiştiricileri) belirlemeniz gerekir.
8. Çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde ifade edemezse ya da herhangi bir tepkide bulunmazsa uygun ipucunu sununuz. Ancak hiçbir şekilde sözel ipucu kullanmayınız.
9. İpucu sunmanıza rağmen çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde ifade edemezse uygulamayı sonlandırıp yeni bir deneme sununuz.
10. Çocuğunuz sesli replikleri tekrar etmeye ya da yazılı replikleri okumaya başladığında bu replikleri son sözcükten başlayarak ilk sözcüğe doğru hiçbir sözcük kalmayınca kadar silikleştiriniz.

Fırsat Öğretimi

Fırsat öğretimi; OSB olan bireylerin iletişim başlatma, sürdürme, genişletme, sonlandırma, istek bildirme ve yorum yapma gibi becerilerinin geliştirilmesi amacıyla kullanılan doğal öğretim yöntemlerinden biridir. Konuşan ya da konuşmaya yeni başlayan OSB olan çocuklar için sözel iletişim becerilerini kazandırmaya yönelik fırsat öğretimi uygulamaları çocuğun içinde bulunduğu çevre içerisindeki fırsatlardan yararlanılarak gerçekleştirilmektedir (6, 13, 14, 15). Çocuğunuza fırsat öğretimi uygulamasını kullanarak iletişim kurmayı öğretmek istiyorsanız 0-3 yaş grubundaki aile eğitimi setinin 4. bölümü olan iletişim becerilerinin desteklenmesi konusunu okuyunuz. Şekil 3.7 de çocuğunuzla fırsat öğretimi uygulamasını yaparken dikkat edilmesi gerekenler verilmiştir.

Şekil 3.7 Çocuğunuzla Uygulama Yaparken Dikkat Edilmesi Gerekenler

Alternatif ve Destekleyici İletişim Sistemleri (ADİ)

Alternatif iletişim; işaret sistemi, görsel sistem gibi konuşmanın yerini almak üzere bireye kazandırılan sözel olmayan iletişim uygulamalarını kapsamaktadır. Destekleyici iletişim ise sözel iletişimi desteklemek amacıyla alternatif iletişim sistemlerinin kullanılmasıdır (7, 8).

Şekil 3.8’de gösterildiği gibi alternatif ve destekleyici iletişim sistemleri, teknoloji kullanımı açısından üçe ayrılmaktadır (7, 8): (a) teknoloji gerektirmeyen, (b) düşük teknoloji gerektiren ve (c) orta ve yüksek teknoloji gerektiren iletişim sistemleridir.

- (a) **Teknoloji kullanımı gerektirmeyen iletişim sistemleri**; bireyin kendi vücudu dışında herhangi bir araç kullanmasını gerektirmeyen jestler, yüz ifadesi, vücut dili ve işaretlerden oluşmaktadır (örneğin işaret dili).
- (b) **Düşük teknoloji kullanımı gerektiren iletişim sistemleri**; fotoğraflar, resimler, semboller gibi görsellerin kullanıldığı iletişim klasörleri, iletişim panoları ya da görsellerin kendisi pil ya da elektronik güç kullanımı gerektirmeyen düşük maliyetli araçlardır (örneğin PECS).
- (c) **Orta ve yüksek teknoloji kullanımı gerektiren iletişim sistemleri**; ses çıktısı sağlayan basit cihazlar ve konuşma üreten cihazlardır (örneğin bas-konuş).

Şekil 3.8 Alternatif ve Destekleyici İletişim Sistemlerinin Sınıflandırılması

Çocuğunuza iletişim becerisi kazandırırken alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerini kullanmaya Şekil 3.9'da verilen bilgileri dikkate alarak karar verebilirsiniz (6, 7, 16).

ÖNEMLİ

Çocuğunuz I. kademede yer alıp hâlâ konuşamıyorsa alternatif iletişim sistemlerini kullanmanız, çocuğunuzun iletişim kurması açısından oldukça kritiktir. Çocuğunuz bu dönemde henüz konuşamıyorsa aşağıdaki alternatif iletişim sistemlerinden birini kullanabilirsiniz.

İletişim kurmak için sözel iletişim becerilerine sahip olmayan veya konuşmaya henüz yeni başlamış çocuklar için önerilmektedir.

İşlevsel iletişim becerilerinde hem beceri hem de performans bakımından yetersizlik gösteren çocuklar için önerilmektedir.

İstek ve ihtiyaçlarını ifade etmek için sözcük ya da sözcük benzeri hiç bir ses kullanamayan çocuklar için önerilmektedir.

Karşılaştığı tuhaf olaylar karşısında duygu ve düşüncelerini ifade etmek için de herhangi bir sözcük ya da sözcük benzeri ses kullanamayan çocuklar için önerilmektedir.

Basit sorular sormayan ve sorulan basit soruları yanıtlamayan çocuklar için önerilmektedir.

Sözel taklit becerisine sahip olmayan çocuklar için önerilmektedir.

Belirli bir süre yoğun ses ve sözcük taklidi eğitimi almasına rağmen herhangi bir ilerleme göstermeyen çocuklar için önerilmektedir.

Yaş, temel ölçüt olmayıp çocuğun var olan performansı dikkate alınmasının yanı sıra on sekiz aydan büyük konuşamayan ya da henüz ses çıktısı olmayan çocuklar için önerilmektedir.

Şekil 3.9 Alternatif ve Destekleyici İletişim Sistemlerini Kullanmaya Nasıl Karar Vereceğinize İlişkin Dikkat Edilmesi Gerekenler

Resim Değiş Tokuşuna Dayalı İletişim Sistemi (PECS)

Resim Değiş Tokuşuna Dayalı İletişim Sistemi (PECS) OSB olan çocuklara hızlı bir şekilde işlevsel iletişim becerileri kazandırmak amacıyla geliştirilmiştir. Bir iletişim sistemidir. PECS'in amacı konuşmaya yeni başlayan ya da henüz konuşamayan OSB olan çocuklara temel iletişim becerilerini kazandırmaktır. Çocuklar önce tek bir resimle iletişim kurmayı öğrenmektedir. Daha sonra birden fazla resmi bir araya getirerek cümleler yoluyla iletişim kurabilmektedir (6, 7, 17, 18). Çocuğunuza PECS'i kullanarak iletişim kurmayı öğretmek istiyorsanız 0-3 yaş grubundaki aile eğitimi setinin 4. bölümü olan iletişim becerilerinin desteklenmesi konusunu okuyunuz.

Görsel 1 Betimleme: Farklı resimlerin yapıştırıldığı bir dosyaya bakan çocuk

Konuşma Üreten Cihaz Kullanımı

Konuşma üreten cihazlar, bir kelime ya da birden fazla kelimedenden oluşan cümleleri temsil eden renkli ya da siyah beyaz fotoğraflarla birlikte önceden kaydedilmiş konuşmalar aracılığıyla ses çıktısı sunabilen cihazlardır. Konuşmaya yeni başlayan ya da henüz konuşamayan OSB olan çocuklara konuşma üreten cihazları kullanarak nesne ve hizmet talep etme, nesnelere veya kavramları adlandırma, yorum yapma, evet-hayır ifadelerini kullanma, selamlaşma ve vedalaşma ifadelerini kullanma, cümle oluşturma, soru sorma ya da sorulara yanıt verme, eylemleri ifade etme ve nitelik belirten ifadeleri kullanma gibi pek çok işlevsel iletişim becerisi öğretilir (7, 18, 19, 20, 21). Çocuğunuza konuşma üreten cihazları kullanarak iletişim kurmayı öğretmek istiyorsanız 4-6 yaş grubundaki aile eğitimi setinin 4. bölümü olan iletişim becerilerinin desteklenmesi konusunu okuyunuz.

ÖNEMLİ

Akıllı telefon, akıllı saat ve tablet bilgisayar gibi mobil cihazların konuşma üreten cihaz olarak kullanılabilmesi için çok sayıda uygulama geliştirilmiştir. Bu cihazlar taşıma ve kullanım kolaylığı, daha ekonomik olması, daha fazla sayıda sembol oluşturma olanağı sağlaması ve çocuğunuzun gereksinimlerine göre kolayca bireyselleştirilebilmesi gibi nedenlerle aileler tarafından daha çok tercih edilebilir.

İletişim Becerilerinin Desteklenmesinde Çevrenin ve Ailenin Rolü

Çocuğun iletişim becerilerinin temellerinin atıldığı en önemli kurum ailedir. Çocuğun aile üyeleriyle olan iletişimi çocuğun çevresindeki diğer tüm bireylere karşı sergileyebileceği iletişim becerilerinin temelini oluşturur. Ailenin özellikle bebeklikten itibaren çocuğuna sunacağı çeşitli ve çok sayıda uyaran (örneğin oyuncaklar, resimler, sesler, nesnelere, yiyecekler) ve fırsatlar, çocukların iletişim becerilerinin gelişimini destekleyecektir. Aile içi sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinin yeterli olması, çocukların iletişim becerilerinin yeterli olması anlamına gelmektedir.

İletişim becerilerinin öğrenilebilir ve geliştirilebilir olduğu unutmayınız. Çocuğa iletişim becerilerinin kazandırılması için günlük rutinler sırasında pek çok öğretim fırsatı oluşmaktadır. Önemli olan, günlük rutin içerisinde oluşan bu doğal fırsatları bir öğretim sürecine çevirebileceğinizin farkında olmanızdır. Çocuklar zamanlarının çoğunu evde aileleriyle geçirdiklerinden günlük rutinler sırasında oluşan fırsatların iletişim becerilerinin öğretimi için kullanılmasında ailenin ve çevrenin önemi çok büyüktür.

Çocuğun içinde bulunduğu çevre, ev ve ev dışında çocuğun etkileşim içerisinde olduğu tüm ortamları kapsamaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu çevredeki uyaranlar ne kadar nitelikliyse ne kadar zenginse ve çocuğa iletişim kurması için ne kadar çok fırsat sunuyorsa iletişim becerilerinin gelişimi de o kadar hızlı olacaktır. Dolayısıyla çocuğunuzun iletişim becerilerini desteklemek için çocuğun içinde bulunduğu tüm ortamlarda düzenleme yapmanız oldukça önemlidir.

İletişim Becerilerinin Desteklenmesinde Dikkat Edilecek Noktalar

- ✓ Öncelikle çocuğunuzu koşulsuz kabul ediniz. Koşulsuz kabul edilen çocuk, aynı zamanda hiçbir davranışına bağlı olmaksızın koşulsuz sevildiğini de hisseder. Bu durum istenen davranışları yerine getirmesinde çocuğunuzun daha istekli olmasını sağlar.
- ✓ Çocuğunuzla iletişim kurarken çocuğunuzu dinleyiniz ve gözlemleyiniz. Çocuğunuz size bir şey anlatmak istediğinde ilgilendiğiniz şeyi bırakıp onu gerçekten dinlemeye özen göstermelisiniz. Dikkatinizi onun söylediklerine yoğunlaştırmalısınız ki çocuk, anlattıklarının anne-babası için önemli olduğunu, dolayısıyla kendisinin önemli olduğunu hissetsin.
- ✓ Çocuğunuzun içinde bulunduğu gelişim dönemine uygun gerçekçi hedefler belirleyiniz. Çocuğunuzun performansının üstünde bir beklentiye girdiğinizde çocuğunuz başarısız yaşantılar sunabilir ve çocuğunuzun öğrenmeye karşı motivasyonunu düşürebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla iletişim kurarken çocuğunuzla yüz yüze olacak şekilde ve göz kontağı kuracak şekilde durunuz. İletişimin karşılıklı olması için yüz yüze olması önemlidir.

- ✓ Başlangıçta onun sizinle göz kontağı kurma çabalarını, üzerinde konuşulan nesneye bakmasını, anlamlı sesler çıkarmaya çalışmasını iletişim girişimi olarak kabul edip pekiştiriniz.
- ✓ Çocuğunuzun televizyon, tablet ve telefon aracılığıyla ekrana başında zaman geçirme süresini içinde bulunduğu yaşa göre sınırlandırınız. Örneğin iki yaşından küçük çocukların ekran başında zaman geçirmeleri önerilmezken iki-dört yaş arasında bu sürenin günde 20 dk. olması, dört yaşında sonra ise bu süreye her yaş için 10 dk. daha eklenebileceği önerilmektedir.
- ✓ Çocuğunuzla bir nesneye ilişkin konuşurken nesneyi çocuğunuzun göz hizasında tutunuz. Böylece üzerine konuşulan nesne ile ona ait sözel ifadeyi eşleştirebilir.
- ✓ Çocuğunuzla iletişim kurarken çocuğunuzun dil ve bilişsel düzeyine uygun olacak şekilde konuşunuz.
- ✓ Çocuğunuzla konuşurken ses tonunuzu, jest ve mimiklerinizi abartılı bir şekilde kullanınız.
- ✓ Başlarda çocuğunuzdan beklediğiniz iletişim becerisinin yaklaşıklarını da iletişimsel bir tepki olarak kabul ediniz ve pekiştiriniz.
- ✓ Çocuğunuza iletişim becerisi öğretirken çok fazla ısrarcı olmayınız.
- ✓ Çocuğunuza iletişim becerisi öğretirken çocuğa fiziksel olarak zarar verecek uygulamalardan (çocuğun saatlerce aç veya susuz bırakılması vb.) uzak durunuz.
- ✓ Çocuğunuzun yaptıklarıyla ilgili yorumlarda bulununuz. Örneğin çocuğunuz arabayı sürerken "Kırmızı araba düdüğü düdüğü gidiyor." diyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun anladığını ona hissettiriniz. Örneğin konuşurken göz teması kurarak, çocuğunuzun anlattıklarını açarak, duygularını isimlendirerek çocukta "anlaşıyorum" hissini yaratabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla iletişim kurarken ondan bir karşılık beklediğinizi hissettiren bir davranış sergileyiniz. Örneğin çocuğunuzla iletişim kurarken ondan bir tepki beklediğinizi ifade eden beklentili bir yüz ifadesiyle çocuğunuza bakabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun tüm iletişimsel davranışlarını onaylayınız ve pekiştiriniz.
- ✓ Çocuğunuza iletişim becerisini öğretirken doğru iletişimsel davranışa model olunuz. Eğer çocuğunuz oyuncak arabayı göstererek "aaba" derse, çocuğunuza "Evet, o bir araba. Çok güzel söyledin." diyerek birlikte arabayla oynayabilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuza iletişim becerisini öğretirken çocuğunuzun söylediklerine ilişkin aşırı düzeltici olmaktan kaçınınız.
- ✓ Çocuğunuzun iletişim kurması için eğlenceli etkinlikler planlayınız.
- ✓ Çocuğunuzla konuşurken ortamda dikkati dağıtabilecek ses, eşya ve kişilerin olmasına özen gösteriniz. Eğer televizyon açıksa televizyonu kapatınız.
- ✓ Çocuğunuzun iletişim kurması için fırsatlar (gerekli durumlar) yaratınız. Örneğin yemek yedikten sonra çocuğunuz dişlerini fırçalıyorsa diş fırçasını çocuğunuzun erişemeyeceği bir yere koyup çocuk diş fırçasını istediğinde ("Ver" ya da "Fırça" dediğinde) ona fırçayı veriniz.
- ✓ Çocuğunuza iletişim kurması için verdiğiniz fırsatları farklı ortamlarda ve farklı kişilerle de sununuz.
- ✓ Çocuğunuz henüz konuşamıyorsa veya konuşmaya yeni başladıysa çocuğunuzun iletişim becerilerinin gelişimini desteklemek için alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerini kullanmaktan kaçınmayınız.

ÖNEMLİ

Henüz konuşamayan OSB olan çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılmasında alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerine yer vermenin çocukların sözel olmayan iletişim becerilerini edinmelerinin yanı sıra sözel iletişim becerilerinin edinimini de desteklediğini gösteren bilimsel araştırma bulguları bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuğunuzun iletişim becerilerini desteklemek için de alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerinin kullanımına yer vermekten korkmayınız.

Çocuğunuzla iletişim kurarken Şekil 3.10'da verilen basit iletişim stratejilerini kullanabilirsiniz.

Bir Kelime Ekleyerek Konuşma

Çocuğun performansı arttıkça kullandığı kelimelere bir kelime daha ekleyerek genişletebilirsiniz.

Model Olma

Çocuğunuzun söylemesini istediğiniz kelimeleri veya cümleleri söyleyerek model olabilirsiniz.

Taklit Etme

Çocuğunuza sizin söylediklerinizi tekrarlamasını öğretebilirsiniz.

Görselleri Kullanma	Konuşurken görsel kullanabilirsiniz.
Jest ve İşaret Kullanımı	Konuşurken jest ve işaret kullanabilirsiniz.
Parça Parça Verme	Çocuğunuzun daha fazlasını talep etmesi için istediği bir nesneyi ya da bir yiyeceği parça parça verebilirsiniz.
Seçenek Sunma	Bunu (...) mu istersin bunu (...) mu? seçenek sunabilirsiniz.
Sabote Etme	Sabote edin ki yardımınıza ihtiyacı olsun. Çocuğunuzun sevdiği bir etkinliği aniden sonlandırabilirsiniz.
Fırsat Verme	Çocuğun ne istediğini söylemesi ya da kendini ifade etmesi için fırsat verebilirsiniz.
Unutmuş, Anlamamış Gibi Yapma	Unutmuş ya da anlamamış gibi yaparak ihtiyacı olanı kendi talep etmesini sağlayabilirsiniz.
Şaşırtma/Beklentilerde Değişiklik Yaratma	Çocuğunuzun tanıdığı bir etkinlik ya da duruma alakalı olmayan durumlar ekleyerek iletişim kurabilirsiniz.
Liderliğini İzleme	Çocuğunuzun ilgisini ve dikkatini çeken konular hakkında konuşmaya dikkat edebilirsiniz.
Yeni Şeyler Sunma	Her gün tekrarlanan oyun, etkinlik ya da durumların yanı sıra yeni etkinlikler, oyunlar ve durumlar sunabilirsiniz.
Şarkıları Kullanma	İletişim kurarken çocuk şarkılarını kullanabilirsiniz.
Sözlü Rutin Oluşturma	Günlük rutinde aynı kelimeleri kullanmaya özen gösterebilirsiniz.
Tekrarlama	Doğru kelimeyi vurgulayarak tekrar söyleyebilirsiniz.
Kendi Kendine Konuşma	Yaptığınız şeyle ilgili yüksek sesle kendi kendinize konuşabilirsiniz.

Şekil 3.10 Çocuğunuzla İletişim Kurarken Kullanabileceğiniz Basit İletişim Stratejileri

I. Kademe Yer Alan Çocukların İletişim Becerileri Nasıl Desteklenir?

I. kademe yer alan OSB olan çocukların iletişim becerilerinin nasıl desteklenebileceğine ilişkin açıklamalara yer vermeden önce çocuğunuzun hangi iletişim becerisini kazanması gerektiğini belirlemek ve öncelikle hangi iletişim becerilerini gerçekleştirdiğini gözlemlemek için ayrıntılı değerlendirme süreçlerine yer vermelisiniz.

İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi

I. kademe yer alan özel eğitime gereksinimi olan çocukların iletişim becerilerinden neleri yapabildiği ve neleri yapamadığını değerlendirmek için aşağıda verilen linki tıkladığınızda açılan "Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe Öğretim Programı"ndaki alıcı dil ve ifade edici dil beceri alanlarındaki tabloları kullanabilirsiniz. Bu tablolarda I. kademe yer alan çocukların sergilemeleri gereken iletişim becerileri içerisinde hangi iletişim becerilerine sahip olmaları gerektiği ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

! ÖNERİ

Okul Öncesi Özel Eğitim Öğretim Programı, Değerlendirme Kitapçığı (19)

<https://orgm.meb.gov.tr/derskitaplari/ciltler/okuloncesi/37-78ayokuloncesiozelegitimogretimprogramidegerlendirmekitapcigi.pdf>

- ✓ Çocuğunuzun iletişim becerileri içerisinde hangilerini öğrenmesi gerektiğini belirlemek için öncelikle neleri yapabildiğini ve neleri yapamadığını belirlemeniz gerekir.
- ✓ Çocuğunuzun içinde bulunduğu yaşa göre neler yapabildiğini aşağıdaki işaretlerden yararlanarak değerlendirebilirsiniz.
- ✓ Değerlendirme yaparken var olan durumu olduğu gibi yansıtmaya dikkat ediniz. Böylece çocuğunuzun gerçekten hangi beceriyi öğrenmeye gereksinimi olduğunu belirlemiş olursunuz.
- ✓ Yukarıda verilen öğretim programlarındaki tablolar üzerine, aşağıda açıklanan işaretleri kullanarak çocuğunuzun iletişim becerilerinde neleri yapabildiğini ve neleri yapamadığını işaretleyiniz (23).

Yapar

Çocuğunuz hiçbir yardım almadan, siz hatırlatmadan, hiçbir ipucu vermeden bağımsız bir şekilde iletişim becerisini sergileyebiliyorsa "+" işareti koyunuz.

Yardımla Yapar

Çocuğunuz iletişim becerisini sizin yardımınızla "söylemeniz hatırlatmanız veya göstermenizle yapıyorsa "Y" işareti koyunuz.

Yapamaz

Çocuğunuz iletişim becerisini hiç sergilemiyorsa "-" işareti koyunuz.

! DİKKAT

Çocuğunuzun yardımla yaptığı ya da yapamadığı beceriler, çocuğunuza öğretmeniz gereken becerileri gösterir.

ÇOCUĞUMUN İLETİŞİM BECERİLERİYLE İLGİLİ NOTLARIM

Çocuğunuzun sergilediği farklı davranışlar varsa bu davranışların neler olduğunu belirtiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

İletişim Becerisinin Kazandırılması

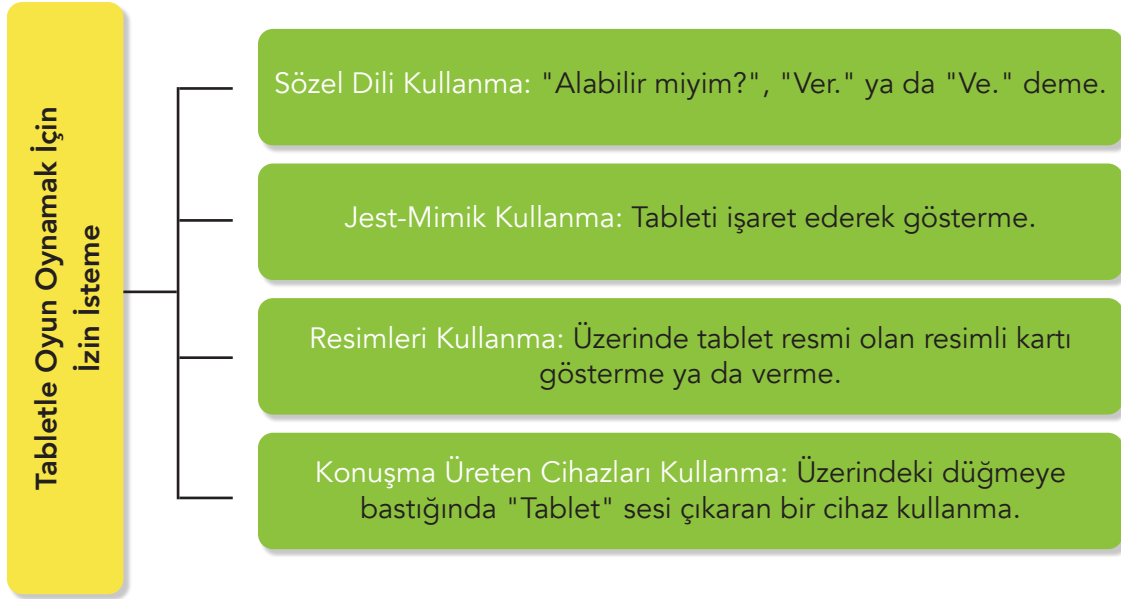
Yukarıdaki değerlendirme basamaklarını takip ederek çocuğunuzun hangi iletişim becerilerini yerine getirip getirmediğini belirlediniz. Şimdi de bu becerileri öğretirken veya desteklerken neler yapmanız gerektiğine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

- ✓ Çocuğunuza bir iletişim becerisi öğretmeden önce en önemli konu, onun neyi öğrenmesi gerektiğinin veya çocuğunuzun hangi beceriyi öğrenmeye gereksinimi olduğunun farkında olmanızdır.
- ✓ Çocuğunuzun neyi öğrenmesi gerektiğini yukarıda belirtilen değerlendirme sürecinde belirlediğiniz maddelerden seçebilirsiniz.
- ✓ I. kademe öğretim programındaki iletişim becerileri bölümündeki ifade edici ve alıcı dil becerileri içerisinde çocuğunuzun yerine getiremediği becerileri, çocuğunuzun öğrenmeye gereksinimi olan beceriler olarak ele alabilirsiniz.
- ✓ Şekil 3.11’de de görüldüğü gibi aynı iletişim becerisi her çocuğa göre farklı iletişim biçimleri kullanılarak gerçekleştirilebilir. Bu durumda çocuğunuzun var olan iletişim biçimine uygun bir öğretim yapabilirsiniz.

ÖRNEK

Çocuğunuz tek basamaklı yönergeleri yerine getiremiyorsa çocuğunuza tek basamaklı yönergelere (ör. ışığı kapat, halkayı tak vb.) uygun tepki vermeyi öğretmek iletişim becerisine ilişkin bir amacınız olabilir. Nihai amacınız ise verdiğiniz tek basamaklı yönergeleri bağımsız olarak yerine getirmesi olmalıdır.

Amacı belirledikten sonra çocuğunuz için belirlediğiniz iletişim becerisini öğretmek için yapmanız gerekenler aşağıda açıklanmaktadır.

Şekil 3.11 İletişim Becerisinin Farklı İletişim Biçimleri Kullanılarak Sergilenmesi

Öğrenmenin Gerçekleşmesi İçin Gerekli Koşullar

- ✓ Her becerinin öğrenilmesi için öncelikle çocuğunuzun sahip olması gereken farklı koşullar vardır.

ÖRNEK

Çocuğunuzun "araba" kelimesini çıkarabilmesi için ses çıktılarının olması gerekir. Ya da çocuğunuzun iki basamaklı yönergeleri anlayıp uygun tepki vermesi için öncelikle tek basamaklı yönergeleri uygun bir şekilde yerine getirebiliyor olması gerekir

- ✓ Çocuğunuza bir beceriyi öğretmeden önce çocuğunuzun öğrenmesini sağlayacak koşullara sahip olup olmadığını belirlemeniz çok önemlidir. Bu konuda çocuğunuzun öğretmenlerinden de yardım alabilirsiniz.

Çevre Düzenlemesi Yapma

Çocuğun içinde bulunduğu ortam çocuğun onun iletişim girişiminde bulunmasına zemin hazırlayacak bir şekilde düzenlenmelidir. Çocuğunuza öğretmek istediğiniz iletişim becerisine yönelik ortamda birtakım düzenlemeler yapmanız gerekir. Öncelikle öğretim yapmak istediğiniz ortamın çocuğunuzun dikkatini dağıtabilecek eşyaların olmadığı, televizyonun açık

olmadığı sessiz bir ortam olmasına dikkat etmeniz gerekir. Böylece çocuk size ve öğretmeye çalıştığınız iletişim becerisine yönelik kullanılacak araç gereçlere daha fazla dikkat edecektir.

Çocuğa iletişim becerisi öğretmek için çocuğun içinde bulunduğu ortamda iletişim fırsatları yaratacak araç gereçlerden yararlanılmalıdır. Öncelikle çocuğunuza kazandırmak istediğiniz iletişim becerisini öğretirken kullanılacak araç gereçleri belirlemeniz gerekir. Bu araç gereçleri çocuğunuzun en fazla tercih ettiği oyuncak veya nesnelere arasından seçebilirsiniz. Çünkü çocuğunuz belirlediğiniz araç gereçleri ne kadar çok tercih ederse o kadar çok iletişim kurma çabası içerisine girecektir.

- ✓ Çocuğunuza kazandırmak istediğiniz iletişim becerisini öğretirken kullanılacak araç gereçleri belirlemek için öncelikle içinde bulunduğu doğal ortamlarda gözlemleyiniz. Çocuğunuzun hoşlandığı ve özellikle pek hoşlanmadığı ancak nefret de etmediği araç gereçlerin (yiyecek-içecek, etkinlik, nesne, vb.) bir listesini yapınız.
- ✓ Çocuğunuzun her bir araç gereçle 20-30 sn. zaman geçirmesine izin veriniz.
- ✓ Araç gereçleri sırayla dizilmiş şekilde aynı uzaklıkta çocuğunuzun önüne koyunuz.
- ✓ Çocuğunuzun önündekilerden birini seçmesini isteyiniz.
- ✓ Çocuğunuz herhangi birini seçtiğinde 20-30 sn. seçtiği araçla zaman geçirmesine (yenilebilir bir ürün kullanılacaksa çocuğun bir parça tüketmesini bekleme) izin verdikten sonra onu alarak yeni bir aracı seçmesini isteyiniz.
- ✓ Önceki seçtiklerini elinden alarak kalan tüm araç gereçlerle bu süreci gerçekleştiriniz.
- ✓ En az birkaç defa aynı değerlendirmeyi tekrarlayınız.
- ✓ Bu değerlendirme sürecinde her seferinde ilk seçtiği araç gereçler çocuğunuz için en fazla tercih edilen araç gereçler olacaktır (24).

Çocuğunuzun en fazla tercih ettiği araç gereçleri kullanarak çevre düzenlemesi yapınız. Aşağıda çevresel düzenlemeye ilişkin örneklere yer verilmiştir. Öğretim süreci içerisinde bu örneklerden yararlanabilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzun en fazla tercih ettiği oyuncaklar veya nesnelere, çocuğunuzun görebileceği ama ulaşamayacağı bir yere konabilir.
- ✓ Çocuğunuzun bir zorlukla karşılaşarak bu zorluğun üstesinden gelmek için girişimde bulunacağı bir çevre düzenlemesi yapılabilir.
- ✓ Çocuğunuzun etkinliği tamamlayabilmesi için herhangi bir araç gereç ortamdan çıkarılabilir.
- ✓ Çocuğunuzun ilgisini çekebilecek şaşırtıcı durumlar yaratılabilir.

! DİKKAT

Çevresel düzenleme çocuğun tercih ettiği nesne ve etkinliklere yönelik olarak her çocuk için farklılaşabilir.

Uygulama Zamanına Karar Verme

- ✓ Çocuğunuza iletişim becerisi öğretmek için en uygun zaman, günlük rutininiz içerisinde çocuğunuzla birlikteyken yakaladığınız doğal fırsatlardır.

Uygulama Yapma

- ✓ Günlük yaşamımızda bazı davranışlar kendiliğinden öğrenilirken bazı davranışları öğrenmek için yardıma ihtiyaç duyulabilir.
- ✓ Örneğin çocuğunuza "Verir misin?" demeyi öğretmeye çalışırken elinize sevdiği bir oyuncak alıp talep etmesini bekleyebilirsiniz. Çocuğunuz "Verir misin?" dediğinde "Aferin sana." diyerek çocuğunuzun sevdiği oyuncakı verebilirsiniz.
- ✓ Bu durum her şey yolunda gittiğinde ve çocuk doğru davranış sergilediğinde geçerlidir. Oysa bazı durumlarda ortamda bir uyarın olduğu hâlde çocuk uygun davranış sergilemiyor ya da yanlış sergiliyor olabilir.
- ✓ Örneğin çocuğunuza "Verir misin?" demeyi öğretmeye çalışırken elinize sevdiği bir oyuncak alıp talep etmesini beklediğinizde çocuğunuz hiçbir davranış sergileyebilir ya da "verir misin?" yerine farklı bir sözcük söyleyebilir.

ÖRNEK

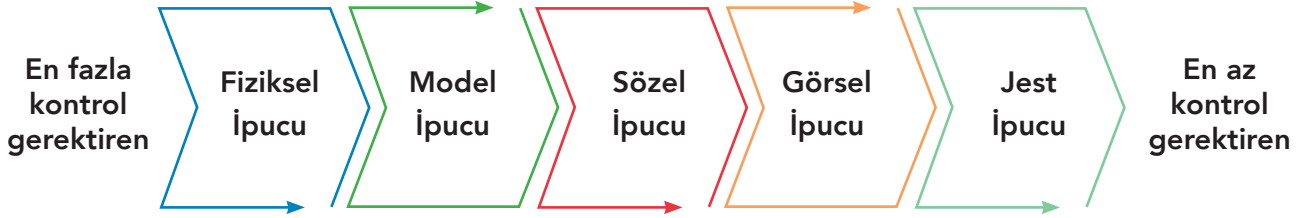
Çocuğunuza selamlaşma becerisi öğretmek için çocuğunuzun evden dışarı çıktığı veya dışarıdan eve geldiği zamanlar, en doğru zaman olacaktır. Ya da çocuğunuza yardım isteme becerisi öğretmek istiyorsanız gün içerisinde çocuğunuzun yardıma gereksinimi olduğu zamanlar, en doğru zaman olacaktır.

Peki, bu durumda ne yapmalıyız? Bu durumda İPUCU KULLANMALIYIZ!

- ✓ İpucu istenilen davranışın gerçekleşme olasılığını arttırmak ya da kesinleştirmek amacıyla planlı olarak sunulan yardımdır (9, 21, 22, 23).

İpucu Kullanımı

- ✓ Şekil 3.12’de gördüğünüz gibi çocuğunuza kazandırmak istediğiniz amaca yönelik verebileceğiniz ipuçları, çocuklar üzerinde en fazla kontrole sahip olandan en az kontrole sahip olana doğru sıralanmıştır (25, 26, 27, 28).

Şekil 3.12 En Fazla Kontrole Sahip Olandan En Az Kontrole Sahip Olana Doğru İpucu Sıralaması

Fiziksel İpucu

- ✓ Fiziksel ipucu, tam fiziksel ipucu ve kısmi fiziksel ipucu olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmaktadır.
- ✓ Tam fiziksel ipucu, uygulamacının çocuğun vücudu üzerinde tam anlamıyla fiziksel bir hâkimiyetinin olmasıdır. Örneğin çocuğunuza işaret etmeyi öğretmek için tam fiziksel ipucunu kullanmak istiyorsunuz. Çocuğunuzun elinin üzerinden sıkıca tutarak çocuğunuzun talep ettiği nesneyi işaret etmesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Kısmi fiziksel ipucu, uygulamacının çocuğun vücudu üzerinde kısmi bir temasının olmasıdır. Elinin üzerinden hafifçe dokunma, dirseğini itme kısmi fiziksel ipucuna örnek olarak verilebilir.
- ✓ Çocuğunuz henüz taklit becerisi kazanmamış ise fiziksel ipucunu kullanabilirsiniz.

Model İpucu

- ✓ Çocuğunuz motor ve sözel taklit becerisi kazanmış ise model ipucunu kullanabilirsiniz.
- ✓ Uygulamacının çocuğun yapmasını beklediği davranışın nasıl gerçekleştirileceğini göstermesidir.

ÖRNEK

Çocuğunuza tek basamaklı yönergeleri yerine getirme davranışını öğretmek için model ipucunu kullanmaya karar verdiğinizde çocuğunuza "Halkayı tak." beceri yönergelerini sunduktan sonra önce siz halkayı takarak "Şimdi sen yap." diyebilirsiniz.

Sözel İpucu

- ✓ Sözel ipucu, çocuktan yapmasını istediğimiz beceriyi, kelimelerle ifade etmenizdir. "Al, koy, ayağa kalk, otur vb."
- ✓ Sözel ipuçları hem fiziksel ipuçları hem de model ipuçları ile kullanılır.

Jest/İşaret İpucu

- ✓ Jest/işaret ipucu, çocuğunuzun doğru davranış sergilemesini sağlamak için ne yapması gerektiğine ilişkin bilgi verirken el, kol, vücut hareketleri gibi jest ve mimiklerin kullanılmasıdır.
- ✓ Çocuğa fiziksel olarak temas etmeden bir nesneye dikkatini çekmek ve harekete geçirmek için yapılan jest ve mimikler, hareketlerdir.

Görsel İpucu

- ✓ Görsel ipucu; çocuğa yapması istenen becerilerin gösterilmesinde çocuğun düzeyine uygun resim, çizim, fotoğraf, çizgi, işaret ya da yazı gibi görsel öğelerin kullanılmasıdır.

ÖRNEK

Kuralların öğretiminde kullanılan resimler, günlük etkinlikleri gösteren resimler, bir davranışın yerine getirilmesi için sergilenen basamakları gösteren resimli kartlar, bir nesnenin ya da etkinliğin resimli kartı vb. görsel ipucunun kullanımını örnekler.

! DİKKAT

Çocuk ,öğretilmek istenen becerileri sergilemeye başladığında sunulan ipuçlarının geri çekilmesi gerekmektedir. Eğer öğretim sürecinde kullanılan ipuçları geri çekilmezse çocuk beceriyi sergilemek için her zaman ipucunu ihtiyaç duyacak, bağımsızlaşamayacaktır. Buna ipucuna bağımlılık denmektedir. İpucuna bağımlılık çocuğun beceriyi bağımsız sergilemesini engeller.

Pekiştirmenin Kullanımı

- ✓ Bir davranışı sergilemeye devam etmemiz ya da o davranışı sergilemeyi bırakmamız, geçmişte o davranışı yaptığımızda elde ettiğimiz sonuçlarla doğrudan ilişkilidir. Geçmişte bir davranışı yaptığımızda hoşumuza giden bir durumla karşılaştıysak o davranışı tekrar tekrar yaparız.

- ✓ Çocuğunuzla hangi beceriyi çalışıyor olursanız olun, çocuğunuz istediğiniz davranışları sergilediğinde çocuğunuzun mutlaka pekiştiriniz.
- ✓ Pekiştirme, davranışın sergilenmesinin hemen ardından ortama hoş giden bir uyarının (ör. yiyecek, kitap, oyuncak, zıplama gibi etkinlikler vb.) eklenmesiyle davranışın sergilenme sıklığının arttırılmasıdır (25, 26, 27, 28).
- ✓ Unutmayınız ki pekiştirilen bir davranış daha sık sergilenirken pekiştirilmeyen davranış bir süre sonra hiç sergilenmez.
- ✓ Öncelikle çocuğunuzun iletişim becerilerini bağımsız sergilemesini desteklemek için kullanabileceğiniz pekiştireçleri belirleyiniz. Kullanabileceğiniz pekiştireçler şunlardır:
 - a. **Yiyecek Pekiştireçleri:** Yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan pekiştireçlerdir. Örneğin kuru yemiş, meyve, kek, süt ve ayran gibi yiyecekler, içecekler olabilir.
 - b. **Nesne Pekiştireçleri:** Oyuncak, kırtasiye malzemeleri, mutfak araç gereçler vb.
 - c. **Sosyal Pekiştireçler:** Kucaklama, çak yapma, aferin deme vb.
 - d. **Etkinlik Pekiştireçleri:** Parka gitme, su ile oyun oynama, uçu uçu yapma vb.
 - e. **Sembol Pekiştireç:** Birey için pekiştireç özelliği taşıyan sembollerdir. Ör. , etiket, gülen yüz, boncuk, yıldız, para vb.

DİKKAT

"Aferin.", "Süpersin." gibi sözcükler başlangıçta çocuğunuz için hiçbir şey ifade etmeyebilir. Ancak bu sözcükler kuru yemiş, meyve, kek parçası gibi pekiştireçlerle birlikte sunulduklarında bir süre sonra yiyecek pekiştireçleri verilmese bile tek başlarına pekiştireç özelliği taşımaya başlar.

UYGULAMA 1

Çocuğunuz iki ya da üç sözcüklü cümleler kurarak konuşuyorsa ve yaptığınız değerlendirme sonucunda çocuğunuz akranlarıyla bir araya geldiğinde sohbeti başlatıyor olmasına rağmen sohbeti sürdürme becerilerini yerine getiremiyorsa ve siz çocuğunuza sohbet sürdürme becerisini öğretmek istiyorsanız aşağıdaki uygulama basamaklarını takip edebilirsiniz.

- ✓ Öncelikle çocuğunuza öğretmek istediğiniz sohbeti sürdürme becerisine ilişkin repliği belirleyiniz. Repliği belirlerken çocuğunuzun akranlarıyla beraber olduğu doğal zamanlarda gözlem yapabilirsiniz.
- ✓ Replikleri belirlerken öncelikle sizin öğretmek istediğiniz sözcükleri veya cümleleri çocuğunuzun tanıdığından emin olunuz. Aynı zaman da çocuğunuzun sevdiği nesnelere veya etkinliklere hemen erişimini sağlayabilecek sözcükleri veya cümleleri seçiniz.

- ✓ Çocuğunuza öğretmek istediğiniz repliğin "Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım. Sen de seviyorsan birlikte oynayabiliriz." olduğunu düşünelim.
- ✓ Repliği belirledikten sonra çocuğunuza öğretmek istediğiniz repliği hazırlayınız.
 - o Çocuğunuz okuma becerisine sahipse repliği bir kâğıt ya da kart üzerine yazıp çocuğunuza verebilirsiniz. Hatta yazının yanı sıra kart üzerine repliğe uygun bir görsel de yerleştirebilirsiniz.
 - o Çocuğunuz okuma becerisine sahip değilse öğretmek istediğiniz repliğin sesli olarak ifade edilmesi için hazırlık yapabilirsiniz. Örneğin akıllı telefonlardaki ses kayıt uygulaması aracılığıyla çocuğunuzun kendi seslendirdiği repliği önceden kaydedip akranlarıyla sohbet ederken kulaklık yardımıyla bu repliği dinleyip uygun bir yerde tekrar etmesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Repliği sesli veya yazılı olarak hazırladıktan sonra uygulama süreci içerisinde kullanacağınız araç gereçleri belirleyiniz.
- ✓ Çocuğunuza öğretmek istediğiniz repliğe uygun bir zaman belirleyiniz ve ortamı hazırlayınız. Örneğin çocuğunuza "Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım. Sen de seviyorsan birlikte oynayabiliriz." repliğini öğretmek istiyorsanız akranlarıyla birlikte olduğu zamanları değerlendirebilirsiniz..
- ✓ Çocuğun tepkisini gözlemleyiniz. Çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde (Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım. Sen de seviyorsan birlikte oynayabiliriz.) ifade ediyor mu, yanlış bir şekilde ifade ediyor mu (Ben yüzmeden çok hoşlanırım.) yoksa herhangi bir davranış sergilemeden bekliyor mu gözlemleyiniz.
- ✓ Çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde ifade ettiğinde davranışa uygun bir sonuç sununuz. Bunun için çocuğunuzun en fazla tercih ettiği nesne ya da etkinlikleri (pekiştirenleri) kullanabilirsiniz. Örneğin bu örnekte çocuk satranç oynamaktan çok hoşlanıyorsa repliği söyledikten sonra arkadaşıyla satranç oynamaya başlamak iyi bir etkinlik pekiştireci olacaktır.
- ✓ Çocuğunuz sesli ya da yazılı olarak ifade edilen repliği doğru bir şekilde ifade edemezse ya da herhangi bir tepkide bulunmazsa uygun ipucunu sununuz. Ancak hiçbir şekilde sözel ipucu kullanmayınız. Örneğin repliği tekrar okumasını ya da dinlemesini sağlamak bir ipucu olabilir.
- ✓ Çocuğunuz sesli replikleri tekrar etmeye ya da yazılı replikleri okumaya başladığında bu replikleri son sözcükten başlayarak ilk sözcüğe doğru hiçbir sözcük kalmayınca kadar silikleştiriniz. Örneğin
 - o Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım. Sen de seviyorsan birlikte...

- o Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım. Sen de seviyorsan ...
 - o Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım. Sen de...
 - o Ben satranç oynamaktan çok hoşlanırım...
 - o Ben satranç oynamaktan...
 - o Ben satranç...
 - o Ben...
 - o Boş ses kayıt cihazı ya da boş yazı kartı
- ✓ Çocuğunuz öğretmek istediğiniz repliği bağımsız olarak sergileyebilir hâle geldikten sonra farklı kişilerle, farklı zamanlarda, farklı araç gereçlerle ve farklı ortamlarda bu beceriyi sergileyebilmesi için çalışabilirsiniz.

Görsel 2 Betimleme: Mavi pantolon giymiştim yazısı ile onu tanımlayan bir resim.

! DİKKAT

Çocuğunuz bu dönemde henüz konuşamıyorsa sözel iletişim becerilerini desteklemek için sözel iletişimle birlikte alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerini kullanabilirsiniz:

- o İşaret dili
- o Resimli iletişim kartları
- o Ses ve konuşma üreten cihazları kullanarak çocuğunuza

(a) pekiştireç (ör. yiyecek, oyuncak, etkinlik) talep etme

(b) yardım isteme

(c) ara (mola) isteme

(d) reddetme

(e) onaylama/kabul etme

(f) bekleme

(g) yönergeye tepki (ör. görsel ve sözel yönergeler) becerileri kazandırabilirsiniz.

UYGULAMA 2

Çocuğunuz, henüz konuşamıyor ya da konuşmaya yeni başlamış olmasına rağmen yaptığınız değerlendirme sonucunda günlük yaşam içerisindeki sergilediği eylemleri ifade edemiyorsa (ör. "Ne yapıyorsun?" sorusuna karşılık olarak "Yemek yiyorum. Dişlerimi fırçalıyorum. Kitap okuyorum." vb.) ve siz çocuğunuza bu beceriyi öğretmek istiyorsanız aşağıdaki uygulama basamaklarını takip edebilirsiniz:

- ✓ Öncelikle çocuğunuzun günlük yaşamda sergilediği ya da sergilemeye gereksinim duyacağı eylemleri belirleyiniz. Bu eylemler çocuğunuzun günlük yaşamda işine yarayacak eylemler olabilir. Örneğin "Yemek yiyorum. Dişlerimi fırçalıyorum. Kitap okuyorum. Televizyon izliyorum." gibi eylemler olabilir.
- ✓ Daha sonra belirlemiş olduğunuz bu eylemleri tablet bilgisayar ya da akıllı telefonlardaki konuşma üreten uygulamalara yükleyebilirsiniz.
- ✓ Konuşma üreten uygulamalarda her bilgiyle eşleşen bir görsel kullanabilirsiniz. Henüz konuşmuyor dahi olsa çocuğunuz uygulamaya girip ilgili görsele dokunduğunda ses aktifleşecek ve sizin sorduğunuz sorulara yanıt verebilecektir. Ya da herhangi bir cihaz kullanmak istemiyorsanız bu eylemlerin resimli kartlarını hazırlayabilirsiniz.
- ✓ Uygulama içerisinde çocuğunuza öğretmek istediğiniz beceriye ilişkin hazırlıklarınızı yaptıktan sonra tablet bilgisayarı ya da akıllı telefonu çocuğunuzun önüne koyunuz. Eğer bir cihaz kullanmak istemiyorsanız önceden hazırlamış olduğunuz eylemlerin resimli kartlarını çocuğunuzun önüne koyunuz.
- ✓ Daha sonra çocuğunuza öğretmek istediğiniz eylemlere ilişkin ortamlar hazırlayınız. Örneğin çocuğunuza kitap okuma eylemini öğretmek istiyorsanız çocuğunuzla birlikte bir kitap okuma etkinliği düzenleyebilirsiniz.

- ✓ Daha sonra çocuğunuza "Ne yapıyorsun?" sorusunu sorunuz.
- ✓ Hemen arkasından çocuğunuzun elinden tutarak yani fiziksel ipucu sunarak onun bilgisayar ya da akıllı telefon aracılığıyla uygulama içerisindeki sorduğunuz soruyla ilgili görsele (ör. kitap okuma görseli) dokunmasını sağlayınız.
- ✓ Çocuğunuz tablet bilgisayar ya da akıllı telefon aracılığıyla uygulama içerisindeki sorduğunuz soruyla ilgili görsele dokunduğunda uygulamadaki ses aktifleşerek "Kitap okuyorum." cümlesini seslendirecektir.
- ✓ Eğer bir cihaz kullanmak istemiyorsanız çocuğunuzun elinden tutarak yani fiziksel ipucu sunarak önceden hazırlamış olduğunuz eylemlerin resimli kartları içerisinde "Kitap okuyorum." kartını alıp size vermesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Bu durumda çocuğunuz sizin yardımınızla da olsa doğru tepki sergilediğinden çocuğunuzu pekiştiriniz (ör. "Aferin, evet kitap okuyorsun." diyebilir ve küçük bir parça sevdiği bir yiyecektekenden verebilirsiniz.).
- ✓ Çocuğunuzun sonunda davranışı bağımsız bir şekilde sergileyebilmesi için zamanla çocuğunuza sunduğunuz tam fiziksel ipucunu geri çekmeniz gerekecektir.
- ✓ Örneğin;
 - o Önceden çocuğunuzun elinden tutarak yani fiziksel ipucu sunarken
 - o Zamanla yalnızca bileğinden tutabilirsiniz ya da
 - o Yalnızca dirseğine dokunarak çocuğunuzun uygulamadaki görsele dokunmasını ya da uygun resimli kartı size vermesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Nihai amacımız çocuğunuzun "Ne yapıyorsun?" sorusuna bağımsız olarak uygun görsele dokunarak ya da uygun resimli kartı vererek cevap vermesi olacaktır.
- ✓ Çocuğunuza öğretmek istediğiniz tüm nesne, eylem isimlendirmelerini bu süreçleri izleyerek öğretebilirsiniz.
- ✓ Çocuk bağımsız olarak bu beceriyi sergileyebilir hâle geldikten sonra onun farklı kişiler ve araç gereçlerle, farklı zaman ve ortamlarda bu beceriyi sergileyebilmesi için çalışabilirsiniz.

Değerlendirme

- ✓ Çocuğunuza kazandırmak istediğiniz beceriyi öğretim sırasında değerlendirmeniz gerekir. Eğer çocuğunuz kazandırmaya çalıştığınız beceriyi sizin hiçbir ipucunuza gerek duymadan yerine getirebiliyor ise beceriyi kazanmış demektir. Bu nedenle bir becerinin öğretimini yaparken çocuğunuzu takip etmek, ara ara hiçbir ipucu vermeden beceriyi yerine getirip getirmediğine bakmak önemlidir.

- ✓ Bu süreçte öğretim sürecinde çocuğunuz için belirlediğiniz ön uyarıların (ör. yiyecek, kitap, oyuncak, ödevini yapma ve zıplama gibi etkinlikler vb.) varlığında, davranışın sergilenme sayısına ilişkin veri toplanmalıdır (23).

Becerileri Sürdürme, Genelleme

ÖRNEK

Çocuğunuza sevdiği oyuncakları (araba, kitap, uçak, top, bebek) "Ver." sözcüğünü kullanarak istemeyi öğretmek istiyorsanız çocuğunuzun görebileceği ama ulaşamayacağı bir mesafede elinizde arabayı tutarak 3-5 sn. çocuğunuzun arabayı istemesi için bekleyebilirsiniz. Çocuğunuz sizin elinizde arabayı gördükten sonra "Ver." sözcüğünü söyleyerek isteğini belirttiğinde arabayı hemen çocuğa verip herhangi bir kâğıdın üzerine (+) işareti koyabilirsiniz. Çocuğunuz sizin elinizdeki arabayı gördükten sonra hiçbir istekte bulunmazsa ya da yanlış bir istekte bulunursa herhangi bir kâğıdın üzerine (-) işareti koyabilirsiniz. Çocuğunuz her seferinde (+) işareti alıyorsa bu beceriyi öğrenmiş diyebilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuza bir iletişim becerisi öğretirken beceriyi kazandırmak için uygun olan; çocuğunuzun farklı araç gereçlerle, farklı ortamlarda, farklı zamanlarda ve farklı kişilerle öğrendiği beceriyi sergileyebiliyor olmasıdır (25, 26, 27, 28).
- ✓ Bu şekilde öğretim yaptığınız zaman çocuğunuz becerileri edindikten sonra farklı zamanlarda, farklı ortamlarda, farklı araç gereçlerle ve farklı kişilerle de becerileri sergilemeye devam edecektir.

! DİKKAT

Çocuğunuza içinde bulunduğu gelişim döneminde sergilemesi gereken tüm iletişim becerilerinin kazandırılmasında aynı süreçleri izleyebilirsiniz.

Neler Öğrendik?

Bu bölümde I. kademedeki yer alan OSB olan çocuğunuzun farklı ortamlarda gereksinim duyduğu iletişim becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin ihtiyacınız olan bilgi ve becerilerin üzerinde durduk. Bölümün sonunda iletişim kavramı hakkında ve iletişim biçimlerinin tanımlarına ilişkin bilgi sahibi oldunuz. Aynı zamanda iletişim becerilerinin neler olduğunu

ve OSB olan çocuklarda sık rastlanan dil ve iletişim özelliklerinin neler olduğunu öğrendiniz. Bu bilgilerin çocuğunuzun iletişim becerilerine ilişkin yapacağınız değerlendirmeler sırasında işinize yarayacağını düşünüyoruz. Bu bilgilerin yanı sıra sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerini desteklemeye yönelik uygulamalara ilişkin bilgi ve becerileri edindiniz. İletişim becerilerinin desteklenmesinde çevrenin ve ailenin rolüne ilişkin bilgi sahibi olmanızın yanı sıra iletişim becerilerinin desteklenmesinde dikkat edilecek noktaları ve çocuğunuzla iletişim kurarken kullanabileceğiniz basit iletişim stratejilerini öğrendiniz. Bu kısma kadar edindiğiniz bilgiler, genel olarak çocuğunuzun gün içerisinde iletişim becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin yol gösterici olacaktır. Bölüm içerisinde edindiğiniz bu bilgilerden yola çıkarak I. kademe de yer alan OSB olan çocuğunuzun iletişim becerileri içerisinde yapabildiği ve yapamadığı becerileri değerlendirdikten sonra çocuğunuzun gerçekleştirilmesi gereken iletişim becerilerini desteklemek/öğretmek için gerekli koşulları (ortam düzenlemesi, araç gereç uyarlaması, zamanı, süreyi) nasıl düzenleyeceğini de öğrendiniz. Aynı zamanda çocuğunuzun gerçekleştirilmesi gereken sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerini desteklemek/öğretmek için ipuçlarını kullanarak eğitim uygulamaları nasıl yapacağınızı da öğrendiniz. Sizlerden beklentimiz, bu bölümde yer verilen örnek beceriler gibi çocuğunuzun desteklenmesi gereken becerilerde bu bölümde ele aldığımız başlıkları düzenleyerek çocuğunuza ihtiyaç duydukları becerileri öğretmenizdir. Çocuğunuzun destek eğitim çevresinin en önemli kişileri sizlersiniz. Çocuğunuzun destek çevresinde yer alan eğitimcilerle koordinasyon içerisinde rolünüzü en iyi şekilde sergileyebileceğinize inancımız sonsuz.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Şahin Ş. ve Ülke Kürkçüoğlu, B. (2017). Dil ve iletişim gelişimi: Bebeklik-erken çocukluk, okul öncesi ve okul dönemi gelişimi. Ö. Diken (Editör). *İletişim ve alternatif iletişim sistemleri iletişim ve alternatif iletişim sistemleri içinde* (ss. 3-21). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
2. Çevik, D. (2019). İletişim, konuşma ve dil: Temel kavramlar. F. Acarlar ve Ö. Diken (Editörler), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (ss. 2-24). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
3. Pektaş-Karabekir, E. ve Ergenekon, Y. (2021). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan ebeveynlere sunulan koçluk uygulamalarının anne-çocuk çiftleri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
4. Kırcaali-İftar, G. ve Odlyurt, S. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere iletişim becerilerinin kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s. 329-368). Ankara: Vize.
5. Ökcün-Akçamuş, Ç. M. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde iletişim ve dil özellikleri. F. Acarlar ve Ö. Diken (Editörler), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (ss. 101-127). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

6. Kırcaali-İftar, G. (2003). *Otistik özellik gösteren çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılması*. Yapa yayınları, İstanbul.
7. Genç-Tosun, D. (2020). Alternatif ve destekleyici iletişim teknolojileri. E. Ünlü (Ed.), *Otizmde etkili uygulamalar içinde* (s. 253-282). Ankara: Vize Akademik Yayınları.
8. Çuhadar, S. (2017). Alternatif ve destekleyici iletişim uygulamaları: Düşük, orta ve ileri düzey teknoloji gerektiren uygulamalar. Ö. Diken (Editör). *İletişim ve alternatif iletişim sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
9. Downing, E. J., Hanreddy, A. & Peckham-Hardin, D. K. (2015). *Teaching communication skills to students with severe disabilities*. London: Paul H. Brookes Publishing.
10. Ülke-Kürkçüoğlu, B. ve Topuz, Ç. (2022). Sosyal iletişim becerilerinin öğretiminde replik silikleştirme uygulaması. *Trakya Eğitim Dergisi*, (12)1, 542-554.
11. McClannahan, L. E., & Krantz, P. J. (2005). *Teaching conversation to children with autism: Scripts and script fading*. Bethesda, Maryland: Woodbine House.
12. Birkan, B. (2011). Otizmlı çocuklara konuşma becerilerinin öğretimi: Replikli öğretim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, (12)1, 57-69.
13. Charlop-Christy, M. H., & Carpenter, M. H. (2000). Modified incidental teaching sessions: A procedure for parents to increase spontaneous speech in their children with autism. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 2 (2), 98-112
14. Rakap, S. (2017). Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimi uygulamalarının desteklenmesinde doğal öğretim yaklaşımları. *Özel Eğitim Dergisi*, 18 (3), 471- 492.
15. Kurt, O. (2008). Doğal öğretim yöntemleri. E. Tekin-İftar (Editör), *Davranış ve öğrenme sorunu olan çocukların eğitimi* (s. 161-179). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
16. AAC Institute (2019). *Who needs AAC?* <https://aacinstitute.org/who-can-benefit-from-aac/>.
17. Bondy, A. S. & Frost, L. A. (1994). The picture exchange communication system. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 9, 1-19.
18. Genç-Tosun, D. (2016). *Otizmlı bireylere çok basamaklı talep etme becerisinin öğretiminde dokunmatik ekranlı konuşma üreten cihaz kullanımının etkililiği*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
19. Achmadi, D., Kagohara, D. M., van der Meer, L., O'Reilly, M. F., Lancioni, G. E., Sutherland, D., Lang, R., Marschik, P. B., Green, V. A. & Sigafos, J. (2012). Teaching advanced operation of an iPod-based speech-generating device to two students with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6, 1258-1264.
20. Rispoli, M. J., Franco, J. H., van der Meer, L., Lang, R. & Camargo, S. P. (2010). The use of speech generating devices in communication interventions for individuals with deve-

lopmental disabilities: A review of the literature. *Developmental Neurorehabilitation*, 13, 276-293.

21. Schloser, R. W. & Koul, R. K. (2015). Speech output technologies in interventions for individuals with autism spectrum disorders: A scoping review. *Augmentative and Alternative Communication*, 1-25.
22. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018). *Özel eğitim uygulama okulu I. kademe öğretim programları*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara
23. Pektaş-Karabekir, E. ve Ülke-Kürkçüoğlu, B. (2018). Bakıma gereksinimi olan bireylerde davranışa ilişkin veri toplama süreçleri. F. Aksoy (Ed.), *Etkili davranış yönetimi içinde* (s. 55-80). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
24. DeLeon, I. G. & Iwata, B. A. (1996). Evaluation of a multiple-stimulus presentation format for assessing reinforcer preferences. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 29, 519-533
25. Akmanoğlu, N. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara uygun ve yeni davranışların kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s. 97-154). Ankara: Vize Yayıncılık.
26. Alberto, A. P. & Troutman, C. A. (2013). *Applied behavior analysis for teachers (9th ed.)*. NJ: Pearson Education.
27. Cooper, J. O., Heron, T. E. , & Heward, W. L. (2007). *Applied behavior analysis*. Ohio: Pearson Merrill Prentice Hall.
28. Tekin-İftar, E. ve Kırcaali-İftar, G. (2012). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.

BÖLÜM 4

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

**GÜVENLİK BECERİLERİNİN
DESTEKLENMESİ**

Genel Amaç

Bu bölümü okuduktan sonra aileler, çocuklarını güvenlik becerileri alanında desteklemek için gerekli becerileri açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Güvenlik becerilerinin neden önemli olduğunu açıklar.
- Güvenlik becerilerini sergilendikleri bağlama göre sınıflandırır.
- Çocuğu ve çevresini güvenlik becerileri açısından değerlendirir.
- Çocuğun güvenlik risklerinden kaçınması için gerekli çevresel düzenlemeleri gerçekleştirir.
- Çocuğun güvenlik becerilerini desteklemek için gerekli adımları uygular.

İçerik

1. Güvenlik Becerileri Neden Önemlidir?
2. Güvenlik Becerileri Nelerdir?
3. Çocuğumu Güvenlik Risklerine Karşı Nasıl Destekleyebilirim?
4. Güvenlik Becerilerinin Öğretimi
5. Neler Öğrendik?
6. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Kitabınızın dördüncü bölümü “Güvenlik Becerilerinin Desteklenmesi” başlığını taşımaktadır. İlgili bölüm bir ailenin yaşamından alınan bir kesitle başlamıştır. Ardından ilgili bölümde güvenlik becerilerinin önemi, güvenlik becerilerinin neler olduğu, güvenlik risklerine karşı çocuğunuzu desteklemek, güvenlik becerilerinin öğretimi konularına yer verilmiştir.

Giriş

Güvenlik riskleri, bulunduğumuz her ortamda bizlerledir. Önlem alınmadığı takdirde ciddi kayıplara ve yaralanmalara neden olabilecek güvenlik riskleri, özel bireyler söz konusu olduğunda aileler için daha kaygılandırıcıdır. Kimi aileler tıpkı aşağıdaki öyküde olduğu gibi güvenlik risklerinden dolayı çocuğunun toplumsal yaşama katılımını sınırlayabilmekte, fırsatlara erişimini engelleyebilmektedir. Bu durum, çocuğun bağımsız yaşama erişmesinde sorunlara neden olabilmektedir. Bu bölümde çocuğunuzun güvenlik risklerinin farkında olmasını ve bu risklerden korunmak için gerekli becerilerin öğretimi konusunda bilgi sahibi olmanız amaçlanmaktadır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

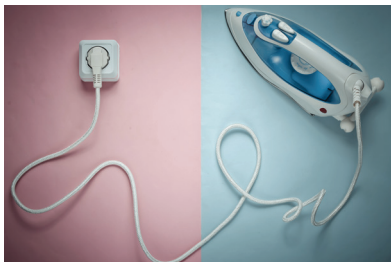
Fatma Hanım çocuğu okula başladığı için çok mutludur. Sonunda çocuğu yeni arkadaşlar edinecek, farklı öğretmenlerle tanışacaktır. Ancak Fatma Hanım çocuğu ile ilk kez uzak kalacaktır. Çocuğunu evde bile her zaman tehlikelerden kollamak isteyen Fatma Hanım her gün "Ya çocuğumun başına serviste ya da okula bir şey gelirse!" kaygısını yaşamaktadır. Bu nedenle sürekli okulda, çocuğunun yanında olmak istemektedir.

Güvenlik Becerileri Neden Önemlidir?

Tehlikeler ve güvenlik riskleri tarih öncesi çağlardan bu yana yaşamımıza eşlik etmektedir. Zamanla türü ve yoğunluğu değişse de günlük yaşamda çeşitli risk faktörleri ile birlikte yaşamımızı sürdürürüz. Hemen hepimiz ev içerisinde yemek hazırlarken, duş alırken, gıysilerimizi ütülerken, ev dışında seyahat ederken, kaldırımda yürürken risk altında yaşarız.

- ✓ Yemek hazırladıktan sonra tüpü açık unutma,
- ✓ Duş alırken kayıp düşme,
- ✓ Ütüyü fişten çekmeyi unutma,
- ✓ Trafik kazası geçirme,
- ✓ Kaldırımda yürürken yanından geçtiğimiz inşaattan başımıza nesnelere düşebilme riski sürekli olarak bizimledir.

Bu risklerden bazen önleyici tedbirler yoluyla bazen de gerçekleşme anında belli davranışlar sergileyerek kaçınabiliriz. Tehlike anında doğru davranışları sergileyerek en az zararla durumu atlarmayı sağlamak, toplum içerisinde yaşayan her birey için önemli bir yeterlik alanıdır. Buna rağmen her yıl milyonlarca insan günlük yaşamda karşılaştığı tehlikeler sonucu zarar görmektedir.

Görsel 4.1 Betimleme: Sol üstteki görselde; şişesinden dökülmüş ilaçlar, sağ üst görselde boş bir yaya geçidi, sol alt görselde; yanan bir ocak bölmesi, sağ alt görselde; fişe takılı bir ütü

Özel bireyler ise tipik gelişim gösteren bireylere göre güvenlik riskleriyle daha sık karşılaşarak kazalara maruz kalmaktadırlar (1, 2).

Görsel 4.2 Betimleme: Tehlikeli durumlar yazısını işaret eden bir erkek çocuk ve en sağda yukarıdan aşağıya sırayla; Okul, Seyahat, Ev, Toplumsal Ortamlar (park, market vb.)

Çocuğunuzun bağımsızlığı;

- ✓ Sizden olabildiğince ayrı hareket edebilmesini,
- ✓ Günlük ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilmesini,
- ✓ Bir işte çalışabilmesini,
- ✓ Serbest zamanlarında şehrin farklı bölgelerine gidebilmesini içermektedir.

Tüm bu faaliyetler ise çocuğunuzun günlük yaşamda tehlike riskleriyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

! DİKKAT

- *Haklı gerekçe ve kaygılarla çocuğunuzun evde ve toplumsal ortamlarda bağımsız hareket etmesini bir risk olarak görebilir ve onu korumayı amaçlayabilirsiniz.*
- *Böylece çocuğunuzun tehlikelerle karşılaşma sıklığını düşürseniz onun toplumla ilişkisi kurmasının önüne geçip bağımsız yaşam için gerekli fırsatları kaçırmaya neden olabilirsiniz.*
- *Çocuğunuzun hem günlük yaşamın tehlikelerinden korunmasını hem de bağımsızlaşmasını sağlayan güvenlik becerileri, bu sorunun önüne geçmektedir.*

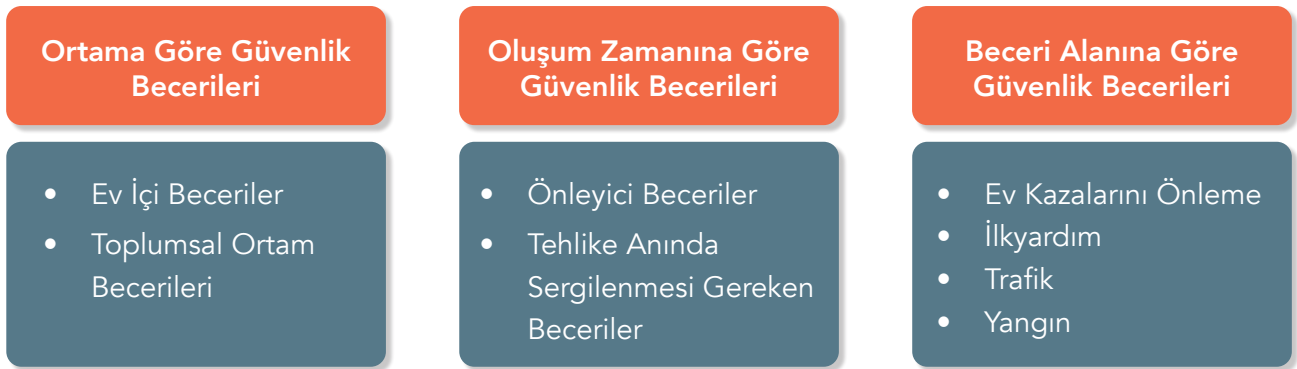
Güvenlik becerileri, çocuğunuzun günlük yaşamın her alanında karşılaşılabileceği risklerden kaçınmasını sağlayan yeterliklerdir. Ebeveynler ve araştırmacılar güvenlik becerilerini çok önemli bulmakta ancak bu becerilerin öğretimine aynı önemi göstermemektedirler (3, 4, 5). Genellikle gözleyerek öğrenilen güvenlik becerileri, özel gereksinimleri olan bireyler için sistemli bir öğretim sürecini gerektirmektedir. Güvenlik becerileri çocuğunuzun;

- ✓ Evde ve farklı toplumsal ortamlarda gereksinimlerini karşılaması,
- ✓ Güvenli sosyal etkileşimler kurması,
- ✓ Tehlikelerden kaçınması yoluyla onun fırsatlara erişimine katkı sağlamaktadır.

Güvenlik Becerileri Nelerdir?

Güvenlik becerileri, bireyin içinde yaşadığı topluma göre farklılık gösterebilmektedir. Her ortam kendine has güvenlik riskleri içermektedir. Taşrada tek katlı müstakil bir evde yaşayan aile için deprem öncelikli riskler arasında yer almazken şehirde çok katlı bir apartmanda yaşayan aile için tedbir alınması gereken öncelikli riskler arasındadır. Dolayısıyla öncelikli güvenlik becerileri bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bununla birlikte hemen herkesin sahip olması gereken kritik güvenlik becerileri bulunmaktadır.

Güvenlik becerileri farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Aşağıda Şekil 4.1’de bu sınıflandırmalar sizlerle paylaşılmıştır. (6, 7, 8, 9, 10).

Şekil 4.1 Güvenlik Becerileri Sınıflandırmaları

Çocuğumu Güvenlik Risklerine Karşı Nasıl Destekleyebilirim?

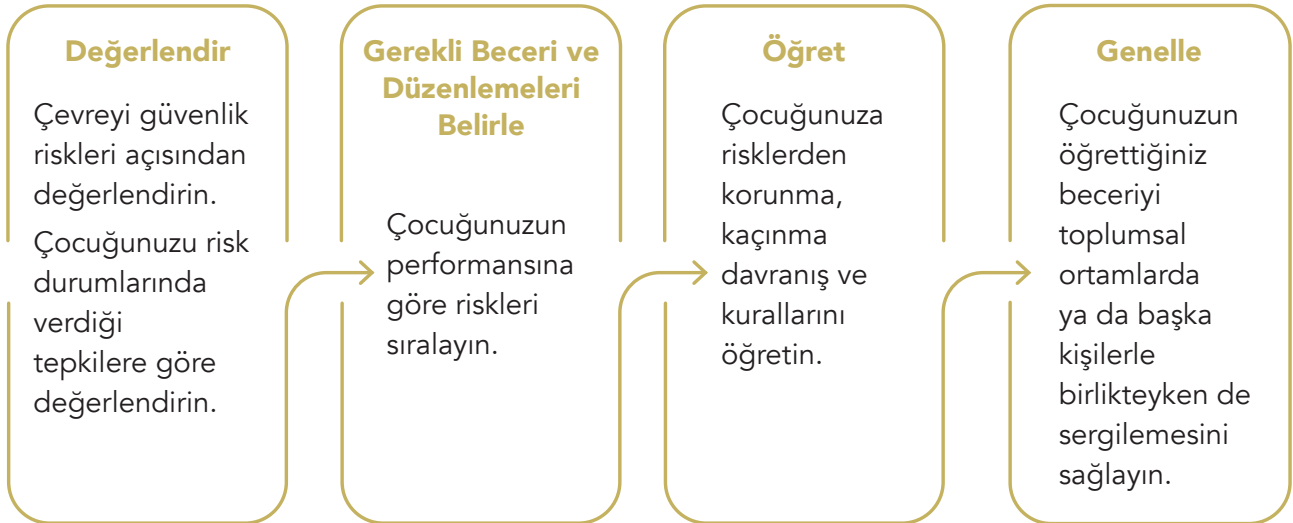
Bu bölümde sizlerin çocuğunuzun güvenlik becerilerini destekleme alanında sunabileceğiniz destekler açıklanacaktır. Çocuğunuzun tehlikelerden korunmasını sağlamak amacıyla ona sunacağınız destekler; beslenme, hastalıklarla ve yaralanmalarla baş etme, tehlikeleri fark etme, güvenliğini sağlama olarak sıralanabilir.

Şekil 4.2 Tehlikelerden Korunmada Kritik Alanlar

Çocuğunuzun karşılaşılabileceği tehlikeli durumlara yönelik önlemler alması ve bu tehlikelerle karşılaştığında uygun davranışlar sergilemesi için sizler de günlük yaşamınızda bazı etkinlikler gerçekleştirebilirsiniz. Çocuğunuzun güvenlik becerileri alanında destekleme sürecinde;

- ✓ Çocuğu ve çevreyi değerlendirme,
- ✓ Gerekli becerileri ve çevresel düzenlemeleri belirleme,
- ✓ Öğretim yapma,
- ✓ Genelleme aşamalarını takip edebilirsiniz.

Şekil 4.3 Güvenlik Becerilerinin Desteklenmesi Süreci

Güvenlik Becerilerinin Değerlendirilmesi

Güvenlik riskleri farklı ortam ve zamanlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlardan zarar görmeden çıkabilmek için gerekli güvenlik becerileri diğer beceri alanlarıyla yakın ilişki içerisindedir. Bu nedenle çocuğunuzun güvenlik becerileri değerlendirilirken ön koşul niteliği

taşıyan diğer beceri alanlarının da göz önünde bulundurulması önemlidir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

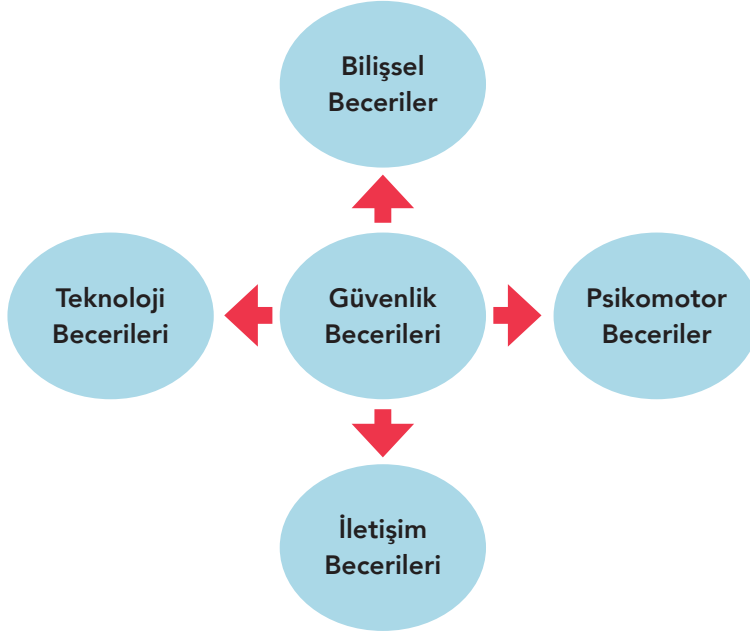
- ✓ Bilişsel Beceriler
 - o Ayırt etme, dikkat yöneltme, okuma ya da işlevsel okuma vb.
- ✓ İletişim Becerileri
 - o Kendini ifade etme, yardım isteme, yönergeleri anlama vb.
- ✓ Psikomotor Beceriler
 - o Bıçak, makas gibi küçük kas gerektiren aletleri kullanabilme, bir tehlikeden uzaklaşmak için koşmak.
- ✓ Teknoloji Becerileri
 - o Günlük yaşamda basitten karmaşığa teknolojik aletlerin kullanım amacını bileerek bunları doğru şekilde kullanma (cep telefonu, el feneri, düdük vb.).

Çocuğunuzun güvenli ve güvenli olmayan eşyaları etiketlemek için kullanacağınız yeşil ve kırmızı etiketleri anlayabilmesi için öncelikle bu renkleri ayırt edebiliyor olması gerekmektedir. Bu nedenle güvenlik becerilerinin öğretim süreci çocuğunuzun ayırt etme, dikkatini yöneltme, temel kavramların farkında olma gibi bilişsel becerilere sahip olmasını gerekli kılmaktadır.

Riskli ve tehlikeli durumlarda karşı karşıya kaldığımızda farklı tepkiler verebiliriz. Çocuklar açısından değerlendirildiğinde her türlü tehlikeli duruma uygun kaçınma davranışlarıyla birlikte yardım talep etme, reddetme, bağırma gibi iletişim becerileri kritik önem taşımaktadır.

Kimi durumlarda güvenlik risklerinden, yaralanmalardan kaçınmak için koşma, kaçma ya da kuvvet gerektiren eylemler sergilemek zorunda kalabiliriz. El aletlerini kullanma becerimiz bizleri yaralanmalardan koruyabilir. Psikomotor beceriler olarak nitelendirilen büyük kas ve küçük kas becerileri çocuğunuzun güvenlik risklerinden kaçınmasını sağlayan bir diğer önemli beceri alanı olarak ifade edilebilir.

Günümüzde teknoloji yaşamımızın içerisinde. Teknolojik cihazlar hayatımızı kolaylaştırmakla birlikte güvenlik riskleri de içermektedir. Bu nedenle kesici, delici özellik taşıyan aletlerin kullanımı, elektrikli cihazların kullanımını içeren teknoloji becerilerindeki yetkinliği çocuğunuzun tehlikelerle karşı karşıya kalma olasılığını azaltacaktır.

Şekil 4.4 Güvenlik Risklerinden Kaçınmada Anahtar Beceri Alanları

DÜŞÜNÜN

Aşağıdaki iki resmi inceleyin. Sizce bu iki ortam arasında güvenlik riskleri farklılaşmakta mıdır?

Kırsal Bölgeler İçin Güvenlik Riskleri

- Hayvanlar
- Tarım aletleri
- Önlem alınmamış çukurlar, hendekler vb.
- (Siz doldurunuz.)
- (Siz doldurunuz.)
- (Siz doldurunuz.)
- (Siz doldurunuz.)

Kentsel Bölgeler İçin Güvenlik Riskleri

- Yoğun trafik
- Kaçırılma
- Yabancı kişilerin istismarı
- (Siz doldurunuz.)
- (Siz doldurunuz.)
- (Siz doldurunuz.)
- (Siz doldurunuz.)

Şekil 4.5 Farklı Ortamlarda Farklı Riskler

Güvenlik becerilerinin değerlendirilmesi aşamasında çevresel ve bireye özgü bir değerlendirme yapmak önemlidir. Taşrada yaşayan ve hayvanlarla iç içe olan birey ile şehirde yaşayıp okula servisle giden bireyin karşı karşıya kaldığı güvenlik riskleri farklılık göstermektedir. Dolayısıyla gereksinim duyulan güvenlik becerileri de farklılaşmaktadır. O hâlde çocuğunuzun güvenlik becerilerini desteklemedeki ilk adım, çocuğunuzu yaşadığınız çevre içerisinde değerlendirmektir. Çocuğunuzu değerlendirme sürecinde aşağıdaki soruları yanıtlayabilirsiniz:

Çevredeki güvenlik riskleri nelerdir?

- ✓ Belli bir süre boyunca çocuğunuzu gözleyin.
- ✓ Evde, toplumsal ortamlarda tedirgin hissettiğiniz ya da tehlikelerle karşılaştığınız durumları not edin.

En çok karşılaşılan güvenlik riskleri nelerdir?

- ✓ Karşılaştığınız güvenlik riskleri arasından en önemli gördüklerinizi seçin.
- ✓ Karşılaştığınız güvenlik risklerini en sık karşılaşılandan en seyreğe doğru sıralayın.

Çocuğum bu risklere nasıl tepki veriyor?

- ✓ Listenin en üst sırasından başlayarak çocuğunuzun tepkisini not edin (ör. "Tehlikenin farkında değildi.", "Kaçtı." vb.)
- ✓ Kimi durumlarda çocuğunuzu değerlendirmek için güvenlik risklerini kontrollü olarak oluşturabilirsiniz (ör. mutfak masası üzerine bir bıçak yerleştirip çocuğunuzu gözleyin.).
- ✓ Çocuğunuz sözel iletişim kurabiliyorsa ona "..... durumda ne yaparsın?" gibi sorular yönelterek yanıtlarını dinleyin.

Çocuğum bu risklere nasıl tepki vermeli?

- ✓ Listelediğiniz risklere karşılık çocuğunuzun vermesi gereken doğru tepkileri sıralayın (ör. parkta bir yabancıнын çocuğın elini tutması. Çocuğın kaçarak ebeveynin yanına gelmesi, bağırması vb.).

Nereden başlamalıyız?

- ✓ Çocuğunuzun sahip olduğu güvenlik becerilerini ya da ilgili becerileri not edin.
- ✓ Çocuğunuzun gereksinim duyduğu becerileri, kaçınmakta yetersiz kaldığı güvenlik risklerini not edin.

- ✓ Süreçten çocuğunuzun öğretmenini haberdar edin ve öğretim sürecinde öğretmenle iş birliği yapın.
- ✓ Çocuğunuz güvenlik becerilerinde yetkinleşene dek öğretim süreciyle birlikte güvenlik risklerini azaltabilecek çevresel uyarlamaları gerçekleştirin.

Aşağıda Tablo 4.1’de çocuğunuzun güvenlik becerilerini değerlendirebileceğiniz bir tablo örneği yer almaktadır. Benzer bir tablo ile sizler de çocuğunuzu değerlendirebilirsiniz.

Tablo 4.1 Güvenlik Riskleri ve Becerilerinin Değerlendirilmesi

Değerlendirme Alanı	Açıklama	Bu Sütuna Tehlikenin Gerçekleştiği Ortamı Yazın	Bu Sütuna Tehlikeyi Yazın
Çevredeki güvenlik riskleri nelerdir?	Bir hafta boyunca çocuğu evde, okulda ve diğer alanlarda gözleyin.	Ev	Elini ocağa uzattı (10 defa), Zil çaldığında doğrudan kapıyı açtı (2 defa),
		Sokak	Yola atladı (4 defa)
En çok karşılaşılan güvenlik riskleri nelerdir?	En önemli tehlikeleri yan sütuna yazın.	Elini ocağa uzatma Yola atlama	
	En sık karşılaşılan tehlikeleri yan sütuna yazın.	Elini ocağa uzatma	
Çocuğum bu risklere nasıl tepki veriyor?	Çocuğunuzun tepkilerini yazın.	<u>Elini ocağa uzatma:</u> Sıcaklığı hissettiğinde eli yanıyor ve ağlamaya başlıyor. <u>Yola atlama:</u> Tehlikenin farkında değil, bize bakıp gülümsüyor.	
Çocuğum bu risklere nasıl tepki vermeli?	Çocuğunuzun vermesi gereken tepkiyi yazın.	<u>Elini ocağa uzatma:</u> Ateşi ayırt edebilmeli, ocağa elini uzatmamalı, eli yandığında suya tutmalı ya da yardım istemeli. <u>Yola atlama:</u> Sokaktayken asla elimizi bırakmamalı ve kaldırımdan aşağı inmemeli.	
Nereden başlamalıyız?	Bu aşama için öğretmeninizle birlikte planlama yapmalısınız. Ek olarak aşağıda açıklanan öğretim süreçlerini ilgili becerilere uyarlayabilirsiniz.		

Çevresel Düzenlemeler ve Önleyici Müdahaleler

Çocuğunuzun güvenlik becerilerindeki yetkinliği kadar çevresi de onun tehlikelere karşı korunmasında önemlidir. Hem sosyal hem de fiziksel çevrede gerçekleştireceğiniz kimi düzenlemeler onun tehlikelerle karşılaşmasının önüne geçebilir. Bu kapsamda evde ve ev dışında çeşitli düzenlemeler gerçekleştirebilirsiniz. Gerçekleştirebileceğiniz düzenlemelerle ilgili örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Renkli, güzel kokulu, ilgi çekici şekilde üretilmiş temizlik malzemelerinin özenle saklanması ve mümkünse bireyin dikkatini çekmeyecek ya da itici özellikte ürünlerin seçilmesine dikkat edilebilir.
- ✓ Evinizde yer alan nesne, alet ve bölgeleri güvenlik risklerine göre değerlendirip güvenli eşyaları güler yüz, güvenli olmayan eşyalara kızgın yüz ifadesiyle etiketleyebilirsiniz. Ardından çocuğunuzla güler yüz etiketi ve kızgın yüz ifadesini ayırt etme çalışarak onun kızgın yüz gördüğü eşya ve bölgelerden uzak durmasına katkı sağlayabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuz kimi durumlarda takıntılı davranışlar sergileyebilir ya da elektrikli aletlere aşırı ilgi gösterebilir. Bu nedenle evinizde bulunan elektrikli aletlerin enerji kaynağından çıkarılmasına özen gösterilmelidir. Ek olarak kimi odalarda enerjinin kesilmesini sağlayan şarteller, priz kapakları, gizlenmiş kablo düzenlemeleri gibi uyarlamalar gerçekleştirilebilir.

Görsel 4.4 Betimleme: Lavabo yanında yıkanmak üzere olan kirli bulaşıklar ve bulaşık deterjanı

Görsel 4.5 Betimleme: Mutfak dolabı ve tezgâh üzerinde duran çeşitli mutfak araç gereçleri

Görsel 4.6 Betimleme: Güvenlik kilidi takılmış iki priz üzerinde bir çocuğın elleri

- ✓ Yaşadığınız evde gerekli düzenlemeleri yapmanıza, kuralları koymanıza rağmen çocuğunuz başka evlerde (ör. akrabaların evi, yazlık vb.) güvenlik riskleri ile karşılaşabilir. Bu nedenle çocuğunuzun sürekli ziyaret ettiği evlerde de çeşitli önemlerin alınması ve bu evlerde etkileşime girdiği diğer kişilerin bilgilendirilmesi önemlidir.

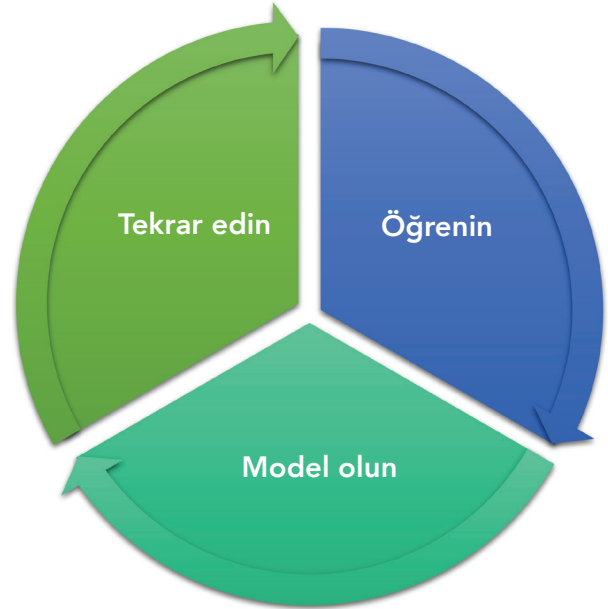

Görsel 4.7 Betimleme: Anne, baba, çocuklar, dede ve nineden oluşan, yanlarındaki köpekle poz veren bir aile

Güvenlik Becerilerinin Öğretimi

Güvenlik becerilerinin öğretimi, diğer beceri alanlarına göre daha sıkı bir planlama ve sistematik öğretim gerektirmektedir. Çocuğu güvenlik risklerine maruz bırakmak ve bu şekilde öğretim yapmak kimi durumlarda tehlikeli kimi durumlarda ise mümkün olmamaktadır (ör. kaçırılma, taciz vb.). Bu nedenle;

- ✓ Güvenlik becerilerinin öğretiminde öncelikle öğretmeninize danışabilir, onunla iş birliği yapabilirsiniz.
- ✓ Öğretim sürecini oyunlaştırarak, rol oynayarak ya da kısa öyküler yoluyla çocuğunuza gereksinim duyduğu becerileri kazandırabilirsiniz.

Şekil 4.6 Öğretim Süreci

Çocuğunuzun güvenlik becerilerindeki durumu ve gereksinim duyduğu beceri belirlendikten sonraki süreç; genel olarak öğret, model ol ve tekrar et aşamalarında ilerlemektedir.

- ✓ Öğret aşamasında ilgili beceriyi çocuğunuza kazandırmak için sözel anlatım, rol oynama, gerçek ortamda alıştırma yapma, sosyal öyküler gibi yöntemler kullanabilirsiniz.
- ✓ Model ol aşamasında çocuğunuzun sergilemesini istediğiniz beceriyi siz gerçekleştirerek ona destek olabilirsiniz. Bu aşamada çocuğunuzun dikkatinin sizde olduğundan emin olunuz. Katılımı için çocuğunuzunuzu pekiştirin.

- ✓ Tekrar et aşamasında beceriyi doğru olarak sergileyen bireyin, bu beceriyi farklı ortamlarda, farklı kişilerin varlığında sergilemesi için genelleme çalışmaları yapın. Böylece çocuğunuz ilgili beceriyi sizin yokluğunuzda; okul, sokak gibi toplumsal ortamlarda da sergileyebilmektedir.

Aşağıda çocuğunuzun beslenme, sağlık ve güvenlik becerileri alanlarında sahip olması T.C. Millî Eğitim Bakanlığınca hedeflenen kazanımlar ve bu kazanımları nasıl destekleyeceğinize yönelik ipuçları paylaşılmıştır.

Beslenme

Yiyecek ve içecek tüketmek hem beslenme sırasında gerçekleşecek güvenlik riskleri hem de sağlık açısından önemli bir davranış alanıdır. Okulda, toplumsal ortamlarda ya da yetişkinlik yaşamında bağımsızlaşan bireyler, tek başlarına doğru şekilde beslenme alışkanlıkları geliştirmelidir.

Çocuğunuz gerek beslenme araçları ile kendini yaralayabilir gerekse beslenme sırasında hijyen kurallarına dikkat etmeyerek kendisinin ya da çevresindekilerin sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Diğer yandan çocuğunuz, yenilmemesi gereken şeyleri ağızına atabilir ve yutmaya çalışabilir. Bu tür tehlikelerden kaçınmak amacıyla çocuğunuzun bu alanda göstermesi gereken yeterlikler aşağıda sıralanmıştır:

Tablo 4.2 Beslenme Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Yemek için hazırlanır.	Beslenme araçlarını ayırt eder.
	Beslenme öncesi el hijyenini sağlar.
	Beslenme yapacağı alanı düzenler.
Yemek sırasında kurallara uyar.	Katı yiyecekleri yeterince çiğner.
	Yemeğini yutabileceği boyutta tüketir.
	Sıvı gıdaları içebileceği yudumlar hâlinde içer.
	Tüketeceği gıdaya uygun araç seçer.

Yukarıda sıralanan becerileri evde gözleyerek çocuğunuzun performansını izleyebilir, doğru davranışlarında onu ödüllendirebilir, yanlış ya da eksik davranışlarında ona ipuçları sunabilirsiniz. Bu becerileri günlük yaşam içerisinde pekiştirerek ya da ipuçları sunarak çocuğunuzun performansını arttırabileceğiniz gibi ona yeni becerileri de kazandırabilirsiniz. Aşağıda beslenme alanındaki bir beceri için örnek öğretim süreci açıklanmıştır.

Beceri: Yemeğini yutabileceği boyutta tüketme

Gerekçe: Çocuğunuzun katı yiyecekleri yutabileceğinden büyük boyutlarda tüketmesi onun boğulmasına neden olabilir.

Materyaller: Katı gıda, çatal, bıçak.

Öğretim süreci:

- ✓ Çocuğunuzla mutfakta karşılıklı oturun. Her ikinizin önüne de içinde katı gıda (ör. kavun) bulunan tabağı koyun. Gıda seçiminde önce kolay kesilebilen ve çocuğunuzun sevdiği gıdalara yer verin.
- ✓ Tabağın yanına çatal ve bıçak yerleştirin.
- ✓ Çocuğunuza "Şimdi beni izle." diyerek sizi izlediğinden emin olun.
- ✓ "Şimdi kavun yiyeceğiz. Ancak önce onu küçük parçalara ayırmamız gerek." diyerek bıçakla kavunu kesin.
- ✓ "Şimdi sıra sende." deyin ve çocuğunuzu gözleyin.
- ✓ Bıçağı alıp kavunu ufak parçalara ayırırsa "Aferin!", "Süpersin!" diyerek pekiştirin.
- ✓ Bıçağı eline alır ancak kavunu kesemez ise elinden tutarak kavunu kesmesine yardım edin.
- ✓ Çatalla kavunu yemeye çalışır ya da farklı olan yanlış bir tepki verirse "Bekle. Gel birlikte kavununu keselim." diyerek onun kavunu kesmesini sağlayın.
- ✓ Beceriye bireyin performansına göre farklı katı gıdalarla başka evlerde ve lokantada da çalışmaya devam edin.

Hastalıklarla ve Yaralanmalarla Baş Etme

Hastalıklar genellikle öncesinde belli ipuçları verir. Hastalanmadan önce ateş, hâlsizlik ya da ağrı gibi belirtiler gösterir. Çocuğunuzun bu durumlarda kendini ifade edebilmesi ve

yardım talep edebilmesi sağlığı açısından önemlidir. Diğer yandan yaralanma, yanıklar gibi durumlarda cildine gerekli temel ilkyardımları uygulayabilmesi ya da ona ilkyardım sunanlarla iş birliği yapması daha ciddi sağlık tehditlerinden kaçınmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda çocuğunuzun aşağıdaki becerileri kazanması onun sağlıkla ilgili güvenlik riskleriyle baş etmesine katkı sunacaktır.

Tablo 4.3 Hastalıklarla ve Yaralanmalarla Baş Etme Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Sağlığını takip etme	Ateş durumunu takip eder.
	Yaralanma durumunu fark eder.
	Ağrıyan yerini gösterir.
Sağlıkla ilgili olumsuz durumlarda önlem alma	İlk yardım gerektiren durumları ayırt eder.
	İlk yardım malzemelerini gösterir.
	Hafif yaralanmalara ilk yardım uygular.
	Yara ya da tahriş olan alanlara krem sürer.
Sağlıkla ilgili durumlarda yakınlarındakilerle iş birliği yapma	Sağlık çalışanlarının talimatlarına uyar.
	Sağlık çalışanlarına bilgi verir.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 1

Beceri: Hafif yaralanmalara ilk yardım uygular.

Gerekçe: Ciltte meydana gelen kesikler bantlanmayan durumlarda mikrop kaparak iltihaplanabilir.

Materyaller: Üzerinde el resmi olan iki kâğıt, kırmızı boya, yara bandı, mendil.

Öğretim Süreci:

- ✓ Çocuğunuzla oyun saatinde ya da serbest zamanda karşılıklı oturun.
- ✓ “Şimdi seninle yara bandı kullanmayı öğreneceğiz. Bazen elimizi kesebiliriz. Elimiz kayabilir. Böyle zamanlarda elimizi yara bandıyla sarıp iyileştirebiliriz. Şimdi beni dikkatle dinle!” deyin ve önünüzdeki resimlere kırmızı kalemle yara çizin. Ardından bu alanı mendille silin ve yara bandını yapıştırın.
- ✓ Ardından “Şimdi sıra sende!” diyerek çocuğunuzdan aynı davranışı yapmasını isteyin.
- ✓ Gerçekleştiremediği ve zorlandığı durumlarda ona fiziksel ya da sözel destekler sunun.

ETKİNLİK AŞAMA 2

Beceri: Hafif yaralanmalara ilk yardım uygular.

Gerekçe: Ciltte meydana gelen kesikler bantlanmayan durumlarda mikrop kaparak iltihaplanabilir.

Materyaller: İki adet oyuncak bebek, yara bandı, ketçap, mendil.

Öğretim Süreci:

- ✓ Oyuncak bebekleri, yara bandını ve mendili ortanıza koyun.
- ✓ Dilerseniz bebeğe bir isim koyabilirsiniz. Çocuğunuza bebeğin düştüğü ya da elini kestiği bir hikâye anlatın.
- ✓ Hikâyeyi anlatırken bebeklerin eline, koluna ya da bacağına bir miktar ketçap sürün.
- ✓ Çocuğunuza "Bebeğimiz yaralandı. Şimdi onun yarasını saralım. Beni izle!" diyerek önce mendille ketçabı silin ardından yara bandını yapıştırın.
- ✓ Ardından "Şimdi sıra sende!" diyerek çocuğunuzdan aynı davranışı yapmasını isteyin.
- ✓ Gerçekleştiremediği ve zorlandığı durumlarda ona fiziksel ya da sözel destekler sunun.
- ✓ Çocuğunuzun performansına göre bebekten kendi eline geçmesi aşamalarıyla etkinliği sürdürün.

Tehlikeleri Fark Etme

Günlük yaşam tehlikelerle doludur. Kültürümüzde "görünmez kaza" olarak nitelendirilen durumlara hafiften ciddiye sıklıkla karşılaşmaktayız. Kaygan zeminler, yüksek kaldırımlar, merdiven korkulukları, mutfak gibi alanlar tehlike riski taşıyan alanlardır. Bu alanların farkında olup dikkatli davranmak çocuğunuzun tehlike risklerinden kaçınmasını sağlamaktadır. Sizler evinizde ve toplumsal alanlarda gerçekleştireceğiniz etkinlikler ve çevresel düzenlemelerle çocuğunuzu destekleyebilirsiniz.

Tablo 4.4 Tehlikeleri Fark Etme Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Yaralanmaya neden olan durumları fark eder ve önlem alır.	Çukur, kaygan zemin, yüksek alanları fark eder.
	Çukur, kaygan zemin ve yüksek alanlarda dikkatli davranışlar sergiler.
	Hayvanlara karşı dikkatli davranır.
	Kesici nesnelere ayırt eder ve güvenli şekilde tutar.
	Yanan maddeleri ayırt eder ve onlardan kaçınır.
Acil durumlar ve doğal afetlere önlem alır.	Alarm sesini ayırt eder.
	Doğal afetleri ayırt eder.
Su bulunan alanlarda uygun davranır.	Havuz, göl gibi alanlarda suyu fark eder ve güvenli davranışlar sergiler.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 1

Beceri: Yanan maddeleri ayırt eder ve kaçınır.

Gereke: Çocuğunuz yüksek sıcaklıktaki maddelere ya da ateşe yaklaştığında ciddi yaralanma tehlikesiyle karşılaşabilir. Mutfak, kantin, oturma odası gibi birçok ortamda ocak, fırın ya da sıcak sıvılardan kaçınmak, çocuğunuzun toplumsal ortamlardaki güvenle yer almasını sağlayacaktır.

Materyaller: Üzerinde ateş resmi olan külah şapka, üzerinde su resmi olan külah şapka.

Öğretim Süreci:

- ✓ Ebeveynler olarak siz, varsa kardeş ve bireyle toplanın.
- ✓ Ebeveynlerden biri ateş diğeri ise su resmi olan şapkayı takın.
- ✓ Ateş şapkası giyen kişiden kaçmaya dayalı bir oyun kurun.
- ✓ Ateş şapkası takan ebeveyn çocuğa dokunduğunda onun acilen su şapkalı ebeveyne gitmesini isteyin.
- ✓ Çocuğunuzun katılımını pekiştirin.

Güvenliği Sağlama

Acil durumlar ve afetler yaşamımızın bir parçasıdır. Herkes gibi özel gereksinimli bireylerin de afet durumlarında belli davranışları sergilemesi gerekmektedir. Evde, okulda ya da herhangi bir toplumsal ortamda çocuğunuzun devlet görevlilerini tanıyabilmesi, onlardan yardım isteyebilmesi önemlidir. Bununla birlikte toplumsal ortamlarda trafik kurallarına uygun davranmak, çocuğunuzun tehlikelerle karşı karşıya kalmasının önüne geçmektedir.

Sizler de çeşitli etkinliklerle çocuğunuzun acil durumlara ve afetlere hazırlığını destekleyebilirsiniz, trafikte güvenli davranışlar sergilemesini sağlayabilirsiniz.

Tablo 4.5 Güvenliği Sağlama Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Acil durumlar ve afetlerde güvenliği sağlayan davranışlar sergiler.	Acil durumlarda ve afetlerde görev alan olası görevlileri ayırt eder.
	Acil durum ve afetlerde görevlilerden yardım ister.
Trafik bilgi ve kurallarına uygun davranışlar sergiler.	Basit trafik kurallarını sıralar.
	Günlük yaşamda trafik kurallarına uyar.
	Trafikte uygun davranışlar sergiler.

! DİKKAT

Trafikte yaya geçidinde araçların durması, yayalara yeşil ışık yandığında karşıya geçme gibi kurallar birey tarafından doğru uygulansa da kimi durumlarda bu kurallar toplum tarafından ihlal edilmekte ve güvenlik riskleriyle karşılaşılmaktadır. Bu beceri öğretimi etkinliklerinin çocuğunuzun gelecekteki beceriler için ön koşul olduğunu unutmayınız. Bireyin becerileri sık sık tekrar etmesi için fırsatlar oluşturunuz. Eğitim süreci için mutlaka öğretmeninize danışınız (11).

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 1

Beceri: Günlük yaşamda trafik kurallarına uyar.

Gerekçe ve Becerinin Seçimi:

- ✓ Trafik becerileri, çocuğunuzun günlük yaşamdaki bağımsızlığı ve güvenliği için anahtar bir beceri alanıdır.
- ✓ Trafik kurallarının öğretimine başlarken ilk aşamada yaşadığınız bölgeyi değerlendirin (ör. Yaşadığınız bölgede trafik ışıkları yoksa bu beceriyi amaçlamayın.).
- ✓ Bireyin yakın çevresinde karşılaşılabileceği riskleri göz önünde bulundurun.

Öğretim Süreci:

- ✓ Seçtiğiniz beceriye göre oyun ya da rol oynama etkinlikleri tasarlayın.
 - o Yaya geçidini ayırt etme için evinizin koridoruna koli bandı ve beyaz kâğıt ile yaya geçidi çizebilir, çocuğunuzun odasından çıkarken sağa ve sola bakmasını isteyebilirsiniz.
 - o Trafik ışıklarının öğretimi için lavabonun kapısına trafik lambası şeklinde bir resim asabilir, çocuğunuza kırmızıda içeri giremeyeceğini yeşilde lavabonun müsait olduğunu ifade edebilirsiniz.
- ✓ Beceriyi gerçek ortamda çalışın.
 - o Evde ya da diğer ortamlarda çalıştığınız becerileri toplumsal ortamlarda da sık sık tekrar edin.

- ✓ Bu durumun gerekçesini akrabalarınıza ya da yakın çevrenize açıklayın.

Tablo 4.6 Alan Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Tehdit ve risk içeren durumlara yönelik tanıdığı ve tanımadığı kişileri ayırt eder.	Güvenli kişileri gösterir.
	Güvenli kişilerin ismini söyler.
	Tanımadığı kişilerin temasını güvendiği kişilere söyler.
Tehdit ve risk içeren durumlarda kendisini korur.	Güvenilir olmayan kişilerin yakınlığına tepki verir.
	Fiziksel güce karşı kendini korur, kaçar, bağırır.

ÖRNEK ETKİNLİK

Beceri: Güvenli kişileri gösterir.

Gerekçe: Anne, baba ve kardeşler gibi birincil düzeyde aile üyeleri dışındakilerin çocuğunuzla fiziksel olarak belli bir sınırı aşmaması önemlidir. Çocuğunuzla yılda bir karşılaşılan aile üyesinin (ör. dayı) çocuğunuzla öpme ya da sarılma gibi temasta bulunması, çocuğunuzun güvenli kişileri ayırt edememesine neden olabilir.

Materyaller: Çocuğun çok sık karşılaştığı kişiler ile tanımadığı kişilerin fotoğraflarını içeren kartlar, çocuğunuzun fotoğrafını içeren kart, bir adet tabak.

Öğretim Süreci:

- ✓ Çocuğunuzla karşılıklı oturun.
- ✓ Tabağı ortanıza yerleştirin ve çocuğun fotoğrafını tabağın içine koyun.
- ✓ Önünüze bir tanıdık bir tanımadık kişi fotoğrafı koyun.
- ✓ Çocuğunuza "Hangisi tanıdık?" diye sorun ve tanıdık kişiyi gösterin.
- ✓ Tanıdık kişinin fotoğrafını tabakta yer alan çocuğun fotoğrafının yanına koyun.
- ✓ Bu etkinliği günlük olarak tekrar edin.
- ✓ Çocuğunuzun düzeyine göre tanıdık kişilerin fotoğrafını gösterip bu kişilerin çocuğunuzla temas kurabileceğini, tanıdık olmayan kişiler temas kurduğunda reddetmesi (ör. "Dokunma!" demesi) gerektiğini açıklayın.

Neler Öğrendik?

Değerli Aileler,

Bu bölümde sizlere çocuğunuzun güvenlik becerileri alanında desteklemeniz için çeşitli açıklamalarda bulunulmuştur. Çocuğunuzun güvenlik becerileri alanındaki yeterliklerini desteklemek onun;

- ✓ Güvenlik risklerinden kaçınmasına,
- ✓ Toplum içerisinde bağımsız şekilde yaşamasına,
- ✓ Kendisini geliştirecek fırsatlara ulaşımına katkı sunmaktadır.

Aşağıda güvenlik becerilerini destekleme sürecinde kritik basamaklar özetle sıralanmıştır.

- ✓ **Güvenlik becerileri neden önemlidir?**

- o Çocuğun güvenlik becerilerindeki yeterlikleri yükseldikçe ailenin bireyin sağlığına ve çevredeki risklere yönelik kaygıları azabilmektedir. Böylece azalan korumacı tutumlar, güvenlik becerileri bireyin çevresindeki fırsatlara erişimini mümkün kılmaktadır.

✓ **Güvenlik becerileri nelerdir?**

- o Güvenlik becerileri farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Ortama göre; ev içinde ya da toplumsal ortamda sergilenen güvenlik becerileri olarak sıralamak, çevresel değerlendirme sürecinde yararlı olabilir. Diğer yandan önleyici beceriler ve tehlike anında sergilenmesi gereken beceriler şeklindeki sınıflandırma, oluşum zamanına göre sınıflandırmaya örnek gösterilebilir. Güvenlik becerileri; ev kazalarını önleme, ilk yardım, trafik, yangın ve yabancılara karşı korunma şeklinde beceri alanına göre de sınıflandırılabilir.

✓ **Çocuğumu güvenlik becerileri alanında nasıl değerlendirebilirim?**

- o Her ortam farklı riskler içerir. Dolayısıyla yaşadığınız çevreye göre çocuğunuzun sahip olması gereken yeterlikler farklıdır. Bu nedenle her bireyin güvenlik becerileri alanındaki gereksinimleri değişim gösterebilir. Değerlendirme süreci kısaca aşağıda basamaklandırılmıştır:
 - Çocuğunuzun değerlendirme için onu belli bir süre gözleyin.
 - Gün içerisinde karşılaştığı güvenlik risklerini not edin.
 - Bu riskleri en önemliden en önemsiz doğru sıralayın.
 - Çocuğunuzun bu risklere karşı tepkisini not edin.

✓ **Çocuğumun yaşadığı çevreyi nasıl daha güvenli hâle getirebilirim?**

- o Çocuğunuzun güvenlik riskleriyle baş etmesini sağlamak için onun becerilerini destekleyebileceğiniz gibi çevresini de daha güvenli hâle getirebilirsiniz. Bu kapsamda şu önlemleri alabilirsiniz:
 - Evinizin içerisinde tehlike oluşturabilecek alanları ya da nesnelere belirleyin.
 - Koruyucu önlemler alın.
 - Yakın çevrenizi, komşularınızı ya da yerel yönetimleri bilgilendirin.

✓ **Çocuğumu güvenlik becerileri alanında nasıl destekleyebilirim?**

- o Güvenlik becerileri, eğitimciler için çalışılması zor konular arasındadır. Güven-

lik becerilerinin öğretimi oyunlar ve hikâyeler ile gerçekleştirilebilir. Süreç genel olarak öğretme, model olma ve sürekli tekrar etme şeklinde ilerlemelidir. Çocuğunuzu bu alanda desteklerken öğretmeninizle iş birliği içerisinde olmanız süreci kolaylaştıracaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

1. DiGuseppi, C., Levy, S. E., Sabourin, K. R., Soke, G. N., Rosenberg, S., Lee, L. C., & Schieve, L. A. (2018). Injuries in children with autism spectrum disorder: Study to Explore Early Development (SEED). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48, 461-472.
2. Lee, L. C., Harrington, R. A., Chang, J. J., & Connors, S. L. (2008). Increased risk of injury in children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29, 247-255.
3. Agran, M., & Krump, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45, 303-311.
4. Sirin, N., & Tekin-Iftar, E. (2016). Opinions of Turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 2653-2665.
5. Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M., & Tekin-Iftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 143-176.
6. Collins, B. C., Wolery, M., & Gast, D. L. (1991). A survey of safety concerns for students with special needs. *Education and Training in Mental Retardation*, 26(3), 305-318.
7. Clees, T. J., & Gast, D. L. (1994). Social safety skills instruction for individuals with disabilities: A sequential model. *Education and Treatment of Children*, 163-184.
8. Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 311-323.
9. Tekin-Iftar, E., Olcay, S., Sirin, N., Bilmez, H., Degirmenci, H. D., & Collins, B. C. (2021). Systematic review of safety skill interventions for individuals with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*, 54(4), 239-250.
10. Ergenekon, Y., & Çolak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 295-320.
11. Batu, S., Ergenekon, Y., Erbas, D., & Akmanoglu, N. (2004). Teaching pedestrian skills to individuals with developmental disabilities. *Journal of Behavioral Education*, 13(3), 147-164.

BÖLÜM 5

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK

BAĞIMSIZ YAŞAM
BECERİLERİNİ
DESTEKLEME

Genel Amaç

Bu bölümün sonunda aileler otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklarının bağımsız yaşam becerilerini nasıl destekleyeceklerini öğreneceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocukları için neden önemli olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin nasıl desteklenebileceğini ve bu beceriler desteklenirken ne tür uyarlamalar yapılabileceğini açıklar.

İçerik

1. Giriş
2. Bağımsız Yaşam becerileri
3. Bağımsız Yaşam Becerilerinin Önemi
4. Günlük Yaşam Becerileri
5. Öz Belirleme Becerileri
6. Bağımsız Yaşam Becerilerini Destekleme
7. Neler Öğrendik?
8. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Kitabınızın beşinci bölümü “Bağımsız Yaşam Becerilerini Destekleme” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm giriş başlığıyla başlamış, bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu ve bağımsız yaşam becerilerinin neden önemli olduğunu açıklayan bölümlerle devam etmektedir. Ardından bağımsız yaşam becerilerini destekleme başlıklarına yer verilmiştir.

Giriş

Sevgili Aileler,

Bu bölümde OSB olan çocuğunuz için bağımsız yaşam becerilerinin neden önemli olduğu, çocuğunuzun sergileyebileceği bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğu ve çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgiler sunulmuştur.

OSB Olan Çocuklar İçin Bağımsız Yaşam Becerilerinin Önemi

Bağımsız yaşam becerileri, en genel tanımıyla çocuğunuzun bir başkasına ihtiyaç duymadan yaşamını sürdürebilmesi için sergilemesi gereken becerilerdir (1). OSB olan çocuklar yeterlilikten etkilenme düzeylerine göre hem çocukluk hem de yetişkinliğe geçiş dönemlerinde sosyal ve toplumsal ortamlarda bağımsız yaşam becerilerini sergilemede tipik gelişen akranlarına kıyasla önemli sınırlılıklar yaşamaktadırlar (2, 3, 4). Tipik gelişen çocuklar, bağımsız yaşam için gerekli olan pek çok farklı alandaki bilgi ve becerileri, çoğunlukla hâlihazırdaki eğitim olanaklarını kullanarak ya da yalnızca çevrelerindeki yetişkinleri ve akranlarını gözleyerek öğrenebilirken, OSB olan çocukların bağımsız yaşam becerilerini öğrenebilmeleri sistematik öğretim süreçleri ile mümkün olmaktadır (5, 6, 7, 8).

Görsel 5.1. Betimleme: Elinde karıştırıcı olan ve önünde yumurta olan bir kız çocuk ile elinde kaşık olan ve kâsedekileri karıştırmak üzere olan bir erkek çocuk

OSB olan çocuklar da tüm çocuklar gibi yetişkin olduklarında toplumda eşit ve aktif biçimde bağımsız yaşama katılma hakkına sahiptir. OSB olan çocuklara erken yaşlardan itibaren verilen eğitim hizmetlerinin temel amacı da onların ileriki yıllarda bağımsız birer yetişkin olmaları içindir. Bu nedenle her birey için son derece önemli olan bağımsızlık kavramı, beraberinde bağımsız yaşam becerilerinin önemini de beraberinde getirmiştir (9). Bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocuğunuza bağımsız yaşama geçmeden önce ve erken dönemlerden itibaren kazandırılması, onların hem kaynaştırma/bütünleştirme ortamlarından en üst düzeyde fayda sağlamalarına hem de ileriki yaşamlarında başkalarına bağımlı olmadan gereksinimlerini karşılayabilmelerine olanak sağlar (10, 11).

Görsel 5.2. Betimleme: Ellerini iki yana kaldıran bir erkek çocuk

Bağımsız Yaşam Becerileri

Bağımsız yaşam becerileri, bireyin bir başkasının desteğine gereksinim duymadan yaşamını sürdürebilmesi için gerçekleştirmesi gereken becerilerdir. OSB olan bireyler yaşamlarının tüm dönemlerinde toplumsal ortamlarda bağımsız yaşam becerilerini gerçekleştirmede tipik gelişim gösteren akranlarına göre önemli derecede sınırlılıklar yaşamaktadırlar. Tipik gelişim gösteren bireyler, bağımsız yaşam becerilerini sahip oldukları eğitim olanakları sayesinde ya da çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek daha kolay bir şekilde öğrenebilmektedirler. OSB olan bireyler ise bu becerileri kazanabilmeleri için erken gelişim dönemlerinden itibaren sistematik ve yoğun bir öğretim sürecine ihtiyaç duyarlar.

Görsel 5.3. Betimleme: Annesi ile birlikte yer silen bir çocuk ve annesinin sırtına çıkmış daha küçük yaşta bir çocuk

Bağımsız yaşam becerileri farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bazı kaynaklar bağımsız yaşam becerilerini; öz bakım becerileri, ev içi beceriler ve işlevsel akademik beceriler olarak sınıflandırırken (12, 13) bazı sınıflandırmalarda iletişim becerileri, günlük yaşam becerileri ve toplumsal uyum becerileri başlığı altındaki becerilerin bağımsız yaşam becerileri (13, 14) olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde çocuğunuzun bulunduğu yaş grubunda kendisinden beklenen bazı bağımsız yaşam becerilerinden söz edilmektedir. Bu beceriler günlük yaşam, öz-belirleme becerileri ve bunların alt becerilerinden oluşmaktadır.

Günlük Yaşam Becerileri	Öz-Belirleme Becerileri
<ul style="list-style-type: none"> • Kişisel gereksinimleri karşılama becerileri • Alışveriş becerileri • Kişisel bütçe yönetme • Ulaşım becerileri • Serbest zaman becerileri 	<ul style="list-style-type: none"> • Kendinin farkında olma • Seçim yapma • Karar verme • Hedef belirleme ve hedefe ulaşma • Problem çözme • Kendini savunma • Kendini pekiştirme

Yukarıda yer alan beceriler yetişkinlik dönemiyle ilişkilendirilse de bu becerilere ilişkin ön koşul beceriler, erken çocukluk döneminden itibaren kazandırılmaya başlanmalıdır.

Örneğin çocuğunuz kişisel bütçe yönetimine ilişkin becerilerini ona verdiğiniz haftalık harçlığını her güne eşit biçimde paylaştırıp haftanın sonuna kadar kullanarak geliştirebilir. Benzer şekilde toplu taşıma araçlarına binerken sıraya girme, kartı makineye okutma, ineceği durağı söyleme gibi becerileri çalışarak destekleyebilirsiniz. Bu beceriler, yukarıda sözü edilen becerilerin alt basamaklarıdır. Zamanla gerçekleştirdiği basamakların artırılması ve çocuğunuzun doğru gerçekleştirdiği basamakların pekiştirilmesi yoluyla becerinin bütünü kazanabilir. Başka bir örnek, alışveriş becerileri için de verilebilir. Alışveriş sırasında kasada ödemeyi çocuğunuzun yapması, ürünlerin bulunduğu reyonları çocuğunuza öğretmeniz gibi erken dönemde çalışılan beceriler ileriki yıllarda karmaşık becerilerin öğrenilmesini kolaylaştırır.

! DİKKAT

Bağımsız yaşam becerileri erken çocukluk döneminden itibaren kazandırılmaya başlanmalıdır.

DÜŞÜNÜN

Çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini desteklemek için başka neler yapabilirsiniz?

Bağımsız yaşam becerileri, hem birbirlerini destekleyen hem de birçok alandaki becerilerin öğretimi için ön koşul özelliği olan becerilerdir. Ulaşım, alışveriş, yemek yapma gibi becerilerin öğretimi; çocuğunuzun yetişkinlik döneminde kendi başına yaşayabilmesi, kendi bütçesini yönetebilmesi, kendi işine bağımsız bir şekilde gidip gelebilmesi, serbest zamanlarını uygun biçimde geçirmesi için önemlidir. Benzer şekilde ulaşım, alışveriş, fatura ödeme gibi bağımsız yaşam becerilerini sergilemek için parayı yönetme becerisine sahip olmak gerekmektedir. İzleyen başlıklarda çocuğunuzun bu yaş grubunda kazanabileceği ve sergileyebileceği bağımsız yaşam becerileri açıklanmıştır.

DİKKAT

Bağımsız yaşam becerileri hem birbirlerini destekleyen hem de birçok alandaki becerilerin öğretimi için ön koşul özelliği olan becerilerdir.

Günlük Yaşam Becerileri

Çocuğunuzun 1. kademedeki sergilemesi beklenen günlük yaşam becerileri arasında kişisel bütçe yönetimi, kişisel gereksinimleri karşılama, diğer bireylerle ilişkiler, ulaşım becerileri, alışveriş becerileri, serbest zaman becerileri yer almaktadır. Aşağıda bu beceriler sırasıyla kısaca açıklanmıştır.

Kişisel Gereksinimlerini Karşılama Becerileri

Kişisel gereksinimleri karşılama becerileri; bu yaş grubundaki çocuklar için yemek yeme becerileri, kişisel temizlik ve bakım, tuvalet becerileri, banyo yapma, giyinme-soyunma becerileri gibi öz bakım becerilerinden oluşmaktadır. Öz bakım becerileri, çocuğunuzun başkalarına bağımlı olmadan kişisel gereksinimlerini kendi başına karşılayabilmesi için oldukça önemli becerilerdir. Bu beceriler sayesinde çocuğunuz okulda ya da diğer toplumsal ortamlarda kendi kendine yetebilir ve yanında bir başkası olmadan gereksinimlerini karşılayabilir. Öz bakım becerilerini bağımsız olarak sergileyebilen çocuklar farklı sosyal ortamlara katılarak sosyal ilişkilerini geliştirebilir ve akranları tarafından sosyal kabul görürler.

Öz bakım becerileri, diğer bağımsız yaşam becerileri için de ön koşul olma özelliği taşır. Örneğin kişisel bakım, yemek yeme ve tuvalet becerileri gibi öz bakım becerilerini sergileyebilen bir çocuk okulda pek çok aktiviteye bağımsız olarak katılabilir. Akranlarıyla daha fazla zaman geçirebilir. Bu becerilerdeki yeterlilikleri onun akranlarıyla arasındaki gelişimsel farkı azaltmasına ve kendisini bu özelliklerdeki performansı bakımından yeterli görmesini sağlar. Bu sayede öz güvenleri artar. Kendi gereksinimlerini karşılama becerilerini desteklemek için yemek sırasında, kişisel temizlik sırasında çocuğunuzun gerçekleştirebildiği basamakları pekiştirip gerçekleştiremediği basamaklarda ne yapacağını söyleyerek ipuçları verebilirsiniz.

ÖRNEK

Okula giderken hava durumuna uygun giyinmeyi desteklemek için çocuğunuza "Bugün hava nasıl? O zaman nasıl giyinmen gerekir? Birlikte kıyafetlerini belirleyebiliriz." gibi ipuçları sunabilirsiniz. Çocuğunuz doğru tepkiler verdiğiğinde onu pekiştirebilirsiniz.

Görsel 5.4 Betimleme: Şemsiye, yağmurluk ve çizme görseli

Tipik gelişen akranları, bu becerileri çoğunlukla bilişsel gelişimleri ve bedensel olgunluklarına bağlı olarak çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek sergileyebilirler. Buna karşın OSB olan çocuğunuzun bu becerileri kazanabilmesi için sistematik olarak beceri öğretimi gerekebilir. Öz bakım becerileri ve bu becerilerin desteklenmesine ilişkin daha detaylı bilgilere ulaşmak için 0-3 yaş kitabında yer alan 6. bölümü inceleyebilirsiniz.

Alışveriş Becerileri

Alışveriş becerileri; ne alacağına karar vermesi, alışveriş rutinin basamaklarını yerine getirebilmesi, alışveriş sırasında gereksinimi olan ürünleri alması ve seçenekler arasından uygun fiyatlı olan ürünü seçmesi, aldığı ürünün son tüketim tarihini kontrol etmesi ve para hesabı yaparak para üstünü kontrol edebilmesi gibi alt becerilerden oluşur. Alışveriş becerileri çocuğunuzun okulda ve toplumsal ortamlarda

Görsel 5.5 Betimleme: Meyve, Sebze Reyonu önünde elinde alışveriş sepeti olan bir erkek çocuk

sıklıkla gerçekleştirmesi gereken ve başka beceriler için de gerekli olan beceriler arasındadır. Örneğin dışarıda yemek yeme, ulaşım gereksinimlerini yerine getirme, serbest zaman geçirme, bütçe yönetimi gibi becerileri gerçekleştirebilmesi için çocuğunuzun alışveriş becerilerini sergileyebilmesi beklenir.

Alışveriş becerilerini desteklemek için alışveriş sırasında gerçekleştirilen basamakların bir bölümünü çocuğunuzun gerçekleştirmesini isteyebilirsiniz.

ÖRNEK

Alışveriş sırasında alışveriş listesinde bulunan ürünleri okuma ve reyonları bulma, ürünlerin fiyatlarını karşılaştırma, ödeme sırasında ürünleri poşetlere yerleştirme gibi basamaklarda çocuğunuzdan yardım isteyebilirsiniz.

Kişisel Bütçe Yönetimi Becerileri

Kişisel bütçe yönetimi becerileri; çocuğunuzun var olan bütçesini kalemlere (yemek parası, yol harcamaları gibi) uygun bir biçimde paylaşabilmesi, para hesabı yapabilmesi, parasını hesaplı/idareli kullanabilmesi ve harcamalarını planlayabilmesi gibi alt becerileri kapsamaktadır. Kişisel bütçe yönetimi becerisi bir yetişkinlik becerisi gibi görülse de çocuğunuzun erken dönemde öğrenmesi gereken beceriler, arasında yer alır. Örneğin verilen günlük harçlığını hem öğle yemeği hem de eve dönüş için uygun biçimde pay etmesi, serbest zaman geçirmesi için verilen parayla hem etkinlik için hem de yol masrafları için nasıl ödeme yapacağını planlaması önemlidir. Bu planlama; çocuğunuzun ileride istihdam olduğunda kazandığı parayla giderlerini hesaplayabilmesini, gerektiğinde tasarruf ederek para biriktire-

bilmesini kolaylaştıracaktır. Erken yaşlarda para yönetimi, çocuğunuzun ileri de bu beceriyi gerçekleştirirken zorlanmamasını sağlar. Para yönetimi, önemli bağımsız yaşam becerileri arasında yer alır. Bizler biliyoruz ki bireyi bağımsız yapan en önemli göstergelerden birisi onun bağımsız olarak kendi parasını kazanabilmesi ve başkasına bağımlı olmadan parasını uygun biçimde yönetebilmesidir. Bu nedenle siz de çocuğunuzun bu beceriyi gerçekleştirebilmesi için onu günlük yaşamda para kullanılan ortamlarda destekleyebilirsiniz.

ÖRNEK

Alışveriş sırasında alınan ürünlere parasının yetip yetmeyeceğini hesaplamasında, harçlığını haftalık olarak nasıl bölüştüreceği konusunda yardımcı olarak çocuğunuzu destekleyebilirsiniz.

Görsel 5.6 Betimleme: İçinde bozuk para olan cam kavanoza para atan bir çocuk eli ve kavanozun altında kâğıt paralar

Ulaşım Becerileri

Ulaşım becerileri, bireyin bir yerden başka bir yere güvenli bir biçimde herhangi bir taşıt aracılığıyla gidebilmesini içeren becerilerdir. Ulaşım becerileri; kişinin gideceği yere ve ulaşım için hangi aracı kullanacağına karar vermesi, ulaşım aracında kullanacağı bilet, kart, para gibi ödeme biçimlerini öğrenmesi ve kullanması, ulaşım aracından nerede ineceğini bilmesi, ulaşım araçlarını kullanırken kurallara uyması gibi alt becerilerden oluşur. Ulaşım becerilerini sergilemek, çocuğunuzun size olan bağımlılığını önemli ölçüde azaltırken onun da yaşam kalitesini artırır.

Görsel 5.7 Betimleme: Servise binen bir kız çocuk

Çocuğunuzla birlikte ulaşım becerilerini gerçekleştirirken beceri basamaklarının bazıları gerçekleştirilmesi için ona destek olabilirsiniz.

ÖRNEK

Bineceği araç için kullanılan kartın/biletin ücretini ödeme, araca binerken kartı okutma, ineceği durağı söyleme gibi basamakları çocuğunuzun gerçekleştirmesini isteyebilirsiniz.

Serbest Zaman Etkinlikleri

Serbest zaman etkinlikleri; en basit tanımıyla bireyin sorumluluklarını yerine getirdiği zorunlu eylemlerin dışında kalan zamanlarda bireysel istekleri doğrultusunda, gerçekleştirmekten keyif aldığı etkinliklerdir. Hobileri gerçekleştirmek (müzik dinlemek, sinemaya gitmek, spor yapmak, bilgisayar oyunu oynamak vb.) akranlarıyla evde ya da farklı ortamlarda zaman geçirmek, serbest zaman etkinliklerine örnek olarak verilebilir. Serbest zaman etkinlikleri çocuğunuzun serbest za-

Görsel 5.8 Betimleme: Çeşitli sportif faaliyetleri yapan altı çocuk

manlarını ve bu zamanlarda neler yapacağını belirlemesi, etkinliklere başkaları da katılacaksa onlara haber vermesi, uygun olup olmadıklarını öğrenmesi, etkinlik dışarıda gerçekleştiriliyorsa hangi ulaşım türünü kullanacağına karar vermesi ve serbest zamanlarda yapmayı planladığı etkinlikler hakkında bilgi sahibi olması gibi alt becerilerden oluşur.

ÖRNEK

Çocuğunuzla neler yapmaktan hoşlandığını konuşmak, ona katılmak istediği etkinliklere nasıl katılacağını öğretmek bu becerileri desteklemenizi sağlar.

Tüm bireyler sorumluluklarını yerine getirdikleri zorunlu durumlar dışında kalan zamanlarda kendilerini iyi hissedebilecekleri etkinlikler yapmak isterler. OSB olan çocuğunuzun serbest zamanlarında keyif alacağı etkinlikleri planlayabilmesi ve akranlarıyla bir arada olması; onun yetersizliğin getirileriyle daha kolay baş edebilmesini, kendisini rahat hissederek duygularını kolay ifade etmesini ve güçlü yanlarını geliştirebilmesini sağlar.

Öz Belirleme Becerileri

Öz belirleme becerileri; çocuğunuzun kararlarını başkalarından bağımsız olarak verebilmesi, verdiği kararları uygulayabilmesi ve kararlarının sonucunu kabul etmesi anlamına gelen becerilerdir. Öz belirleme becerileri, çocuğunuzun bir eylemi gerçekleştirirken kendi iradesini kullanması anlamına gelmektedir. Öz belirleme; becerileri kendi özelliklerinin farkında olma, seçim yapma, karar verme, hedef belirleme ve hedefe ulaşma, problem çözme, kendini savunma ve kendini pekiştirme gibi alt becerilerden oluşur.

Her birey bağımsız yaşam becerilerini gerçekleştirirken öz belirleme becerilerini sergilemeye gereksinim duyar. Örneğin alışveriş sırasında bulamadığı bir ürünün yerine muadil bir ürün almaya karar vermek bir öz belirleme becerileri arasında yer alan problem çözme becerisidir. Benzer şekilde serbest zamanlarında yüzmek isteyen ve bu aktiviteyi nerde nasıl geçireceğine ilişkin internetten bilgi toplaması bir hedef belirleme ve bu hedef için çalışma becerisidir. Ödevini tamamladığında kendisine televizyon izleme ödülü vermesi, yine öz belirleme becerilerinden birisi olan kendini pekiştirme becerisidir.

Görsel 5.9 Betimleme: Havaya zıplayan bir kız çocuğu

Öz belirleme becerileri; çocuğunuzun bir birey olduğunu ve yetersizliklerine rağmen birçok şeyi yapabildiklerine olan inançlarını arttıran psikoloji temelli becerilerdir. Çocuğunuz öz belirleme becerilerini gerçekleştirdiğinde kendi ilgilerini ve tercihlerini daha kolay belirleyebilir, hedeflerini başkalarıyla paylaşabilir ve hedeflerine ulaşmak için çaba harcar. Bu durum onun bir şeyleri tek başına başardığı için psikolojik olarak da dengeli bir insan olmasını sağlar. Aşağıda çocuğunuzun bu yaş grubunda sergileyebileceği öz belirleme becerilerinin bazıları açıklanmıştır.

Kendinin Farkında Olma

Bu beceriler çocuğunuzun bireysel özelliklerinin, yetersizliklerinin ve güçlü yanlarının farkına varması, ilgi alanlarının neler olduğunu bilmesini sağlayan becerilerdir. Kendinin farkında olan bir çocuk yapabileceklerini ve yapamayacaklarını bilir. Bu beceri çocuğunuzun var olan özellikleriyle mutlu olmasını, kendisinin de akranları gibi güçlü yanlarının olduğunu farkına varmasını sağlar.

ÖRNEK

Sınıfta yapılan bir sınavda arkadaşlarıyla aynı puanı alamayacağını bilmesi, çocuğunuzun bu durumla baş etmesini kolaylaştıracaktır.

Seçim Yapma

Seçim yapma becerileri, çocuğunuzun günlük yaşamda karşılaştığı seçenekler arasından kendisi için doğru ve uygun olanı seçmesi olarak tanımlanabilir. Çocuğunuzun bu yaş grubunda alışveriş sırasında iki ürün arasından uygun fiyatlı olanı seçmesi, okuldan eve geldiğinde ödevlerini yapmak ile bilgisayar oyunu oynamak arasında o anda yapması gerekeni seçmesi bunlara örnek verilebilir. Çocuğunuzun seçim yapma becerilerini geliştirmek için günlük yaşamda örnekler vererek onunla çalışabilirsiniz.

ÖNERİ

Çocuğunuza çeşitli örnekler sunabilir ve bunların hangilerinin o durumda yapılabilecek doğru seçim olduğunu sorabilirsiniz. Örneğin "Abur cubur mu yoksa sağlıklı besinler yemek mi doğru bir seçim?" gibi.

Karar Verme

Günlük yaşamda hepimiz pek çok konuda kararlar verebiliriz. Bu kararlar anlık da olabilir uzun süre düşünerek aldığımız kararlar da olabilir. Bu kararlar çoğu zaman hayatımızı yönlendiren sonuçlara neden olabilir. OSB olan çocuklar çoğunlukla karar vermede zorluk çekerler. Bu nedenle yetişkinler çoğu zaman onların bu becerilerini öğrenemeyeceklerini düşünerek onların yerine karar verirler. Ancak bur durum onların bir başkasına bağımlı olmalarına neden olabilir. Bu nedenle onlara karar verme becerilerinin öğretilmesi ve bu becerilerin günlük yaşamda desteklenmesi gerekmektedir.

ÖRNEK

Alışveriş sırasında hangi ürünü almanın ekonomik olacağına karar verme, ulaşım becerileri sırasında hangi ulaşım aracını kullanarak eve daha kısa sürede gideceğine karar verme becerileri çalışılabilir.

Hedef Belirleme ve Hedefe Ulaşma

Hedef belirleme ve hedefe ulaşma becerileri, bireyin yapmak istediklerini belirleyerek kendisi için bir yol haritası belirlemesi ve hedefe ulaşmak için gereken basamakları yerine getirmesidir. Her birey her zaman belirlediği hedefe ulaşamayabilir. Başarısızlıklar yaşayabilir. Burada önemli olan hedefe ulaşmak değildir. Bireyin belirlediği hedefe ulaşmadığı durumlarda neden başarısız olduğunu sorgulaması da oldukça önemli bir beceridir. OSB olan çocuklar, çoğunlukla kendileri için belirlenen eğitsel ya da sosyal hedeflerde söz sahibi olmazlar. Ancak her çocuğun ne öğreneceği ya da ne yapması gerektiğine ilişkin fikrinin sorulması ve düşüncelerinin önemsenmesi gerekir.

ÖRNEK

Serbest zamanlarını geçirme için bir etkinlik belirlemesini ve bu etkinliği gerçekleştirebilmesi için neler yapması gerektiğini bir kâğıda not etmesini ve kendisine bir yol haritası belirlemesini isteyebilirsiniz.

Problem Çözme

Problem çözme becerileri, bireyin bir eylemi gerçekleştirirken karşılaşılan aksilikleri ya da problemleri nasıl çözeceğine ilişkin yollar bulması anlamına gelmektedir. Problem çözme becerileri, bireyin bağımsızlığı için oldukça önemli beceriler arasında yer alır. Günlük yaşamda karşılaştığı problemleri çözebilen bir çocuk kendisine güvenir. Bir eylemi gerçekleştir-

ken karşılaşılabileceği sorunları çözebileceğine olan inancı, onu yeni adımlar atmaya teşvik eder. OSB olan çocuklar bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunu nasıl çözebileceklerini çoğu zaman bilemezler. Bu durum onların bir şeyi başarabileceklerine olan inançlarını azaltır. Sürekli başarısız olacaklarını düşünebilirler. Bu nedenle problem çözme becerilerinin desteklenmesi oldukça önemlidir.

ÖRNEK

Harçlığını evde unuttuğunda bu durumu çözmek için neler yapabileceğini (öğretmeninden ailesine haber vermesini isteme gibi) konuşabilirsiniz.

Kendini Savunma

Kendini savunma becerileri, bireyin zor bir durumda kaldığında kendisini fiziksel ya da sosyal olarak savunabilmesini gerektiren becerilerdir. Kendini savunma becerileri çocukların hem yetişkinlerle hem de akranlarıyla olan ilişkilerinde oldukça önemli becerilerdir. OSB olan çocuklar yetişkinler ya da akranları tarafından bir zorbalığa maruz kaldıklarında kendilerini ifade etmedeki becerilerindeki yetersizlikleri nedeniyle kendilerini savunamayabilirler. Örneğin tenefüste arkadaşıyla tartışan çocuğunuz durumu öğretmenine anlatmada zorlanarak kendini savunmadığında haksız duruma düşebilir. Benzer şekilde fiziksel bir istismara maruz kaldıklarında o an ne yapacaklarını ya da bu durumu nasıl ifade edeceklerini bilmedikleri için daha büyük problemler yaşayabilirler. Bu nedenle OSB olan çocuklara kendini savunma becerilerinin kazandırılması ve bu becerilerin desteklenmesi oldukça önemlidir.

ÖNERİ

Bir akranı ona zarar verdiğinde ya da bir yabancı ona istemediği bir şey yaptığında kendisini nasıl savunabileceğini, nasıl davranması gerektiğini anlatabilirsiniz.

Bağımsız Yaşam Becerilerinin Desteklenmesi

OSB olan çocukların toplumsal yaşama daha kolay uyum sağlamaları, yaşadıkları toplumun aktif bir üyesi olabilmesi için bağımsız yaşam becerilerinin öğretilmesi ve desteklenmesi oldukça önemlidir (1, 2, 3). Daha önceki başlıklarda da ifade edildiği çocuğunuzun toplumsal ortamlara sorunsuz geçiş yapmaları ve tam bağımsız bireyler olabilmeleri için bu becerilerin bağımsız bir yaşama/toplumsal yaşama geçmeden önce kazandırılması gerekmektedir. Bağımsız yaşam becerilerinin pek çoğu erken dönemlerde de desteklenebilir. Aşağıda çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini desteklemede neler yapabileceğinize ilişkin çeşitli öneriler yer almaktadır.

- Bağımsız yaşam becerilerin yeni ortamlara genellenebilmesi açısından mümkün olduğunca gerçek ortamlarda öğretilmesi ve/veya doğal olarak oluşan fırsatların kullanılması önerilmektedir. Bu nedenle bu becerileri çocuğunuzla günlük yaşam içerisinde gerçekleşen doğal fırsatları (alışveriş sırasında, ulaşım sırasında gibi) kullanarak destekleyebilirsiniz.
- Hangi beceri desteklenirse desteklensin ipucu vermek ve pekiştirme yapmak oldukça önemlidir. Çocuğunuz beceri basamaklarını gerçekleştiremediğinde nasıl yapılacağını göstermek ya da gerçekleştirdiği basamaklar için pekiştirmek, becerinin gerçekleştirilme olasılığını önemli ölçüde artırır. Zamanla ipucu desteğini geri çekebilirsiniz.
- Bağımsız yaşam becerileri çoğu zaman çok basamaklı ve karmaşık görünen beceriler olabilir. Bu becerilerin tüm basamaklarını aynı anda çalışmak yerine beceri basamaklarını birer birer çalışmak oldukça yararlı olabilir. Örneğin alışveriş sırasında para üstünü alma, alınan ürünleri poşete koyma, belirli reyonlardaki ürünleri çocuğunuzun almasını isteme gibi basamakları sırayla çalışabilir daha sonra becerinin tamamını destekleyebilirsiniz.
- Bağımsız yaşam becerileri, çocuğunuzun ilgileri ve güçlü yanlarının kullanılmasını gerektiren becerilerdir. Bu nedenle zaman zaman çocuğunuzun güçlü ve zayıf yönleri üzerinde konuşmak, nelerle ilgilendiğini öğrenmek amacıyla onunla konuşmak yararlı olabilir. Buna ek olarak onun tercihlerine saygı duymak, kararlarını desteklemek ve haklarını savunması konusunda cesaretlendirmek oldukça önemlidir.
- Bağımsız yaşam becerileri arasında yer alan öz belirleme becerilerini desteklemek için de çeşitli yollar kullanılabilir. Örneğin çocuğunuza ev içinde bazı sorumluluklar vermek (her akşam masayı hazırlama görevi gibi), sorumluluklarını yerine getirmesi için çeşitli ipuçları kullanmak (sabah okula gitmeden çantasını hazırlaması gibi), hedeflerine ulaşabilmesi için çeşitli yollar belirlemek (istediği oyuncak almak için harçlığının bir bölümünü biriktirmesi gibi), hedeflerine ulaşamadığında neden ulaşmadığını kendisine sorması (ödevlerini zamanında yapmadığı için düşük not aldığını bilmesi) bunlara örnek verilebilir.

Bağımsız yaşam becerileri, sistematik öğretim süreçleriyle öğretilen ancak yalnızca gerçek ortamlarda sıklıkla tekrarlandığında kalıcılığı ve genellenebilirliği sağlanan becerilerdir. Bu nedenle aileler çocuklarının bağımsız yaşam becerilerinin desteklemek için günlük yaşamda karşılaştıkları her fırsatı bir öğretim ortamı olarak kullanmalıdırlar.

Neler Öğrendik?

Bu bölümde bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğu, bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocuklar için önemi, çocuğunuzun bu yaş grubunda hangi bağımsız yaşam becerilerinin sergileyebileceği ve bu becerileri, günlük yaşamda nasıl destekleyebileceğinize ilişkin öneriler yer almaktadır. Bağımsız yaşam becerileri, çocuğunuzun bir başkasına bağımlı olmadan yaşamını sürdürmesini sağlayan beceriler olarak tanımlanmaktadır. Tipik gelişen akranları bağımsız yaşam becerilerini sahip oldukları eğitim olanakları sayesinde ya da çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek daha kolay bir şekilde öğrenebilmektedirler. Buna karşın

OSB olan çocukların bu becerileri öğrenmeleri için eğitsel desteklere gereksinimleri vardır. Bağımsız yaşam becerileri erken dönemden itibaren öğretilen ve desteklenebilen becerilerdir. Bağımsız yaşam becerileri; bu yaş grubu için günlük yaşam becerileri, öz belirleme becerileri ve bu becerilerin alt becerileri şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini desteklemek için günlük yaşamda karşınıza birçok fırsat çıkmaktadır. Evde, okulda, toplumsal ortamlarda bağımsız yaşam becerilerini desteklemek bu becerilerin kalıcılığı ve genellenmesi için oldukça önemlidir.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Sitlington, P. L., Neubert, D. A., & Clark, G. M., Oliver P. (2010). Transition education and services for students with disabilities. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Pearson.
2. Steere, D. E., Rose, E. D., & Cavaiuolo, D. (2007). Growing up: Transition to adult life for students with disabilities. Boston: Pearson College Division.
3. Gürsel, O., Ergenekon, Y., & Batu, E. S. (2007). Gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 61-84.
4. Mechling, L. C., Gast, D. L., & Seid, N. H. (2009). Using a personal digital assistant to increase independent task completion by students with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(10), 1420-1434.
5. Rogers, L., Hemmeter, M. L., & Wolery, M. (2010). Using a constant time delay procedure to teach foundational swimming skills to children with autism. *Topics in Early Childhood Special Education*, 30(2), 102-111.
6. Kurt, O., & Tekin-Iftar, E. (2008). A comparison of constant time delay and simultaneous prompting within embedded instruction on teaching leisure skills to children with autism. *Topics in Early Childhood Special Education*, 28(1), 53-64.
7. Van Laarhoven, T., Kraus, E., Karpman, K., Nizzi, R., & Valentino, J. (2010). A comparison of picture and video prompts to teach daily living skills to individuals with autism. *Focus on Autism and other Developmental Disabilities*, 25(4), 195-208.
8. Ramdoss, S., Machalicek, W., Rispoli, M., Mulloy, A., Lang, R., & O'Reilly, M. (2012). Computer-based interventions to improve social and emotional skills in individuals with autism spectrum disorders: A systematic review. *Developmental Neurorehabilitation*, 15(2), 119-135. 14
9. Cihak, D. F., Wright, R., & Ayres, K. M. (2010). Use of self-modeling static-picture prompts via a handheld computer to facilitate self-monitoring in the general education classroom. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(1), 136-149.

BÖLÜM 6

Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN

**AKADEMİK BECERİLERİ
DESTEKLEME**

Genel Amaç

Aileler, I. kademe akademik becerilerin neler olduğunu, önemini ve bu becerilerle ilgili çocuğuyla yapabileceği etkinlikleri açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Akademik becerilerin neler olduğunu söyler.
- Temel akademik beceriler ve bu becerilerin önemini açıklar.
- Hayat bilgisinin önemini açıklar.
- Akademik beceriler hakkında doğru bilinen yanlışları söyler.
- Çocuğun eğitim yaşamına anne-baba katılımının önemini açıklar.
- Ev ödevinin ne olduğunu açıklar.
- Öğretmen/öğretmenler tarafından verilen ev ödevlerine yardımcı olur.
- Çocuğun öğrendiği akademik becerileri desteklemek için destek çalışmaları yapar.

İçerik

1. Temel akademik beceriler
2. Okuma becerisi
3. Okuma becerisinin önemi
4. Yazma becerisi
5. Yazma becerisinin önemi
6. Matematik becerisi
7. Matematik becerisinin önemi
8. Akademik becerilerde doğru bilinen yanlışlar
9. Hayat bilgisinin önemi
10. Çocuğun eğitim yaşamına anne-baba katılımının önemi
11. Çocukla yapılabilecek çalışmalar
12. Anne-babanın öğretmen/öğretmenler tarafından verilen ev ödevlerine yardımcı olması
13. Ev ödevi
14. Öğrenilen konuları destekleyici çalışmalar
15. Yararlanılan kaynaklar
16. Neler Öğrendik?

Açıklamalar

Bu bölümde I. kademedeki öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğa sahip anne-babaların matematik, okuma, yazma ve hayat bilgisi akademik becerilerine ilişkin; bu becerilerin neler olduğu, önemi ve akademik beceriler hakkında doğru bilinen yanlışlar konusunda bilgiler yer almaktadır. Yanı sıra ev ödevleri, anne-babaların çocuğunun ev ödevlerine yardımcı olabilmesi ve okulda öğrendiklerini destekleyici çalışmalar açıklanmaktadır.

Bilgi veren kısımlara ilişkin açıklamaları detaylı okumanız, uygulamaya yönelik etkinliklerin aynısını ya da benzerini kendiniz ve çocuğunuza göre gerçekleştirmeniz bu bölümün amacına uygun olarak tamamlanmasını sağlayacaktır.

Giriş

Okul; farklı yaş, gelişim ve eğitim düzeylerinde olan öğrencilerin öğrenim gördüğü bir eğitim kurumudur. Okullarda öğrencilerin, buldukları kademeye göre hazırlanmış öğretim programlarıyla çeşitli bilgi, beceri ve kavramları öğrenmeleri amaçlanır.

Öğrenciler bazı konuları (ör. renkler, geometrik şekiller, bazı sayılar, kısa, şişman, dolu, boş gibi kavramlar) henüz okula başlamadan aile, özel öğretmen ya da okul öncesi eğitim kurumlarından öğrenebilirler. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu özellikle I. kademedeki okuma yazmaya, matematik, geometri, fen bilgisi, Türkçe gibi derslerdeki konuları öğretmenleri sayesinde öğrenirler. Öğrencilerin derslerde öğrendiklerini pekiştirmek, daha da iyi anlamalarını ve farklı örnekleri görerek konuyu çeşitlendirmelerini sağlamak için öğretmenler onlara ev ödevleri, projeler gibi sorumluluklar verirler. Bu sorumlulukların okuldaki konularla ilgili olması, öğretmen tarafından verilmesi yalnızca okulu ilgilendirdiği ve öğretmenin sorumlu olduğu anlamına gelmemelidir. Aksine ailelerin bu konularda desteği başta çocukları olmak üzere kendileri ve öğretmenler açısından oldukça yararlıdır. Aileler, çocuklarının öğrendiklerini pekiştirmede önemli bir rol oynarlar.

Aileler olarak bir kısmınız çocuğunuza nasıl destek olacağınızı bilebilirsiniz, bir kısmınız bilgi sahibi olmayabilir bir kısmınız ise bilginizi günlük yaşamla nasıl destekleyeceğinizi bilemeyebilirsiniz. Hangi aile özelliğinde olursanız olun bu konuda en çok ihtiyaç duyacağınız konulardan biri de muhtemelen çocuğunuzun akademik becerilerine (ör. Türkçe, matematik) nasıl katkı sağlayacağınızdır.

Kitabınızın bu bölümünde I. kademedeki öğrenim göre otizm spektrum bozukluğu olan çocuğunuzun akademik becerilerini destekleyebilmeniz, sunduğunuz desteği daha nitelikli hâle getirebilmeniz için akademik becerilere ilişkin bilgiler ve çocuğunuzla gerçekleştirebileceğiniz etkinlik örnekleri ve öneriler yer almaktadır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

Ahmet Bey ve Feride Hanım'ın ilk çocuğu olan Zehra, otizm spektrum bozukluğu olan 9 yaşında bir kızıdır. Kendisinden yedi yaş küçük bir erkek kardeşi olan Zehra, I. kademedeki eğitimine devam etmektedir. Zehra sınıf arkadaşlarıyla çok iyi anlaşmakta ve öğretmenleri tarafından çok sevilme aynı şekilde Zehra da onları çok sevmektedir. Bazı dersleri kolaylıkla yapan Zehra, bazılarında çok zorlanmaktadır. En sevdiği ve kolaylıkla yaptığı dersler İngilizce ve görsel sanatlar, en zorlandığı ders matematiktir.

Görsel 6.1 Betimleme: Zehra ve ailesi

Özellikle matematik dersinde sınıfta öğretmenin sorduğu sorulara yanıt vermekte, yapılan etkinlikleri anlamakta zorlanmaktadır. Öğretmeni Zehra'nın yaşadığı bu zorluğu fark etmiştir. Bu nedenle Ahmet Bey ve Feride Hanım'a çeşitli notlar gönderip onlarla telefonda konuşmuş ve yüz yüze görüşmek istediğini belirtmiştir.

Öğretmeni dışında Ahmet Bey ve Feride Hanım da kızlarının matematik dersinde yaşadığı zorluk ve sıkıntıların farkındadır ancak ne yapacaklarını bilmemektedirler. Feride Hanım eşine zaman zaman "Farkında mısın Ahmet, Zehra matematikte çok zorlanıyor. Ona nasıl yardımcı olabiliriz ki?" sorusunu sorarken, Ahmet Bey de "İyi de Feride biz öğretmen değiliz ki! Ne yapabiliriz? Şimdi matematiği öğretmen yerine biz mi öğreteceğiz? Ama biz öğretmen değiliz ki..." sorusunu sormaktadır. Zehra'nın anne ve babası kızlarının öğretmeniyle görüşecekleri günü sabırsızlıkla beklerken akıllarında oluşan ve gittikçe artan pek çok soruyla da baş etmeye çalışmaktadırlar.

Sevgili anne-babalar, yukarıdaki hikâyeye pek çoğunuza tanıdık gelmiş olabilir. Sizin de yukarıdaki hikâyedeki gibi I. kademeye devam eden çocuğunuzun zorlandığı akademik dersler olabilir ve siz de çocuğunuza bu derslerde nasıl destek olacağınızı bilemeyebilirsiniz. Kitabınızın bu bölümünde siz anne-babaların I. kademedeki eğitimine devam eden çocuğunuza akademik derslerde nasıl destek olacağınıza ilişkin açıklamalar, videolar ve örnekler yer almaktadır.

Akademik Beceriler Nelerdir?

Okul, dersane, üniversite gibi her eğitim kurumu öğrencileri değerlendirirken genellikle öğrencilerin akademik durumunu dikkate alır. Akademik performans/durum ise öğrencilerin sınavlardan aldığı notlar, derslerde öğretilenlerin ne kadarını anladıkları, ne kadarını anlayıp yerine getirdikleri ve öğretmenin öğrenci hakkında gözlemlerini içermektedir. Akademik performans aslında akademik beceriler açısından bireyin durumunu da göstermektedir.

Akademik beceriler; genellikle İngilizce, matematik, tarih, fen gibi okul dersleriyle ilgili konuları kapsayan bir kavramdır (1). Öğrenciler akademik becerileri okulda öğrenir ve öğrendiklerini okul dışında da göstermesi/belirtmesi beklenir.

! DİKKAT

Öğrenciler akademik becerileri okulda öğrenirler. Onların okulda öğrendikleri konulardan ilgili olanlarını ev, market, restoran, banka gibi okul dışındaki ortamlarda uygulaması beklenir.

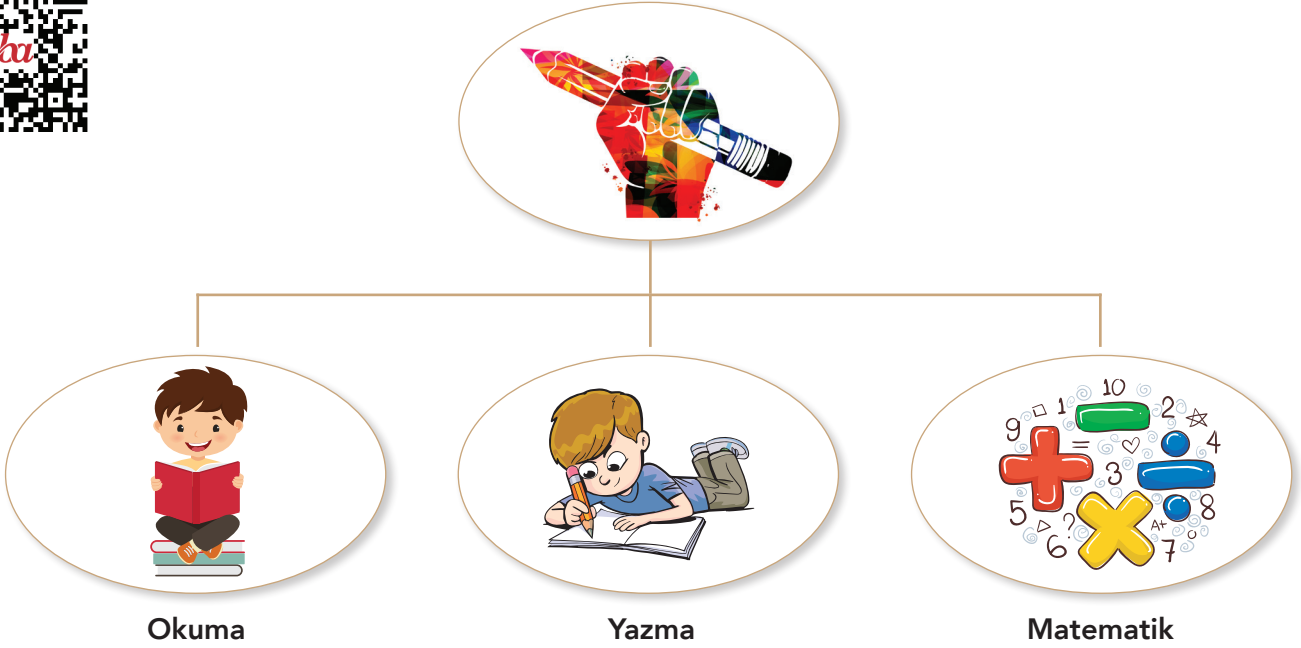
Öğrencilerin okulda öğrendiklerini sadece sınıfta ya da okulda göstermeleri, söylemeleri yeterli değildir; aksine ev, park, restoran, alışveriş merkezi, market, kantin gibi okul dışındaki ortamlarda da öğrendiklerini sergilemeleri beklenir. Bu durumu bir örnekle detaylandırmak yararlı olacaktır. Okulda mevsimler ve özelliklerini öğrenen çocuğunuzun bu konuyla ilgili öğrendiklerinin sınıf arkadaşları ya da öğretmeniyle sınırlı kalmasını bekler misiniz? Bir arkadaşına giderken ya da tatile çıkarken mevsime uygun kıyafetler giyinmesini ister ve beklersiniz değil mi? Ya da çocuğunuzun okulda matematik dersinde sayılar konusunu öğrendiğini bildiğiniz için ondan bakkaldan iki tane ekmek almasını istediğinizde de aslında okulda öğrendikleriyle bakkalda doğru şekilde alışveriş yapmasını beklersiniz. Örneklerden yola çıkarak aslında sınıfta öğrenilen akademik becerilerin günlük yaşam içerisinde sergilenmesi hem anne-babalar hem de çocuklar açısından oldukça önemli ve yararlıdır.

Akademik becerilerde matematik ve okuma gibi temel beceriler genellikle diğer tüm derslerdeki konuların/öğrenme alanlarının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle okuma, yazma ve matematik okullardaki en temel beceriler olarak ifade edilmektedir (1, 2). Bu durumu biraz daha detaylı açıklayacak olursak çocuğunuzun I. kademedeki (1, 2, 3 ve 4. sınıfta) öğrendiği okuma yazma alanındaki beceriler, aynı zamanda onun öğrendiklerini farklı derslerde de göstermesini sağlayacaktır. Okumayı öğrenen bir öğrenci; hayat bilgisi ya da fen bilgisi derslerinde de bir okuma parçasını, verilen bir ödevi okuyabilir ya da okuduğunu anlar duruma gelebilir.

Matematikte sayıları öğrenen çocuğunuz öğretmenin Türkçe dersinde kendisine sorduğu bir parçanın kaçınıcı sorusunu yanıtlayacağını matematikteki sayılarla ilgili konuyu öğrendiği için yanıtlayabilir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere temel beceriler farklı dersler ya da konularla ilişkilidir.

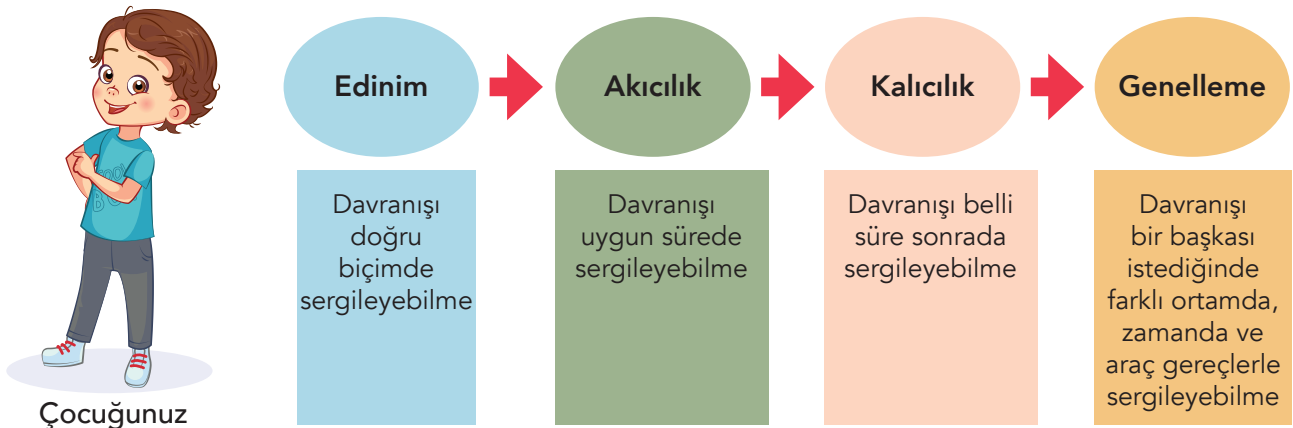

Temel Akademik Beceriler

Şekil 1 Temel Akademik Beceriler (1, 2, 3)

Bu bölümde Şekil 1'de yer alan temel akademik beceriler olan okuma, yazma, matematik becerilerine ve I. kademedeki diğer önemli akademik becerilerden olan hayat bilgisi konularına yer verilmiştir. İlgili akademik beceriler açıklanmadan önce öğrenmenin hangi aşamalardan oluştuğunu belirtmek yararlı olacaktır. Öğrenmenin aşamaları Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2 Öğrenmenin Aşamaları

Şekil 2'ye baktığınızda çocuğunuzun bir akademik beceriyi tam olarak öğrenmesi için dört farklı aşamanın gerçekleşmesi gerektiği görülmektedir. Her aşamanın ne anlama geldiği, izleyen şekildedir.

Edinim/Davranışı Doğru Biçimde Sergileyebilme: Öğretmenin çocuğunuza yazı defterine "e" sesini yazmayı öğrettiğini düşünelim. Bu aşamada çocuğunuza "e" sesini sorduğunuzda yazı defterine doğru şekilde/öğretmenin öğrettiği şekilde yazması, edinim aşamasına bir örnektir.

Akıcılık/Davranışı Uygun Sürede Sergileyebilme: Çocuğunuzun öğrendiği "e" sesini belli bir sürede yazması durumudur. Edinim aşamasındaki örnekten devam edecek olursak örneğin "e" sesini çocuğunuzun özellikleri (örneğin kas özellikleri, el kaslarını kullanma becerisi, el-göz koordinasyonu) dikkate alınarak 5 saniye içerisinde yazı defterine doğru şekilde yazması, akıcılık aşamasına bir örnektir.

Kalıcılık/Davranışı Belli Bir Süre Sonrada Sergileyebilme: Çocuğunuzun "e" sesini öğretmen öğrettikten sonra da sorulduğunda yazı defterine doğru şekilde yazması kalıcılık aşamasına örnek olarak verilebilir. Örneğin öğretmenin çocuğunuza öğrettiği "e" sesini belli bir süre sonra da (örneğin birkaç hafta sonra, birkaç gün, bir ay) sorduğunda yazı defterine doğru biçimde yazması, kalıcılık aşamasına bir örnektir.

Genelleme/Davranışı Bir Başkası İstedğinde Farklı Ortamda, Farklı Araç Gereçlerle de Sergileyebilme: Çocuğunuzun "e" sesini öğretmen öğrettikten sonra siz ya da bir başkası sorduğunda, örneğin evde, farklı araç gereçlerle (örneğin farklı yazı defterine) doğru şekilde yazmasını istediğinizde bu yaptığınız genelleme aşamasına bir örnektir.

Değerli anne-babalar, çocuğunuz hangi akademik beceride hangi aşamada olursa olsun, sizlerden çocuğunuzu farklı etkinliklerle desteklemeniz beklenmektedir. Unutmayın ki öğrenmenin tüm aşamalarını gerçekleştirmek, "tam" bir öğrenmeyi sağlamak adına oldukça önemlidir. Her akademik beceriyi öğrenme aşamalarını dikkate alarak okumanız, çocuğunuzu daha fazla doğrulukta desteklemenize yardımcı olabilir.

Okuma Becerileri

ÖRNEK OLAY

Ali 7 yaşında bir öğrencidir ve okuma çalışmalarında oldukça zorlanmaktadır. Ali okulda yapılan okuma çalışmalarına katılmak istememekte özellikle bu derste yapılanlarda zorlanmaktadır. Eve geldiğinde annesi ve babasına okuma çalışmalarısıyla ilgili yaşadıklarını anlatıp üzülmemektedir.

Ali'nin öğretmeni de anne ve babasına okuma becerisinde yaşadığı güçlükleri belirten çeşitli notlar göndermektedir.

Öğretmenin yazdıkları anne-babanın canını sıkmakta ancak okuma konusunda ne yapacaklarını bilememektedirler.

Bu durumda çocuğunuzun okuma becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgiler ve okuma becerileri hakkındaki bilgiler "okuma becerilerinde yapılacak etkinlikler" başlığında açıklanmaktadır.

- ✓ Eğitim yaşamının temelini oluşturan becerilerdir.
- ✓ Okuma, okulda öğrenilen en önemli akademik becerilerdendir.
- ✓ İlköğretim çağında öğrenilen bir beceridir (4).
- ✓ Bireylerin yaşamı boyunca gerekli olan ve gelecekte kullanılan en önemli becerilerdendir (5).
- ✓ Genellikle öğretmenler tarafından okullarda öğretilir (4).
- ✓ Okuma yazma ve Türkçe dersi öğretim programıyla öğretilir (5, 6).
- ✓ Okuma ve yazma için görsel ve işitsel algı ön koşul özelliği taşımaktadır.
- ✓ Öğrencilerin okuma becerilerini öğrenmesi belli bir öğretim programıyla gerçekleşir. Bu öğretim programı takip edilerek okuma becerisi öğretilir. Gelişigüzel öğretilmez.
- ✓ Okuma becerileri yalnızca okuma yazma ya da Türkçe dersiyle sınırlı değildir. Aksine matematik, hayat bilgisi, fen bilgisi gibi diğer derslerle, günlük hayatta da kullanılan becerilerdendir. Alacağınız ürünün özelliklerini okurken, iş yerinde herhangi bir iş gerçekleştirirken, restoranda menüye bakarken, hangi tramvaya/otobüse binileceğine ilişkin güzergâhı okurken okuma becerilerinden yararlanırız.
- ✓ Okuma becerileri sadece I. kademedede değil II., III. ve yükseköğretimde de gerekli olan bir beceridir.

Görsel 6.2 Betimleme: Kitap okuyan kız çocuk

! DİKKAT

Okuma okulda öğrenilen ancak okulla sınırlı olmayan, bireylerin bütün yaşamı boyunca gerekli olan ve gelecekte kullanılan en önemli akademik becerilerdendir.

Okuma Becerileri Neden Önemlidir?

SORU

Okumanın çocuğunuzun günlük yaşamındaki önemi hakkında neler düşünüyorsunuz?

Okuma becerilerinin günlük yaşam üzerindeki etkileri çok fazladır. Okuma becerilerini öğrenen insanın yaşamında olumlu pek çok değişiklik meydana gelir. Gerek okumanın tanımını gerekse okumanın çocuğunuz üzerindeki etkilerini okuduğunuzda aklınıza "Okumanın önemi nedir?" sorusu gelebilir. Bu nedenle bu başlıkta okumanın çocuğunuz açısından önemine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

- ✓ Tam olarak I. kademedede öğretilse de tüm eğitim-öğretim hayatı boyunca yararlanan becerilerdendir.
- ✓ Okuma ve yazma, Türkçe dersinde öğretilse de diğer tüm dersler okuma, okuduğunu anlamaya dayalıdır. Çocuğunuzun akademik başarısı için de önemli becerilerdendir.
- ✓ Bireylerin ufkunu ve hayal dünyasını genişletir, bilgisini artırır (6).
- ✓ Ev, hastane, market, restoran, işyeri, banka, kantin gibi okul dışındaki farklı yerlerde de gerekli bir beceridir.
- ✓ Bireylerin yaşamını başkasına ihtiyaç duymadan gerçekleştirmesini sağlayan becerilerdendir.
- ✓ Yalnızca akademik açıdan değil öğrencinin sosyal gelişimini de etkileyen becerilerdendir.

Okuma becerileri her ne kadar öğretmenler tarafından öğretilse de çocuğunuzun bu becerileri daha iyi öğrenebilmesi ve öğrendiklerini çeşitli etkinliklerle destekleme konusunda siz ailelerin etkisi çok büyüktür. Okuma becerileri konusunda çocuğunuza destek olmak için yapabileceğiniz etkinlikler ve örnekler "Çocuğunuzla Yapabileceğiniz Çalışmalar" başlığında yer almaktadır.

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okuma yazma Dersi Öğretim Programı 1. Kademe'de (1, 2, 3 ve 4. Sınıflar) okumaya ilişkin amaçların da yer aldığı detaylı bilgilere

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

linkinden erişebilirsiniz.

Yazma Becerisi

- ✓ Yazma temel akademik becerilerdendir (7,8).
- ✓ Çocuğun bir başkası olmadan kendi başına gerçekleştirmeye çalıştığı ya da gerçekleştirdiği bir beceridir (8).
- ✓ Okuma becerisinde olduğu gibi okul dışında da kullanılan becerilerdendir. Günlük yaşamda; iş başvuru formunu doldururken, bankada işlem yaparken, mesaj ya da mail gönderirken, dilekçe yazarken yazma becerisini kullanılır.
- ✓ Sadece okuma yazma ya da Türkçe dersiyle sınırlı bir beceri değildir. Diğer derslerde de kullanılan bir beceridir. Hayat bilgisi dersinde istenenleri yazarken, matematik dersinde dört işlem problemlerini çözerken, müzik dersinde notaları yazarken de yazma becerisinden yararlanır.
- ✓ Yalnızca söylenenin ya da gösterilenin yazıya dökülmesini değil kişinin duygu ve düşüncelerini de aktarmasını sağlayan bir iletişim aracıdır.

Görsel 6.3 Betimleme: Yazı yazan bir çocuk

! DİKKAT

Yazma, okul ortamında öğrenilse de okul dışındaki pek çok ortamda kullanılan en temel becerilerdendir. Sadece söylenenin ifade edilmesini değil aynı zamanda kişinin kendi duygularını da ifade etmesini sağlar.

Yazma Becerileri Neden Önemlidir?

SORU

Çocuğunuzun yazmayı öğrenmesi ona okuma yazma dışında hangi katkıları sağlayabilir? Hiç düşündünüz mü?

Yazma, insanları akademik, sosyal, düşünsel olarak olumlu olarak etkileyen en temel becerilerdendir. Yazma becerisini edinen insanın yaşamında olumlu pek çok değişiklik meydana gelir. Yazma becerisinin yarattığı değişiklikler ve bireye sağladığı katkılardan hareketle aklınıza "Yazmanın önemi nedir?" sorusu gelebilir. Bu nedenle bu başlıkta yazma becerisinin çocuğunuz açısından önemine ilişkin bilgiler açıklanmaktadır.

- ✓ Okuldaki en temel ve diğer derslerin temelini oluşturan becerilerdendir.
- ✓ Günlük yaşamda ev, işyeri, hastane, banka gibi farklı ortamlarda sıklıkla kullanılan becerilerdendir.
- ✓ Yazma becerisini öğrenen çocuğunuz başkalarına gereksinim duymadan pek çok işini halledebilir.
- ✓ Yazma becerisi bireyin söylemek istemediği ya da başkalarıyla paylaşmaktan kaçındığı duygu ve düşüncelerini kendi içinde ifade etmesini sağlar.

Matematik

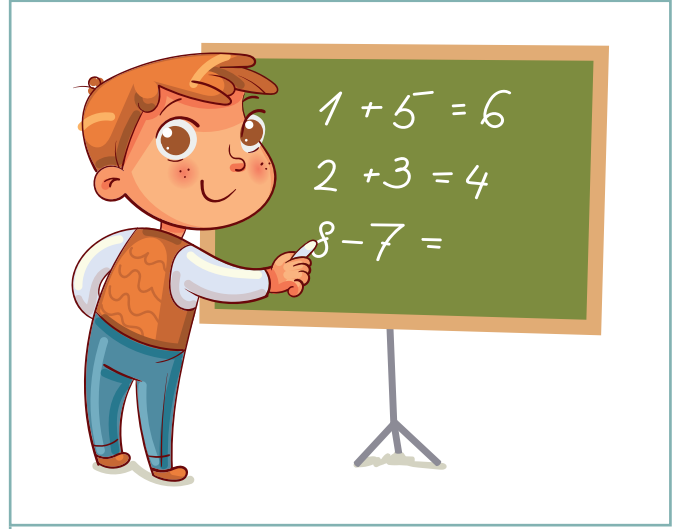
ÖRNEK OLAY

Zeynep 10 yaşında bir öğrencidir. Okulda en çok matematik dersinde zorlanmaktadır. Annesi ve babası Zeynep ile en çok matematik dersini çalışırken zorlanmaktadır. Zeynep'in matematik kitabındaki çalışmaları ve verilen ödevleri yaptırırken onun zorlandığını görmekte dirler. Ayrıca kızlarının matematik dersinde öğrendiği konularda sorulan sorulara doğru yanıt vermediğini, işlemleri eksik ya da yanlış yaptığını görmekte dirler. Öğretmenine sorduklarında o da benzer şekilde Zeynep'in bu derste sorun yaşadığını aileye söylemiştir.

Öğretmenin söyledikleri karşısında son derece üzülen anne-baba ne yapacaklarını bilememekte dirler.

Bu durumda çocuğunuzun matematik becerisini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgiler ve matematik becerisi hakkındaki bilgiler "Matematik Becerilerinde Yapılacak Etkinlikler" başlığında açıklanmaktadır.

- ✓ Okuma ve yazmada olduğu gibi temel becerilerdendir (9).
- ✓ Basit beceriler en başta öğretilir ve giderek zorlaşan bir şekilde devam eder (5, 6).
- ✓ Okul öncesi dönemden itibaren öğrenilen bir beceridir.
- ✓ Yalnızca sayılarla ilgili bir alan değildir. Düşünme, ilişki kurma, sorgulama, hatırlama gibi pek çok alana katkı sağlayan bir beceridir (6, 9).
- ✓ Günlük yaşamda farklı ortamlarda kullanılan bir beceridir.
- ✓ Somut ve soyut düşünmenin gerçekleştiği akademik becerilerdendir.
- ✓ Bireylerde yeni ve farklı öğrenmelerin oluşmasını sağlar.

Görsel 6.4 Betimleme: Tahta önünde basit toplama, çıkarma işlemi yapan bir erkek çocuk

! DİKKAT

Matematik, yalnızca sayılarla ilgili temel bir akademik beceri değildir. Aksine genellikle okulda öğretilse de okul dışında pazarda, markette, bankada, toplu taşıma araçlarında ücret öderken para biriktirirken yaşamın içinde olan en temel becerilerdendir.

Matematik Becerisi Neden Önemlidir?

SORU

Çocuğunuzun matematik becerilerini öğrenmesi, onun şimdiki ve gelecekteki yaşamı açısından neden önemlidir?

- ✓ En temel akademik becerilerdendir (9).
- ✓ Okulda öğrenilenlerin okul dışında da kullanılmasını sağlar (10). Yemek tariflerindeki malzemeleri koyarken, alışveriş yaparken, para biriktirirken, tatile giderken, bankaya, pazara giderken, dolmuşta/takside para verirken, para üstü alırken, işyerinde matematik becerisinden yararlanır.

- ✓ Çocuğunuzun başkalarına ihtiyaç duymadan yaşamasına olanak tanıyan becerilerdendir (10, 11, 12).
- ✓ Sadece sayılar, kavramlar ya da problemleri öğrenmeyi değil; çocuğunuzda düşünme, neden-sonuç ilişkisi kurma, karşılaştırma, karar verme gibi becerilerinde gelişmesini sağlar (10).
- ✓ Matematik becerisi, kişinin kendi ekonomisinin farkında olmasını sağlar (12, 13).
- ✓ Bireyin yalnızca içinde bulunduğu dönemde değil, gelecekte de kullanabileceği becerilerdendir (11, 12, 13).

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Matematik Dersi Öğretim Programı 1. Kademe'ye (1, 2, 3 ve 4. Sınıflar) ilişkin amaçlar, etkinlik örnekleri ve daha fazlasının yer aldığı detaylı bilgilere

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

linkinden erişebilirsiniz.

Hayat Bilgisi

ÖRNEK OLAY

Efe 8 yaşında bir öğrencidir. Okulda hayat bilgisi dersini çok sevmekte ancak oldukça zorlanmaktadır. Öğretmeni Efe'nin yaşadığı bu zorluğun farkındadır. Bu nedenle ailesini görüşmeye çağırmıştır. Anne ve babası Efe'nin yaşadığı zorluğun farkındadır. Öğretmenin söyledikleri karşısında son derece üzülen anne-baba ne yapacaklarını bilememektedir. Öğretmene çeşitli sorular soran anne-baba, çocuklarına hayat bilgisi dersinde nasıl yardımcı olacaklarını tam olarak bilemeden görüşmeden ayrılmıştır.

Anne ve babanın hayat bilgisi becerisini nasıl destekleyeceğine ve hayat bilgisi becerisine ilişkin bilgiler "Hayat Bilgisinde Yapılacak Etkinlikler" başlığında açıklanmaktadır.

- ✓ I. kademe öğretilen ve bireyin kendisini, çevresini ve daha geniş olarak yaşadığı dünyayı anlamasını sağlayan bir akademik derstir.
- ✓ Çocuğunuzun kendisini, çevresini ve yaşadığı dünyayı tanımasını ve bazı bilgi, beceri ve deneyimler kazanmasını sağlayan bir derstir (14).
- ✓ Okula başlamadan önce aile ya da çevreden öğrenilenlerin okulda öğrenilenlerle anlam kazandığı bir derstir.

! DİKKAT

Hayat bilgisi, çocuğunuzun okula başlamadan önce öğrendiklerini okulda öğrendikleriyle birleştirdiği bir derstir. Bu dersle çocuğunuzun kendisini, ailesini, yakın çevresini yaşadığı dünyayı tanıması ve çocuğunuzu hayata hazırlamak amaçlanır.

Hayat Bilgisi Neden Önemlidir?**SORU**

Hayat bilgisinin çocuğunuzun günlük yaşamında sağlayacağı katkılar neler olabilir. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

- ✓ Çocuğunuzu hayata hazırlar.
- ✓ Bu derste öğrenilenler günlük yaşamla ilişkilidir. Okulda öğrenilenler okul dışında da gösterilebilir. Hayat bilgisi dersindeki vücudunu ya da aile/yakın çevreyi tanıma konusunu öğrenen kişi öğrendikleriyle hem kendi farkındalığını sağlamış hem de çevresine ilişkin bilgi sahibi olabilir.
- ✓ Çocuğunuzun yaşadıkları çevreyle daha uygun ve uyumlu olmasını sağlayan becerileri öğrenmesi açısından önemlidir.

👍 ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı 1. Kademe'ye (1, 2, 3 ve 4. Sınıflar) ilişkin amaçlar, etkinlik örnekleri ve daha fazlasının yer aldığı detaylı bilgilere

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

linkinden erişebilirsiniz.

Akademik Becerilerde Doğru Bilinen Yanlışlar

Akademik beceriler, öğrenci ve okul denilince akla ilk gelen becerilerdendir. Okullarda öğrencilere en çok öğretilen ve üzerinde durulan beceriler olmasına karşın bu konuda doğru bilinen pek çok yanlış söz konusudur. Bu başlıkta akademik becerilerde çoğu zaman doğru olduğu düşünülen yanlış bilgiler Tablo 1'de açıklanmaktadır.

Tablo 1 Akademik Becerilerde Doğru Bilinen Yanlışlar

Yanlış (X)	Doğru (✓)
1. Akademik becerilerden sadece öğretmenler sorumludur.	1. Akademik beceriler; öğretmenler tarafından öğretilir ancak aile, abla-kardeş gibi farklı kişiler tarafından desteklenir.
2. Akademik beceriler sadece sınıf içini kapsar.	2. Akademik beceriler, sınıf ve okul dışında pek çok farklı ortamı kapsayan ve bu ortamlarda kullanılan becerilerdir.
3. Akademik beceriler sınavlarla değerlendirilir.	3. Akademik beceriler; öğrenci ödevleri, etkinlikler, öğrenci dosyaları, projeler gibi farklı şekillerde değerlendirilir.
4. Akademik beceriler öğrencinin sınıfı geçmesi için gereklidir.	4. Akademik beceriler, sadece öğrencinin sınıfı geçmesi için değil; çalışma hayatı, bir sonraki eğitim durumu, günlük yaşamında gittiği ortamlarda da kullanabilmesi, yaşamın farklı alanlarında da katkı sağlaması bakımından gereklidir.
5. Akademik becerilerden en önemli olanları okuma yazmadır.	5. Akademik becerilerin tamamı önemli olmakla beraber okuma, yazma matematik gibi bazı beceriler temel becerilerdir.
6. Akademik beceriler öğrenciler açısından en çok zorlanılan becerilerdir.	6. Akademik beceriler de tıpkı diğer beceriler gibi öğrenilebilir becerilerdir.

Tablo 1’de akademik becerilerdeki doğru bilinen yanlışlara bakıldığında bu yanlışların bir kısmının ön yargılardan bir kısmının genel yanlış düşüncelerden bazılarının ise akademik becerilerden herhangi birinde yaşanan bir zorluğun bütün akademik beceriler için geçerli olabileceği düşüncesinden kaynaklı olabilmektedir.

Akademik becerilerin neler olduğu ve bu konuda doğru bilinen yanlışlar yukarıda açıklanmaktadır. Açıklamalar ve örnekler okunduğunda akıllara “Akademik becerilerin neden önemli?” sorusunun gelmesi muhtemeldir. İzleyen başlıkta akademik becerilerin önemine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

! DİKKAT

Akademik beceriler, sadece çocuğunuzu değil; sizi, çevrenizi ve yaşadığınız toplumu etkiler. Dolayısıyla bu becerilerdeki olumlu gelişmeler pek çok kişiye katkı sağlayabilir.

Çocuğun Eğitim Yaşamına Anne-Baba Katılımının Önemi

Bir çocuğun eğitim çevresi sadece sınıf, okul ya da eğitim aldığı kurumlardan ibaret değildir. Aksine bireyin eğitim çevresi, ev, toplum, yaşanılan yer gibi çeşitli faktörler ve bunların birbiriyle etkileşiminden/ ilişkisinden oluşur. Anne-babaların da içinde olduğu ev ve aile yaşantısı, aslında eğitim çevresinin içinde yer almaktadır (15, 16).

Eğitim sadece okul ve öğrencilerden oluşmaz. Aksine öğrenciyle iletişim ve etkileşim hâlinde olan pek çok kişi aynı zamanda onun eğitim çevresinde de yer alır.

Görsel 6.5 Betimleme: Anne, baba ve çocuklardan oluşan altı kişilik bir aile

! DİKKAT

Bir çocuğun eğitim çevresi sadece sınıf, okul ya da eğitim aldığı kurumlardan ibaret değildir. Aksine bireyin eğitim çevresi; ev, toplum ve yaşanılan yerle ilişkilidir.

Anne-babaların çocuklarının eğitimine katılımın akademik başarıyı artırır ve çocuklarının eğitiminde olumlu etkiler yaratır. Ayrıca eğitimcilerin ve uzmanların büyük bir kısmı, ailelerin ve okulların iş birliği içerisinde çalışması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu iş birliği sadece öğrenci başarısına odaklanmaz daha çok öğrencinin kendi başarısını elde etmesi için onu motive etme, ona rehberlik etme, onunla ilgilenme ve onu harekete geçirme üzerinedir. Bu iş birliğinin merkezinde öğrenci vardır. İş birliği aynı zamanda aile, öğretmen ve topluma pek çok yönden katkı sağlar (15, 16, 17, 18).

Görsel 6.6. Betimleme: Çocukları ile birlikte kitap okuyan anne ve baba

Anne-baba katılımı, çocukların eğitiminde pek çok açıdan katkı sağlar ve eğitimlerinde oldukça önemlidir. Anne-babaların çocuklarının eğitimine katılımı Şekil 3'teki açılardan önemlidir (15, 16, 17, 18, 19, 20).

Ailelerin çocuklarının eğitimine katılması çocuklarının akademik başarısına katkı sağlar.

Çocuklarının eğitimine katılan anne ve babalar, anne-baba rolünü tamamlarlar.

Çocuklarının okul başarısına katkıda buldukları için anne ve babalar olumlu duygular kazanırlar.

Çocuklarına akademik beceriler açısından katkı sağlayan anne-babalar; onların okul içerisinde sosyal, duygusal açılardan olumlu deneyimler kazanmasına katkıda bulunurlar.

Anne ve babaların çocuklarının eğitim sürecine daha fazla katılım göstermeleri ve katkı sağlamaları okul yönetimi, öğretmenler ve çocuklar arasında olumlu bir etkileşim olmasını sağlar.

Şekil 3 Çocukların Eğitimine Anne ve Baba Katılımının Önemi

Bu bölümde, akademik becerilere ilişkin bilgiler ve örneklere yer verilmiştir. Çocuğunuz bu becerileri öğrenirken ona nasıl katkı sağlayacağınız konusunda sizlere yardımcı olmak için bilgilendirici açıklamalar yapılmış ve farklı etkinlik örnekleri hazırlanmıştır. Çocuğunuzun akademik becerilerinin gelişmesine anne-baba katılımıyla destek vermenizi ve katkı sunmanızı amaçlayan bu bilgiler aşağıdaki başlıklarda yer almaktadır.

Çocuğunuzla Yapabileceğiniz Çalışmalar

SORU

Çocuğunuza okulda öğretilen dersleri desteklemek için ne tür çalışmalar yapabilirsiniz? Bu konuda neler yapabileceğinizi hiç düşündünüz mü?

Anne-baba olarak çocuğunuzun akademik çalışmalarına ve/veya okulda öğrendiklerine destek olabileceğiniz pek çok etkinlik ve çalışma bulunmaktadır. Çocuğunuza vereceğiniz bu destekler, öğretmen/öğretmenler tarafından verilen ev ödevlerine yardımcı olmak ve öğrenilen konuları destekleyici etkinlikler yapmaktır. Aşağıdaki paragrafta çocuğunuzla yapabileceğinizle ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

👍 ÖNERİ

Çocuğunuzun okulda öğrendiği konularda evde yapabileceğiniz çalışmalar; ev ödevlerine yardımcı olmak, öğrendiği konuları destekleyici etkinlikler yapmaktır.

Çocuğunuzla yapabileceğiniz “ev ödevlerine yardımcı olmak” ve “okuldaki konuları destekleyici çalışmalar yapmak;” başta çocuğunuz olmak üzere size, okul yaşamına, başarısına, sosyal, duygusal ve psikolojik durumuna kısacası pek çok yönden iyi olma hâline katkı sağlar.

Hangi destek çalışmasını yaparsanız yapın; ortam, araç gereçler, ses tonu, beden dili, oturma düzeni gibi bazı özelliklere dikkat etmeniz gerekmektedir. Bu özellikleri dikkate alarak çocuğunuzun akademik becerilerini desteklemeniz son derece önemlidir. Bu sayede çocuğunuzla yapacağınız destek çalışmaları daha uygun, etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirmiş olursunuz.

! DİKKAT

Çocuğunuzla yapacağınız destek çalışmalar için dikkat etmeniz gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Ortam, araç gereçler, ses tonu, beden dili, oturma düzeni özelliklerine her destek çalışmada dikkat etmelisiniz.

Ortam: Destek çalışmalarını gerçekleştireceğiniz yer, bir ev ya da ev dışında park, kafe, spor salonu gibi herhangi bir yer olabilir.

Ortamınız ev ise bu ortamın dağınık olmasına, gürültüden uzak olmasına, ortamda dikkat dağıtacak eşyaların bulunmamasına, ısı ve ışık gibi fiziksel özelliklerin uygun koşullarda bulunmasına dikkat etmelisiniz.

Ortamınız ev dışında bir yer ise dağınıklık ve kirlilik etkenlerini kontrol altına almanız zorlaşabilir. Bu durumda ev dışında dikkat etmeniz gereken mümkünse gürültü kaynaklarını en aza indirmek ya da gürültüden uzaklaşmak, çocuğunuzun dikkatini dağıtacak eşyaları uzaklaştırmak, ışık ve ışık gibi etkenleri en aza indirmektir.

Görsel 6.7 Betimleme: Konum gösteren işaret

Araç Gereç: Destek çalışmalarını gerçekleştireceğiniz araç gereçler bir evde ya da ev dışında park, kafe, spor salonu gibi herhangi bir yerdeki araç gereçler olabilir. Hangi ortamdaki araç gereçleri kullanırsanız kullanın dikkat etmeniz gereken nokta kullandığınız araç gerecin destek çalışmanızla uyumlu olması, çalışma yaptığınız konuya uygun olmasıdır. Örneğin matematikte toplama çalışması için bulunduğunuz ortamda su, un, tuz gibi araç gereçler yerine boncuk, çubuk, çatal, kaşık, pipet gibi sayılabilen araç gereçlerin bulunması önemlidir.

Ses Tonu ve Beden Dili: Ev ya da ev dışındaki hangi ortamda bulunursanız bulunun, çocuğunuzla hangi destek çalışmayı yaparsanız yapın, ona soracağınız, söyleyeceğiniz her soru, cümle ya da ifadede ses tonunuzu yukarıda belirtilen ortamın özelliklerini de dikkate alarak kullanmalısınız. Çocuğunuzla iletişim içerisindeyken ne çok yüksek ne de çok alçak sesle konuşun. Son derece uygun bir ses tonu belirleyin. Ayrıca beden dilinizi de onunla destek çalışma yaptığınızı belli edecek şekilde, uygun jest ve mimikler kullanarak tamamlayın.

Görsel 6.8 Betimleme: Beden dilinin farklı kullanıldığı görseller

Oturma Düzeni: Destek çalışmalarını gerçekleştireceğiniz yer bir ev ya da ev dışında park, kafe, spor salonu gibi herhangi bir yer olabilir. Bu ortamlarda çocuğunuzla destek çalışması yaptığınızda çocuğunuzun özelliklerini ve çalışmanın özelliklerini dikkate alarak onun yakınında, onu görebilecek ve yaptıklarını izleyebileceğiniz bir yere oturmanız önemlidir.

Sevgili anne-babalar, unutmayın yukarıda sıralanan özellikleri dikkate alarak aşağıda verilen destek çalışmaları gerçekleştirmeniz tüm süreci kolaylıkla yönetmenizi sağlayabilir. Bu nedenle aşağıdaki destek çalışmaları planlamadan önce bu özellikleri yerine getirmelisiniz.

Öğretmen/Öğretmenler Tarafından Verilen Ev Ödevlerine Yardımcı Olmak

SORU

Sizce çocuğunuzun ev ödevlerine yardımcı olmak size ve ona ne gibi katkılar sağlayabilir?

Aile olarak belki de en çok zorlandığınız konuların başında çocuğunuzun ödevlerine nasıl katkı sağlayacağınız, okul derslerini evde nasıl destekleyeceğiniz konusu gelmektedir. Bu konuda yapılabilecek çeşitli etkinlikler bulunmaktadır. İzleyen başlıkta çocuğunuzun ödev ya da ödevlerini desteklemek için yapabileceğiniz bazı etkinlikler bulunmaktadır. Örnek etkinlikleri daha iyi yapabilmeniz için öncesinde ödev kavramı ve ödevin çocuğunuza katkıları açıklanmaktadır.

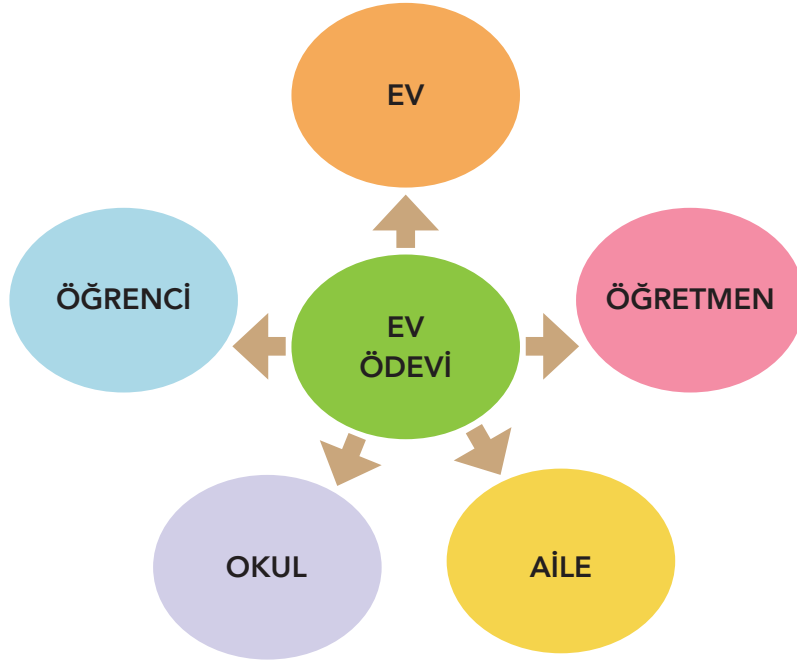
Görsel 6.9 Betimleme: Masa başında çocuğuna ödevleri konusunda destek olan bir anne

Ev Ödevi

- ✓ Ev ödevi, okul öğretmenleri tarafından öğrencilere verilen ve öğrencilerin okul dışında tamamlamaları gereken herhangi bir görevi ifade etmektedir (21).
- ✓ Aileler, öğretmenler ve öğrenciler için her zaman önemli görülen genel ve yaygın bir eğitim etkinliğidir (22, 23).
- ✓ Okul çağındaki pek çok öğrenci için günlük rutinin bir özelliğidir, ayrıca pek çok öğretmen ve öğrenci için her zaman önemi olan bir konudur (23, 24).
- ✓ Ev ödevi, aynı zamanda öğretmenler, öğrenciler ve aileler için karmaşık ve sancılı konulardandır. Öğretmenler açısından ev ödevinin zamanında yapılmaması, öğrenciler açısından ödevle ayrılan vaktin daha eğlenceli geçirilecek zamanı engellemesi, ve aileler açısından ise ev ödevinin nasıl, ne zaman doğru şekilde yapılıp yapılmadığı konusu stres sebebidir. Bu nedenle ev ödevi ne sadece öğretmenin verdiği bir görev ne de sadece öğrencinin yapması gereken bir sorumluluktur (22, 23, 24, 25).
- ✓ Aslında ev ödevi; tüm bunların çok ötesinde ev ve okul olmak üzere iki farklı ortamdaki aile, öğretmenler, okul sistemi gibi pek çok kişinin birbiriyle etkileşimlerini içeren çok yönlü bir süreçtir (25, 26, 27).

Görsel 6.10 Betimleme: Elinde kalemi ile düşünen bir erkek çocuk

Şekil 4 Ev Ödeviyle İlgili Kişi ve Kurumlar

Şekil 4'e bakıldığında ev ödevinin farklı kişi ve ortamlarla ilişkisi daha iyi anlaşılmaktadır. Ev ödevinin öğrenciler için tanımı ve açıklamasına bakıldığında öğrenci açısından oldukça yararlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yararlar şu şekilde sıralanabilir (23, 25, 27, 28):

- ✓ Ev ödevi yapmak, öğrencinin çalışma becerilerini ve geleceğe yönelik tutumları geliştirir.
- ✓ Öğretimde ilerlemeyi sağlar.
- ✓ Anne-baba ve çocuk arasında iletişimi güçlendirir.
- ✓ Öğrencilere öğrenmenin hem okul içinde hem de okul dışında gelişen bir etkinlik olduğunu öğretir.
- ✓ Ev ödevine harcanan zamanla başarı arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Şekil 4'te de görüldüğü gibi öğrenciler için son derece önemli olan ev ödevlerinin katkıları çok yönlüdür. Bu katkılar ve daha fazlası için çocuğunuzla yapmanız gerekenler şu şekildedir:

- ✓ Ev ödevini desteklemeyi, çocuğunuzun saatlerce bir masada oturmak olarak algılamayın.
- ✓ Çocuğunuz okuldan eve geldiğinde ona okulda neler yaptıklarını, derslerde hangi konuları öğrendiklerini ifade edici dil becerisi varsa sorabilirsiniz. İfade edici dil becerisi bulunmuyorsa defterlerini kontrol edebilirsiniz. Ayrıca sınıf içi haberleşme gruplarından da öğrenmek yararlı olacaktır.

- ✓ Çocuğunuzun yaptığı çalışmaları defterlerinden kontrol ettikten sonra ödevlerini inceleyebilirsiniz. Bu durum süreci daha iyi desteklemeniz noktasında yardımcı olacaktır.
- ✓ Birden fazla ödevin olması durumunda nasıl bir sıralamayla ödevlere başlanacağını çocuğunuzun tercihlerine sunup ona göre başlamasını sağlamak önemlidir.
- ✓ Çocuğunuzun düzenli biçimde ev ödevlerini yapmasını destekleyebilirsiniz. Bunun için bir başlangıç ve bitiş saati belirleyebilirsiniz. Bu süreler öğretmen tarafından verilmişse onu uygulayabilirsiniz. Süreleri belirleme konusunda öğretmene danışabilirsiniz. Süreler dışında ödevlerin yapılacağı saatler konusunda bir rutin oluşturabilirsiniz (ör. okuldan geldikten 1 saat sonrasında ya da öğle yemeğinden sonra ödevlere başlanması gibi).
- ✓ Çocuğunuzun organize olmasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapabilirsiniz. Çocuğunuzun özellikleri uygunsa ona derslere göre ayrılmış bir ödev defteri, günlük ev ödevlerinin yazılı olduğu bir takvim ya da planlayıcı alabilirsiniz. Bunlar çocuğunuz için uygun değilse bir pano hazırlayabilir ve biten ödevlere gülen yüz, bitmemiş ödevlere bir üzgün yüz koyabilirsiniz.
- ✓ Ev ödevinin yapılacağı ortamı düzenlemek de çocuğunuzun ödevlerini yapmasını kolaylaştırabilir. Televizyonu kapatmak, ortamın temiz ve düzenli olmasını sağlamak, yeterli ısı ve sıcaklığı sağlamak, ses ve gürültü kaynaklarını uzaklaştırmak, çocuğunuzun dikkatini dağıtacak nesnelere kaldırmak ortama ilişkin yapılacaklara örnek olarak verilebilir.
- ✓ Çocuğunuzun ev ödevini yaparken uygun davranışlarını (ör. sessizce ve yerinden kalkmadan ödev yapması, dikkatini ödevlerine yöneltmesi), "Aferin, çok güzel!" gibi sözcüklerle pekiştirin. Kısacası onun bu uygun davranışlarından kaynaklı mutluluğunuzunuzu belirtin.
- ✓ Çocuğunuz ödevini yaparken (onun özelliklerini de dikkate alarak) ödevini nasıl yaptığını kontrol etmek için bir karar verebilirsiniz. Örneğin o ödevini yaparken siz mutfakta bulaşıkları makineye dizebilir ve ara ara çocuğunuzun kontrol edebilirsiniz. Böylece onunla ilgilendiğinizi ve ödev sürecinde yanında yer aldığınızı da göstermiş olursunuz.
- ✓ Çocuğunuz verilen ödevleri yapmak istemediğinde ya da yapmamak için sorun çıkardığında ona sevdiği şeylerin (telefon, tablet, oyuncak gibi) olduğu seçenekleri sunun. En sevdiği ilk üç şeyi sıralayın. Ödevini yapması hâlinde istediklerinden ilk sırada olanı elde etmesine belli bir süreliğine (ör. 1-2 dk. tabletle oynama gibi) izin verin. Verdiğiniz sürenin sona ermesinin ardından ödevine kaldığı yerden devam etmesini sağlayın.

Öğrenilen Konuları Destekleyici Çalışmalar Yapmak

SORU

Günlük yaşamınızda çocuğunuzun akademik becerilerini destekleyici etkinlikler neler olabilir?

- ✓ Ailelerin en çok sıkıntı duyduğu konulardan biri de akademik ya da okulda öğrenilen becerileri günlük yaşamlarına (ev içinde, ev dışına, tatile gittiklerinde) nasıl dahil edecekleridir.
- ✓ Akademik beceriler genellikle okuma yazma ve matematik olarak bilinir ve yalnızca okul ortamında öğrenilir gibi yaygın bir düşünce hâkimdir. Ancak bu düşüncenin aksine ailelere bir yol gösterildiğinde ve çocuklarının akademik yönlerini desteklemeleri için motive edildiğinde aslında iyi bir destekleyici olabilecekleri bilinmektedir.
- ✓ Destekleyici olmak, öğretici olmak değildir. Bir başka deyişle çocuğunuza okulda henüz öğrenmediği ya da yeni öğrendiği bir konuyu öğretmen yerine geçip öğretmek değildir. Okulda öğretmen tarafından öğretilen akademik becerilerin ev içinde, dışarıda restoranda yemek yerken, marketten alışveriş yaparken ya da bir yakınıza oturmaya gittiğinizde kısacası günlük yaşam içerisindeki örneklerle desteklenmesidir. Kitabınızın bu bölümünde de bu nedenle etkinlik önerileri sunulmuştur.

Çocuklarının akademik becerilerine destek olmak isteyen anne-babaların günlük yaşamda bu becerileri destekleyebilecekleri pek çok alan bulunmaktadır. Ancak bu kitapta bunları hepsine yer vermek mümkün değil. Bu nedenle en temel olduğuna düşündüğümüz matematik, okuma ve yazma temel akademik becerileri ve hayat bilgisi dersi için siz anne-babaların yapabileceği destekleyici çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Okuma yazma alanında yapabileceğiniz destekleyici çalışmalar;

Okuma yazma alanında yapabileceğiniz çalışmalar; öğrenmeye hazırlık, erken okuryazarlık, ilk okuma yazma, okuduğunu anlama, yazılı ifade, dinlediğini anlama ve sözlü iletişim alanlarını içermektedir. Her alana ilişkin örnekler izleyen şekildedir.

- ✓ Çocuğunuz öğrenmeye hazırlık aşamasındaysa ona ev içinde sesli oyunculardan ya da müzik aletlerinden yardım alarak duyduğu seslerden hangisinin farklı olduğunu sorabilirsiniz. Elinizde bu araçlardan biri yoksa bardakların içerisine ya da uygun bir kaba pirinç, mercimek, nohut, fasulye gibi bakliyatlar koyup sallayarak çocuğunuzdan duyduğu seslerden hangisinin farklı olduğunu söylemesini isteyebilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzun öğrenmeye hazırlık aşamasında yaptırabileceğiniz bir başka çalışma da eşinizle sırasıyla kelimelerden başlayarak anlamlı basit cümleler kurup çocuğunuzdan tekrarlamasını isteyebilirsiniz. Çocuğunuz her tekrarladığında cümleye farklı bir kelime ekleyerek anlamlı ve daha karmaşık cümleyi tekrarlamasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun görsel algısının gelişmesi için basit yapbozlar satın alabilirsiniz. Eksik olanı tamamlamasını isteyebilirsiniz. Yapboz alamazsanız boyama kitaplarından yararlanabilirsiniz ya da bir yere bakarak çizim yapabilirsiniz. Bunun için ihtiyacınız olan şey; resimdeki anlamlı bir şeyi-resmin özelliğine göre değişecektir-eksik bırakarak ve çocuğunuza hangisinin ya da neyin eksik olduğunu sorarak ondan bulmasını, söylemesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Evinizdeki parmak boylarıyla çocuğunuzun basit şekiller yapmasını sağlayabilirsiniz ya da siz şekil oluşturup çocuğunuzdan aynısını yapmasını isteyebilirsiniz. Parmak boyası yoksa un, nişasta gibi malzemelerle de aynı çalışmayı yapabilirsiniz. Böylece çocuğunuzun gördüğünü çizme, parmak kaslarını hareket ettirmesine yardımcı olabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuz okumayı öğreniyorsa/öğrendiyse akşamları uyumadan önce ya da belirlediğiniz bir okuma saati rutini oluşturarak onun okuma düzeyine uygun olarak birlikte sesli, sessiz ya da eşli (sırasıyla onun ve sizin okuduğunuz) okumalar yapabilirsiniz. Bunun için öğretmenine de sorarak ya da çocuğunuzun dikkat, okuma hızı gibi özelliklerine göre belli bir süre tutabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzun öğrendiği sesleri/ses gruplarını dolaptan aldığınız bir yoğurt, süt, içecek ya da üzerinde etiket olan herhangi bir markada gördüğünüzde çocuğunuza sorup yanıt vermesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuz yazmayı öğreniyorsa/öğrendiyse onunla yazma etkinlikleri yapabilirsiniz. Bunun için eşiniz, çocuğunuz ve varsa diğer aile üyelerini de içerecek şekilde oyunlar düzenleyebilirsiniz. Örneğin siz ve eşiniz bazı cümleler söyleyip çocuğunuzun düzeyine göre bakmadan/bakarak yazmasını isteyebilirsiniz. Ya da uygun olduğunuz vakitte her aile üyesinin adını kâğıtlara yazarak çocuğunuzdan ilgili kâğıtlara duygularını ifade etmesini/sizin söylediklerinizi yazmasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla yazma becerisini desteklemek için gazete ya da dergilerdeki resim ve yazıları gösterip hangisinin yazı, hangisinin resim olduğunu sorup yanıtlamasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuza bir kitap, dergi ya da yazılı bir materyal verip yazı yönünün farkındalığının gelişmesine katkıda bulunabilirsiniz.

Matematik Alanında Yapabileceğiniz Destekleyici Çalışmalar

Matematik alanında yapabileceğiniz çalışmalar; matematiğe hazırlık, ritmik sayma, doğal sayılar, dört işlem, ölçme, örüntü, veri analizi ve geometri alanlarını içermektedir. Her alana ilişkin örnekler izleyen şekildedir:

- ✓ Matematik alanında öğrendiği konulara göre örneğin sayı, tane gibi kavramları desteklemek için sofrayı kurarken onun da yardım etmesini sağlayarak öğrendiği sayıları destekleyebilirsiniz. Çocuğunuza masaya götürmesi için "Masaya 3 tane kaşık koyar mısın?", cümlesinde hem 3 rakamını hem de tane kavramını desteklemiş olursunuz. Aynı şekilde "Elmanın yarısını bana ver!", "Uzun olan çatalı babana ver!" cümleleriyle de matematikte zıtlık kavramlarını desteklemiş olabileceksiniz. Ritmik sayma için aile üyeleriyle sıralanıp sıradan başlayarak belli bir süre tutularak ritmik sayma oyunu oynayabilirsiniz. En geç sürede ritmik sayan oyundan çıkarılabilir. Böylece sıra alma ve beklemeyi de desteklemiş olabileceksiniz.
- ✓ Sayılar konusunda evde kâğıtlara sayıları yazıp çocuğunuzdan ilgili sayıyı kesip boyamasını isteyebilirsiniz. Kumanda ya da televizyon kanalındaki sayı/rakamları sorarak yanıtlamasını isteyebilirsiniz. Telefon, tablet gibi teknolojik araçlara ilgi duyorsa bu araçlardan sayılarla ilgili oyunlar indirip çocuğunuzla oynayabilirsiniz ya da telefonunuzun hesap makinesi kısmından sayı yazarak çocuğunuza hangi sayı olduğunu, öncesinde ya da sonrasında hangi sayı geldiğini sorabilirsiniz.
- ✓ Matematikte basit düzeyde problem çözme becerileri için çocuğunuza günlük yaşamla ilişkili sorular sorabilirsiniz. Meyve tabağı hazırlarken koyduğunuz meyveyi,örneğin 6 adet çileği çocuğunuza saydırıp 2 tanesini yedikten sonrak kaç tane kaldı, diye sorabilirsiniz. Aynı şekilde kahvaltıda tabağındaki zeytinleri saydırarak çıkarma işlemini destekleyebilirsiniz.
- ✓ Geometrik şekiller için üçgen peynir ve beyaz peyniri dikdörtgen şeklinde kesip kahvaltıda tabağına koyduğunuzda çocuğunuzdan peynirlerdeki şeklin adını söylemesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla adım sayarak "aldım verdim" oyunu oynayabilirsiniz ya da evde, salonda, halının üzerine bir sınır belirleyip (bu sınır bir minder olabilir) o sınıra kadar kaç adım atılacağını tahmin oyunu tasarlayabilirsiniz. En yakın tahmin eden bir ödül kazanabilir. Bu sayede hem ölçme hem de ölçüme ilişkin bir tahmin becerisi gerçekleştirilmiş olabilir.
- ✓ Evinizdeki bir takvimden ya da çocuğunuzun odasındaki ders programından yararlanarak (Eğer ikisi de yoksa siz günlerin ve derslerin yazılı olduğu basit bir ders programı hazırlayabilirsiniz) çocuğunuza "Bugün günlerden ne?", "Ayın kaç?" ders

programına bakarak “Yarın hangi derslerin var?” gibi sorular sorarak basit şekilde tablo okumasına katkı sağlamış olursunuz.

- ✓ Evde uygun olduğunuz bir vakitte bir kâğıda belirli şekil (ör. üçgen, kare ve daire) ve renklerden (ör. kırmızı üçgen, mavi kare, beyaz daire) oluşan çizimler yapıp bir örüntü hazırlayıp kesebilirsiniz. İlk sırada hazırladığınız şekillerin aynısını çocuğunuzun oluşturmasını isteyebilirsiniz. Aynı işlemi evdeki çorap ya da renkli temizlik bezleri, peçetelerle de gerçekleştirebilirsiniz.

Hayat bilgisi Dersinde Yapabileceğiniz Destekleyici Çalışmalar

Hayat bilgisi dersinde yapabileceğiniz çalışmalar öz bakım becerileri, vücudunu tanıma, aile ve yakın çevreyi tanıma, okulu ve sınıfı tanıma, trafik ve yaya becerileri, canlı ve cansız varlıklar, dünyamız ve gök cisimleri, zaman, meslekler, millî değerler, belirli gün ve haftalar alanlarını içermektedir. Her alana ilişkin örnekler izleyen şekildedir.

- ✓ Çocuğunuzun gün içinde gerçekleştirdiği diş fırçalama, el yüz yıkama, kıyafet değiştirme, saç tarama gibi beceriler aynı zamanda hayat bilgisi dersinin konularını içermektedir. Dolayısıyla çocuğunuzun bu becerileri gerçekleştirmesi için ona fırsatlar sunduğunuzda aynı zamanda bu dersi de desteklemiş olabileceksiniz.
- ✓ Çocuğunuzun oyuncağı ya da kendi vücudu üzerinde sorduğunuz organı göstermesi ya da gösterdiğiniz organı söylemesi onun vücudunu tanımasını, vücuduna ilişkin farkındalığının artmasını sağlar.
- ✓ Çocuğunuzla birlikte albümlere ya da bilgisayardaki/telefonlara bakıp ona fotoğrafta tanıdığı kişileri göstererek “Bu kim?” sorusunu sorup ondan yanıt vermesini bekleyin. Telefonla görüntülü arama gerçekleştirdiğiniz kişilerle aramadan önce çocuğunuzun yanında durup görüntüyü gösterip kimi aradığınızı söylemesini isteyebilirsiniz. Yakınıınızda olan, evine gidip geldiğiniz akrabalar ya da komşular içinde aynı çalışmayı gerçekleştirebilirsiniz. Evine gittiğiniz komşunuz için çocuğunuza “Kime geldik?” sorusunu sorabilirsiniz. Bunu yaptığınızda hem onunla keyifli hem de hayat bilgisi dersini destekleyen bir etkinlik gerçekleştirmiş olabileceksiniz.
- ✓ Çocuğunuzun sınıf ve okulu tanıyıp tanımadığını destekleme çalışmaları yapmak için ona sınıfta ne öğrendiğini, sınıfta neler yapması ve yapmaması gerektiği hakkında konuşabilirsiniz. Sınıfta (varsa) sıra arkadaşı/arkadaşlarının, öğretmenin isimlerini sorabilirsiniz. Sınıfının ve sınıf arkadaşlarını resimle çizmesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Hayat bilgisi dersinde ve trafikteyken, yaya olarak uymanız gereken kurallar, trafik ışıkları hakkında konuşup ona sorular sorabilirsiniz. Kırmızı ışık ya da yeşil ışık yanarken neler yapmanız, nasıl davranmanız gerektiğini çocuğunuza sorabilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuz okulda canlı ve cansız varlıkları ayırt etmeyi öğreniyorsa bu konuda onu desteklemek için evdeki araç gereçlerden yararlanabilirsiniz. Evde varsa evcil hayvan ve mutfak araç gereçleri, giysiler, süs eşyaları vb. gibi nesnelere göstererek hangisinin canlı hangisinin cansız olduğunu sorabilirsiniz. Dışarıda yürüyüşe çıktığınızda, parka gittiğinizde bitkiler, hayvanlar, parktaki bank, çöp kutusu, salıncak gibi nesnelere üzerine de bu konuyla ilgili sorular sorabilirsiniz.
- ✓ Belirli gün ve haftalar ve özel günlerde televizyon programlarını açtığınızda ilgili tarih hakkında sorular sorabilirsiniz. Ayrıca çevrede (diğer binalar, okullardaki pencere süsleri vb.) gördüğünüz değişikliklerin (asılan bayraklar, Atatürk resimleri vb.) neden kaynaklı olduğunu çocuğunuza sorup onun yanıt vermesini sağlayabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuz mevsimler konusunu öğreniyorsa bu konuyu desteklemek için evden dışarıya izlediğinizde ya da dışarıya çıktığınızda bulunduğunuz mevsimin özellikleri, giyilen kıyafetler, doğa olayları gibi konular hakkında ona sorular sorabilirsiniz. Onunla sohbet edebilirsiniz. Televizyonda hava durumunu izlediğinizde, telefonunuza hava durumuyla ilgili bildirim geldiğinde ya da özellikle hava durumu yazıp ilgili aya ilişkin hava durumunu çocuğunuzla paylaştığınızda mevsimlerle ilgili sohbet başlatabilirsiniz. Çocuğunuzla o ayda havanın neden öyle olduğu, hangi mevsimde olduğunuz, mevsimde insanların nasıl giyinmesi gerektiği, mevsimlere özgü hangi sebze-meyvelerin tüketildiği gibi konularla sohbeti şekillendirebilirsiniz. Bu sayede bu konuyu günlük yaşama aktarmış olursunuz.
- ✓ Çocuğunuz zaman kavramını öğreniyorsa bu konuda öğrenmesini desteklemek için kahvaltı yaparken, öğlen okuldan gelirken, akşam yemek yerken yaptıkları ve bunların hangi zamanlarda gerçekleştiğine ilişkin sohbet edebilirsiniz ya da oyun oynayabilirsiniz. Çocuğunuzla yere oturup, çorapları elinize geçirip el kuklası olup sabah kalkan birinin neler yapabileceğini, öğlen neler yapabileceğini, akşam olduğunda yapacaklarına ilişkin çocuğunuza sorular sorup onun da yanıt vermesini isteyebilirsiniz.

ÖNERİ

Çocuğunuzun düzeyine göre hangi farklı becerileri destekleyebileceğiniz konusunda T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Programı 1. Kademe linki bulunmaktadır. Bu link aşağıda yer almaktadır.

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/10111939_kademe_1.rar

Neler Öğrendik?

Akademik beceriler, tüm bireylerin yaşamında farklı ortamlarda, farklı amaçlarla sergiledikleri çeşitli becerilerden oluşmaktadır. Bu beceriler, bireylerin eğitim yaşamlarının her kademesinde yer almaktadır. Akademik beceriler içerisinde temel akademik beceriler, matematik, okuma ve yazma becerileridir. Bu üç temel akademik beceri aynı zamanda her çocuğun gelecekteki yaşamında kullandığı, farklı akademik becerileri ve dersleri öğrenmesi için gerekli olan becerilerdir. Örneğin okumayı bilmeyen ya da öğrenmeyen bir çocuğun matematik etkinliğinde yazılan bir soruyu yanıtlamasını bekleyemeyiz. Benzer şekilde sayıları tanımayan bir çocuktan alışveriş yaparken aldığı ürünün ücretini ödemesini ya da para üstü vermesini beklemek de doğru olmaz. Temel akademik beceriler; matematik, okuma ve yazma becerisinden oluşsa da bu bölümde I. kademedeki akademik becerileri tamamladığı düşünülen hayat bilgisi dersi de yer almaktadır. Akademik becerilerin ortak özelliklerinden biri de okulda öğretmenler tarafından öğrenilen beceriler olmasıdır. Ortak özelliklerinin yanı sıra bu becerilerle ilgili doğru bilinen yanlışlar da söz konusudur. Bu becerilerden yalnızca öğretmenlerin sorumlu olduğunun düşünülmesi ve bu becerilerin yalnızca sınıfta öğretileceğinin düşünülmesi, ailelerin etkisinin olmadığı düşünülmesi bu yanlış düşüncelere örnek olarak verilebilir. Oysa bu beceriler için anne baba katılımı son derece önemlidir. Anne baba katılımı; çocuğun okul yaşamını, okula uyumunu ve okuldaki etkinliklere katılımını, sınıfla etkileşimini, başarısını kısacası olumlu bir okul yaşantısı oluşumu etkiler. Ayrıca anne babaların okuldaki eğitim öğretim sürecine kendilerini daha yakın hissetmelerine, okula karşı farklı bir bakış açısı geliştirmelerine, okulda görev alan öğretmenler ve yöneticilerle daha iyi bir etkileşim kurmalarına katkı sağlar. Anne baba katılımı, ev ödevleri ve akademik becerileri destek çalışmalarından oluşabilir. Her iki çalışma türünde de anne babalar öğretici ya da öğretmen değil destekleyici durumundadır. Bu bağlamda okulda öğrenilenleri destekleyici, günlük yaşamda uygulanabilen, hem sizin hem de çocuğunuzun yaşamını kısıtlamayan içeriklerle çocuğunuzun I. kademedeki akademik becerilerini destekleyebileceksiniz.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Stasz, C., & Brewer, D. J. (1999). Academic skills at work: Two perspectives. National Center for Research in Vocational Education.
2. Wei, X., Christiano, E. R., Yu, J. W., Wagner, M., & Spiker, D. (2015). Reading and math achievement profiles and longitudinal growth trajectories of children with an autism spectrum disorder. *Autism*, 19(2), 200-210.
3. Cooper, H. (1989). *Homework*. White Plains, NY: Longman.
4. Batur, Z., & Alevli, O. (2014). Okuma becerileri dersinin PISA okuduğunu anlama yeterlikleri açısından incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 2(1), 22-30.
5. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=960>

6. <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>
7. Corbin, R. (1966). The teaching of writing in our schools: A Macmillan Guidebook for Parents.
8. Ms, Z., & Rachmادتullah, R. (2018). Constructivism approach in learning to write narrative at elementary school. 1st International Conference on Innovation in Education.
9. <https://mathsreports.wordpress.com/overall-narrative/mathematics-is-important/>
10. Altun, M. (2006). Matematik öğretiminde gelişmeler. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(2), 223-238.
11. Fan, H., Xu, J., Cai, Z., He, J., & Fan, X. (2017). Homework and students' achievement in math and science: A 30-year meta-analysis, 1986-2015. Educational Research Review, 20, 35-54.
12. González, N., Andrade, R., Civil, M., & Moll, L. (2001). Bridging funds of distributed knowledge: Creating zones of practices in mathematics. Journal of Education for Students Placed at Risk, 6(1-2), 115-132.
13. King, S. A., Lemons, C. J., & Davidson, K. A. (2016). Math interventions for students with autism spectrum disorder: A best-evidence synthesis. Exceptional Children, 82(4), 443-462.
14. Meydan, A. ve Bahçe, A. (2010). Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 20- 38.
15. Castro, M., Expósito-Casas, E. López-Martín, L. Lizasoain, E. Navarro-Asencio, & J. L. Gaviria. (2015). Parental involvement on student academic achievement: A Meta-Analysis. Educational Research Review, 14, 33-46
16. Edwards, R., & Alldred, P. (2000). A typology of parental involvement in education centring on children and young people: Negotiating familialisation, institutionalisation and individualisation. British Journal of Sociology of Education, 21(3), 435-455.
17. Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 2(2), 25-43.
18. Epstein, J. L. (2010). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. Phi Delta Kappan, 92(3), 81-96.
19. Palmer, J. A. (1967). Home environment and achievement. Toronto Board of Education.
20. Hoover-Dempsey, K., & Sandler, H. (1995). Parental involvement in children. Teachers College Record, 97(2), 310-331.
21. Cooper, H., Robinson, J. C., & Patall, E. A. (2006). Does homework improve academic achievement? A synthesis of research, 1987-2003. Review of Educational Research, 76(1), 1-62.

22. Hoover-Dempsey, K. V., Bassler, O. C., & Burow, R. (1995). Parents' reported involvement in students' homework: Strategies and practices. *The Elementary School Journal*, 95(5), 435-450.
23. Hoover-Dempsey, K. V., Battiato, A. C., Walker, J. M., Reed, R. P., DeJong, J. M., & Jones, K. P. (2001). Parental involvement in homework. *Educational Psychologist*, 36(3), 195-209.
24. Trautwein, U., Lüdtke, O., Kastens, C., & Köller, O. (2006). Effort on homework in grades 5 through 9: Development, motivational antecedents, and the association with effort on class-work. *Child Development*, 77, 1094-1111.
25. Núñez, J. C., Suárez, N., Cerezo, R., González-Pienda, J., Rosário, P., Mourão, R., & Valle, A. (2015). Homework and academic achievement across Spanish compulsory education. *Educational Psychology*, 35(6), 726-746.
26. Trautwein, U. (2007). The homework-achievement relation reconsidered: Differentiating homework time, homework frequency, and homework effort. *Learning and Instruction*, 17(3), 372-388.
27. Warton, P. M. (2001). The forgotten voices in homework: Views of students. *Educational Psychologist*, 36(3), 155-165.
28. Dettmers, S., Trautwein, U., Ludtke, O., Goetz, T., Frenzel, A. C., & Pekrun, R. (2011). Students' emotions during homework in mathematics: Testing a theoretical model of antecedents and achievement outcomes. *Contemporary Educational Psychology*, 36(1), 25-35.